

—Людзьмі звацца!
Янка Купала

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ПЯТНІЦА

8

ЛІСТАПАДА
1991 г.
№ 45 (3611)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ — 15 кап.
(Па падпісцы —
10 кап.)

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ЯКІЯ МЫ?

Чытачы «ЛіМа» — пра беларускі нацыянальны характар.

СТАР. 3

ЗУСІМ БЛІЗКА АД ВАЙНЫ

«Рэспубліка Беларусь павінна была б прызнаць незалежнасць Славеніі і Харватыі», — лічыць аўтар славенскіх нататкаў Банкарэм НІКІФАРОВІЧ.

СТАР. 4

ПЕРШЫ ВЫХАД

Гісторык Алесь ЦІХАМІРАЎ: «У выніку дзейнасці беларускіх прадстаўнікоў на канферэнцыі ў Стакгольме і на Кангрэсе Нацый у Лазане ў маі і чэрвені 1916 г. народы Еўропы і ўсяго свету ўпершыню пачулі галосную заяву аб тым, што Беларусь жыве і жадае існаваць далей у якасці самастойнай дэмакратычнай дзяржавы побач з іншымі краінамі».

СТАР. 5, 12

Юрка ВІЦЬБІЧ:

ЗНАЁМСТВА ПРАЗ ГАДЫ

СТАР. 6—7

НЯМЕЦКІ ДОМ

Упершыню ў «ЛіМе» — апавяданне Сяргея АСТРАЎЦОВА

Вершы Аляксея РУСЕЦКАГА

СТАР. 8—9

ТАЛЕНТ—ВОРАГ БАНАЛЬНАСЦІ

Віктару РОЎДУ — 70

СТАР. 10

АДТУЛЬ УЖО НЕ ВЯРТАЮЦЦА

«Суіцыд» — жахлівае слова

СТАР. 14—15

З ЦЯЖКІМ ВОЗАМ НА ГНІЛОЙ ГРЭБЛІ

«Так з цяжкім возам нацыянальна-палітычнай цемнаты і недасведчанна Беларусі, едучы на гнілой грэблі ўсерасійскага безладу, не пасунулася далей першай вярсты, — пісаў у 1918 г. Алесь ГАРУН. — Цяпер смялей, беларускія фурманы! Грэбля скончылася. Перад вашым вокам шырокая гладкая шаша еўрапейскай дзяржаўнасці».

СТАР. 16

Стоенасць.

Фота А. КЛЕШЧУКА.

Кола Дзён

Сёлета ўпершыню за доўгія гады не было звычайных заклікаў ЦК КПСС да чарговай гадавіны Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі. Няма ўжо ні таго ЦК, ні той партыі. Не будзе цяпер ваенных парадаў і салютаў у сталіцах «братніх рэспублік» і гарадах-героях у гонар 7 лістапада. Не будзе і Інстытута марксізму-ленінізму. (Цяпер ён называецца Інакш). Паслаўты ВАК не будзе прымаць да разгляду дысертацыі на тэму гісторыі КПСС. Але было б па меншай меры наўна рабіць выгляд, што не было ў гісторыі ні Кастрычніка, ні 74-х гадоў Савецкай улады. (Дарэчы, а пры якой уладзе мы жывём зараз?) Камуністычная ідэя можа аднойчы зноў лёгка авалодаць масамі. Асабліва, калі гэтыя масы — галодныя. А хіба не прымушвае задумацца нядаўні поспех левых сіл на выбарах у Польшчы? Канечне, нам да Польшчы яшчэ далёка. Але толькі не ў галіне перадавых сацыялістычных ідэй.

31 КАСТРЫЧНІКА

падпісана пагадненне аб супрацоўніцтве паміж Міністэрствам друку і масавай інфармацыі РСФСР і Дзяржкамтэтам Беларусі па друку.

1 ЛІСТАПАДА

Вярхоўны Савет Беларусі разглядаў, сярод іншага, пытанне аб святочных днях. Пакуль ясна адно: 7 і 8 лістапада афіцыйна святкуюцца ў рэспубліцы апошні раз.

2 ЛІСТАПАДА

на Дзяды Беларусі ўшанаваць памяць продкаў.

Апублікаваны закон «Аб грамадзянстве Рэспублікі Беларусь».

З'езд народных дэпутатаў РСФСР у апошні дзень сваёй работы прадставіў прэзідэнту Расіі Б. Ельцыну неабходныя паўнамоцтвы для ажыццяўлення радыкальнай эканамічнай рэформы.

На Мінскім стадыёне «Дынама» адкрыўся рэчавы рынак. «Барахолка» будзе працаваць пад аховай міліцыі па выхадных.

3 ЛІСТАПАДА

У Мінскім стачкоме пабылі прадстаўнікі Міжнароднай канфедэрацыі свабодных прафсаюзаў.

Некалькі партый дэмакратычнага кірунку падпісалі «Пагадненне ў падтрымку расійскіх рэформ».

4 ЛІСТАПАДА

члены Дзяржаўнага савета на пасяджэнні ў Крамлі дамовіліся ў прынцыпе, што фінансава-эканамічныя рэформы, у прыватнасці — лібералізацыя цэнаў, павінны праводзіцца адначасова ўсімі суверэннымі дзяржавамі ў рамках пагаднення аб эканамічным супольніцтве.

Вырашана пераўтварыць Міністэрства ўнутраных спраў СССР у Міністэрства знешніх зносін са скарачэннем штатаў саюзнага ведамства на трэць. Будучы Існаваць Савет міністраў замежных спраў і Савет міністраў абароны суверэнных дзяржаў пры захаванні адзіных узброеных сіл. Звыш 70 саюзных міністэрстваў ліквідуецца.

На Беларусі пачалася беспрэцэдэнтная забастоўка адвакатаў. Галоўнае іх патрабаванне — перагледзець празмерна высокі падатак з ганарараў.

5 ЛІСТАПАДА

у Мінску падпісана міжурадавае пагадненне дзвюх рэспублік — Беларусі і Кыргызстана.

У Санкт-Пецярбург прыбыў галава Расійскага імператарскага дому вялікі князь Уладзімір Кірылавіч. Пакуль што ў якасці замежнага турыста.

У КОЖНАГА СВОЙ КАСТРЫЧНІК

3 гадзінніка на вежы будынка ў цэнтры Менска, на праспекце, сёлета раптам зніклі стрэлкі. Чорны пусты цыферблат нібы неўразумела пазірае на гмах Камітэта дзяржаўнай бяспекі, што насупраць.

У гэтым бачыцца нейкі сімвал нашага часу, поўнага парадаксальных зрухаў і перакрываўванняў...

2 лістапада, на Дзяды, перад рэспубліканскім КДБ прайшоў мітынг памяці ахвяр чырвонага тэрору. (У рэпартажы на Маскву карэспандэнт А. Жук сказаў, што мітынг сабраўся каля будынка Міністэрства ўнутраных спраў. Памыліцца няцяжка. Абодва ведамствы нібы зрасліся сваімі памяшканнямі. Але была памылка тут ці звыклая перастрахоўка?) Выступалі былыя вязні сталінскіх турмаў і лагераў. Сярод іх — пісьменнік В. Хомчанка, дачка расстралянага паэта Тодара Кляшторнага — Тадзіяна. Выступілі пісьменнік Г. Колас, які ў маленстве быў высланы разам з раскулачанымі бацькамі, паэт А. Вольскі. Да ўдзельнікаў мітыngu зварнуўся адзін з заснавальнікаў «Мартыралога Беларусі» народны дэпутат З. Пазняк. Пад гукі рэквіема на рагу Ленінскага праспекта і вуліцы Урыцкага была ўстаноўлена ас-

вячаяная уніяцім святаром мямарыяльная дошка. Яна будзе напамінаць, што адсюль, з падвалін турмы НКВД, пачынаўся ў 20-30-я гады пакутны шлях у Курapatы для тысяч людзей.

Акурат год назад такую ж дошку, устаноўленую таксама на Дзяды, па-зладзейску знеслі ўначы неведомыя асобы.

Праз некалькі дзён пасля таго выпадку адбыўся парад у гонар Вялікага Кастрычніка. І па пляцы Леніна, дзе ўпершыню з'явіліся палаткі з галадоўшчыкамі, у апошні (будзем спадзявацца) раз прагрукатала баявая тэхніка. Камуністычнае начальства яшчэ не ведала, што гісторыя «першай у свеце сацыялістычнай дзяржавы» завяршыцца неўзабаве бяспслым жнівеньскім путчам. А можа, ужо тады наменклатура прадчувала блізка крах сістэмы, канец партакратыі і таму так неадкладна і злосна рэагавала на любыя праявы непадкантрольнага ім грамадскага руху?

Увосень 88-га ў камуністычнага рэжыму яшчэ хапіла сілы на маштабную правакацыю. На Маскоўскіх могілках у Менску і Курapatax супраць мірных грамадзян, што рашыліся адкрыта ўшанаваць памяць продкаў, памяць ахвяр сталіншчыны, былі кінуты міліцыя, унут-

раныя войскі, КДБ. Людзей збівалі, а потым, у дадатак, яшчэ і штрафавалі. Гэта была спроба развязаць калі не фізічны, дык маральны тэрор супраць найбольш свядомай часткі грамадства, зноў запалохаць людзей.

Летась КПБ удалося арганізаваць палітычны працэс (пад выглядам крымінальнага) супраць аднаго чалавека. За ўдзел у санкцыянаваным (!) мітыngu апазіцыі, які скончыўся ўскладаннем да помніка «правадыру пралетарыяту» дароў, што сімвалізавалі сабой дыктатуру, тэрор і ГУЛАГ, быў адпраўлены ў турму журналіст В. Сядоў. Дзякуючы пратэстам грамадскасці, дэпута-

там ад апазіцыі, ён цяпер на свабодзе. Але крымінальная справа супраць яго не спынена.

Ды і наогул, няма падстаў казаць, што прыйшоў час справядлівасці.

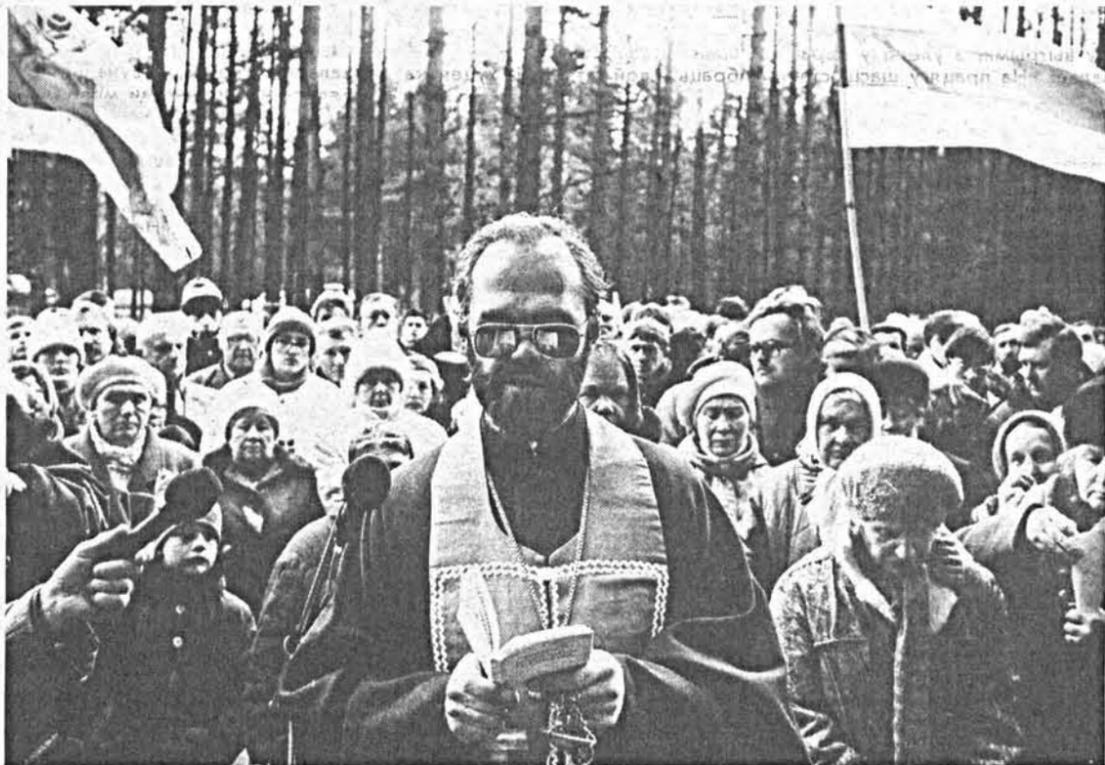
Дагэтуль ніхто з арганізатараў правакацыі на Маскоўскіх могілках не панёс аніякай адказнасці. Між іншым, сярод іх ёсць і цяперашнія народныя дэпутаты. Гэта яны дабіліся ў Вярхоўным Савеце БССР юрыдычнай расправы над удзельнікамі «злачыннага» мітыngu 7 лістапада. А жадалі куды большага — расправы над БНФ, над апазіцыяй наогул.

Сёлета ізноў прайшлі малебны і мітынгі памяці ахвяр камуністычнага тэрору — у Курapatax, у менскім парку Чалюскінцаў, у іншых пакутных мясцінах, якіх шмат па ўсёй Беларусі. Не было там былых «партбосаў», без якіх не абыходзілася рэней ніводнае «мерпрыемства». Не іх гэта свята — Дзяды. Навошта ім памяць пра мінулае? Вечна ўчарашнія, яны і цяпер марачы пра... светлую будучыню. Найперш, зразумела, сваю будучыню.

Напярэдадні 7 лістапада камуністы, якія цяпер хаваюцца пад назвай «Рух за дэмакратыю, сацыяльны прагрэс і справядлівасць», падалі заяўку на правядзенне мітыngu ў гонар 74-й гадавіны Кастрычніка. Арганізатары мітыngu — Чыкін «со товарищи» — упэўнены, што будзе на іх вуліцы свята.

Ну, а мы? Ці забудзем мы свой кастрычнік — Дзяды 88-га?

Віталь ТАРАС.
Фота Я. КАЗЮЛІ.

НАША РАДА

МЫ — ЗАНАДТА ПАМЯРКОЎНЫЯ, ДОБРЫЯ ...КАНСЕРВАТЫЎНЫЯ І ЗАЛЕЖНЫЯ

Такія рысы характару беларускай нацыі назвалі чытачы ў адказах на чарговае пытанне «НАШАЙ РАДЫ»

Нагадаем яго: «Беларускі нацыянальны характар. Якія, на ваш погляд, яго станоўчыя і адмоўныя рысы? Што трэба пераадолець у сабе беларусу, каб ідзі незалежнасці, дзяржаўнага суверэнітэту авалодалі ім у поўнай меры?»

Мікола ЧУПРЫНОВІЧ, інжынер, г. Заслаўе, 25 гадоў:

«Я не згодзен з думкай, якая часта апошнім часам з'яўляецца ў друку, што, маўляў, беларусы — гэта ціхія, сціплыя, рахманыя, гасцінныя, працалюбівыя, у якіх адсутнічае пачуццё нацыянальнай свядомасці, словам, вельмі станоўчыя людзі. Такімі нас хацелі бачыць. І стваралі нам гэты вобраз тыя, хто амаль 200 гадоў эксплуата-

ваў і знішчаў наш народ. За гэты час нас ператварылі ў рабоў-зомбі, знішчылі нашу гісторыю, мову, адабралі матэрыяльны і духоўныя вынікі працы многіх пакаленняў, прымуслілі працаваць за мізэрную аплату, каб толькі рабы не памёрлі... Таму я лічу, што ў «рабоцхага вала» не можа быць ніякага нацыянальнага характару. Тое, што не здолелі зрабіць царскія чыноўнікі, дарабілі камуністы.

Таму беларус па паходжанні — гэта яшчэ не беларус; ён нібы работ, у памяць якога заклалі нацыянальную «бясспласць».

Каб ідэя незалежнасці, дзяржаўнага суверэнітэту авалодала людзьмі ў поўнай меры, трэба, каб яны сталі сапраўднымі беларусамі. Але быць беларусам зараз — гэта штодзённае змаганне з неразуменнем, нядабрачылівацю, нянавісцю, гэта штодзённы подзвіг. Хіба гэта адолее просты чалавек без падтрымкі дзяржавы? На жаль, сама яна супраць усяго беларускага. На сённяшні ўрад і Вярхоўны Савет спадзявацца

беларусу не даводзіцца. Антыбеларускасць характарызуе большасць людзей, што там сядзіць. Трэба тэрмінова перавыбраць Вярхоўны Савет згодна новаму дэмакратычнаму выбарчаму закону. Першае, што павінен зрабіць новы склад Вярхоўнага Савета — гэта зрабіць беларускімі ўсе школы і ВНУ, радыё і тэлебачанне, зрабіць так, каб беларус адчуваў сябе гаспадаром на сваёй зямлі. Толькі новае пакаленне мае шанец стаць сапраўднымі беларусамі і толькі тады магчымы рэальны суверэнітэт і незалежнасць.

А нацыянальны характар беларуса (а не расейскамоўнага сярэднястатэчнага жыхара Беларусі) можна вызначыць наступнымі якасцямі: вера ў вышэйшы чалавечы каштоўнасці, самаахвярная духоўная праца, гатоўнасць змагацца за будучае Беларусі».

Анатоль МЯЛЬГУЙ, журналіст, г. Мінск, 33 гады:

«Мушу сказаць, што пры ўсіх добрых і лепсніх якасцях у характары беларуса ёсць яшчэ адна супярэчлівая рыса. Гэта — кансерватызм. Але неабходна навучыцца скарыстоўваць і та-

Гімн Рэспублікі Беларусь

Умовы і парадак правядзення конкурсу на стварэнне новага нацыянальнага гімна

1. У конкурсе могуць прымаць удзел члены творчых саюзаў рэспублікі, а таксама іншыя прадстаўнікі творчай інтэлігенцыі.

2. Не абмяжоўваць умовамі конкурсу жанравыя і музычна-стылістычныя накірункі будучага гімна. Асноўным патрабаваннем да твора павінна заставацца яго высокая мастацкая якасць: новы гімн павінен з годнасцю прадстаўляць нашу новую незалежную рэспубліку, яе народ.

3. Правесці конкурс да 1 студзеня 1992 года ў два этапы.

Завяршыць 1 этап 1 снежня 1991 г. Да гэтага тэрміну ўдзельнікі конкурсу павінны прадставіць у Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь музыку (у выглядзе клавіра для хор з суправаджэннем) і тэкст (надрукаваны ў трох экзэмплярах), як створаныя сумесна кам-

пазітарам і паэтам, так і паасобку. Кампазітары могуць карыстацца як тэкстамі сучасных аўтараў, так і літаратурнай спадчынай ранейшых часоў. Да прадстаўленых твораў, якія павінны мець дэвізы, дадаюцца канверты, у якіх знаходзіцца каардынаты творцаў: імя, прозвішча, адрас, месца працы.

Пасля адборачнага туру лепшыя літаратурныя і музычныя творы будуць набыты МК Рэспублікі Беларусь. На музычныя творы будзе зроблены дзяржаказ з мэтай стварэння аркестравай партытуры для сімфанічнага і духавога аркестраў.

Другі тур завяршыць 1 студзеня 1992 г. Павыніках другога туру будуць выкананы творы выканаўчымі калектывамі рэспублікі перад журы, у якое ўвойдуць прадстаўнікі творчых саюзаў, Дзяржтэлерадыё, вучоныя, выканаўцы.

ПАПЕРА—ГЭТА Ж ДЭФІЦЫТ!

Пра шыйкі я. Пра самыя звычайныя вучнёўскія і пра так званыя агульныя. Якія цяпер вельмі не хапае і якія выпускаюцца сваімі ж беларускімі фабрыкамі — гомельскім «Палесдрукам» і добрушскім «Героем працы». А шыйкі, як вядома, не толькі лісткі паперы, а і вокладка. Вокладка ж — гэта ж яшчэ чатыры старонкі ў вучнёўскіх шыйках і дзве — у агульных.

Вось і ўзнікае думка пра рацыянальнае выкарыстанне плошчы вокладак. Думаець пра гэта і вытворцы шыйкаў, спрабуюць рабіць добрую справу. Скажам, на вокладках агульных шыйкаў друкуюць розныя матэматычныя формулы для студэнтаў, на чацвёртай старонцы вокладкі вучнёўскіх шыйкаў змяшчаюць табліцу множання. Ці якія-небудзь заклікі. Кштальтам: беражыце лес, ці: асцярожна абыходзьцеся з агнём.

Не будзем аспрэчваць карысць гэтых публікацый. Але ж застаюцца некарыстанымі ў

вучнёўскіх шыйках яшчэ дзве ўнутраныя старонкі вокладак. Вось бы іх ашадна і выкарыстаць. Як? А прымусяць гэтыя самыя старонкі працаваць на выкананне Закона аб мовах у Рэспубліцы Беларусь. Чаму б не пачаць друкаваць на іх вершы нашых паэтаў пра характэрны роднага краю? А хіба лішнім будзе расказ пра цікавыя помнікі даўніны на тэрыторыі нашай дзяржавы? Не перашкодзяць, думаецца, і публікацыі пра знакамітых людзей Беларусі.

«Гуляе» ж такая дарагая папера! Дык выкарыстаем яе з карысцю ў імя Адраджэння! Поле дзейнасці тут — бязмежнае! Можна друкаваць, скажам, руска-беларускі слоўнік, тлумачыць значэнне асобных слоў.

Чаму б не падумаць пра ўсё гэта Таварыству Беларускай мовы імя Францішка Скарыны? Чаму б не звязацца з кіраўніцтвам «Палесдрука» і фабрыкі «Герой працы»? А. М.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

СУСЕДСКІЯ ЗАХАДЫ?

Хачу пагаварыць з чытачамі «ЛіМа» пра адно вельмі даткавае пытанне. Маю на ўвазе незразумелыя, дзіўныя праявы — прэтэнзіі з боку палякаў і так званых «яцвягаў», даводзілася чуць і выказванні пра тое, што Палессе — гэта «ісконна рускія землі». Апошнім жа часам усцвяжаюць падобную гаворку і ўкраінскія суседзі.

Мне вядома толькі невялікая частка таго, што пішуць на Украіне пра наша Палессе, але ж гэтага дастаткова, каб зрабіць пэўныя высновы пра інтэрэсы Украіны і Украінскага Грамадска-культурнага аб'яднання на Берасцейшчыне. Неаднойчы пісалася аб «этнічных украінскіх землях на Берасцейшчыне» ў газеце «Край» — органе вальскай філіі Руху. Былі падобныя звесткі ў штоднёвіку Івана-Франкоўскага таварыства ўкраінскай мовы «Новый час». Узнікла ўжо «ўкраінскае пытанне» і ў брэсцкай абласной газеце «Заря», і ў польскай украінскамоўнай газеце «Наше слово». Ды і за «яцвягамі» я бачу пакуль што больш паўкраінскія настроі, чым нейкія яцвяжскія. Створанае ў лютым 1990 г. у Брэсце

ўкраінскае аб'яднанне на чале з «паном Козлівскім» паспела выдаць улетку ў г. Ківерцы (Валынь), дзе надрукаваны «Зварот да карэннага насельніцтва Берасцейшчыны» (на ўкраінскай мове). Прыводжу вытрымкі з улеткі ў перакладзе ў паны-чужынцы адгараджалі нас ад Украіны, але мы з дзеда-прадзеда, як найдаражэйшую спадчыну, беражом родную старадаўнюю палескую мову, што ёсць дзяржаўнай мовай Украіны, каб да трымаем карэнныя продкаў — супольнасці са шматмільённым украінскім этнасам... Заканадаўча ўстаноўлена, што ўсе мы маем права вольна выбіраць, да якой нацыі належыць, якую мову называць сваёю. То ж задумаемся, хто мы такія, да якога слова, да якой песні цягаче нашае сэрца, чые мы праўнікі?.. Згадайма, што доўгі час у нашых вёсках былі ўкраінскія бібліятэкі-чытальні, школы на роднай мове. Аўтары ўлеткі паведамляюць, што створаны ўжо суполкі і працуюць яны ў Малачыне, Кобрыне, Пінску, Драгічыне, Днепрабужску, Матыхалах, Брэсце. Напаследка яны адзначаюць, што «нацыянальная справядлівасць... не

павінна абмінуць нашу (г. зн. берасцейскую. — аўт.) зямлю».

Неаднойчы з'яўлялася ўкраінская суполка ў цэнтры Брэста са сваім інфармацыйным стэндам, дзе звычайна памяшчаліся матэрыялы «Пана Козлівскаго» (сам ён нарадзіўся ў Брэсцкім раёне). Неаднойчы былі на гэтым стэндзе і карты часоў Галіцка-Валынскага княства, і карты рассялення плямёнаў. Адночы берасцейцы ўжо выказалі сваё стаўленне да ўсяго гэтага — прымуслі «пана Козлівскаго» і К^а забраць свой стэнд і хуценька рэціравацца. Але ўсё ж якія аргументы ў «пана Козлівскаго»? Адзін з актывістаў таварыства Мікола Сцелановіч напісаў нават «манаграфію» «Аб этнічным складзе і нацыянальным пытанні насельніцтва Берасцейскай вобласці ў дэталёвым разглядзе» (на ўкраінскай мове). У яго працы і ў «працах» пана Казлоўскага сцвярджаецца, што на Берасцейшчыне жывуць два карэнныя народы — беларускі і ўкраінскі. Апошні жыве ў ПЧБО «Піўдэнна Частына Брэстскай вобласці»: Маларыцкі, Брэсцкі, Камянецкі, Жабінкоўскі, Кобрынскі, Бярозаўскі, Драгічынскі, Іванаўскі, Пінскі, Столінскі раёны, а таксама часткова Пружанскі, Івацэвіцкі, Ляхавіцкі, Ганцавіцкі, Лунінецкі раёны. Колькасць украінцаў, згодна Казлоўскаму, 1,05 млн. чалавек.

Сцвярджаючы, што берасцейска-пінскі дыялект — гэта ўкраінскі дыялект, пан Казлоўскі спасылкаецца на Я. Карскага, М.

Дурнава, М. Сакалова, Д. Ушакова, «Дыялектычны атлас беларускай мовы» (1963 г.) АН БССР, В. Мартынава, Ф. Клімчука, М. Сцелановіч падае гістарычныя факты: склад насельніцтва ў 1897 г. у Гародзенскай губерні, факт падпісання Брэсцкага міру ў 1918 г. Цэнтральнаю Радаю УНР, у выніку чаго Брэст, Пінск, Лунінец адышлі да УНР. Нагадае аўтар і пра тое, што ў час Айчынай вайны гэтая частка Берасцейшчыны падпарадкоўвалася г. Роўна, навучанне тут вялося на ўкраінскай мове, выходзіла газета «Наше слово», а ў час Польшчы тут працавала КПЗУ, «Просьвіта», «Сельсоюз», «Сельроб». Выходзілі і пры паляхах украінскія выданні: «Сельроб», «Наше слово», «Воля народу», часопіс «Вікна», было 127 бібліятэк «Просьвіты». Згадаюцца і пісьменнікі з гэтай зямлі — Д. Фалькоўскі, А. Гаўрылюк. Беларускія патрыёты сваіх контраргументаў не выстаўляюць. Таму шмат у каго застаюцца пытанні, нягледзячы на тое, што беларусамі людзі сябе лічыць не перастаюць. Спядар Уладзімір Калеснік, іншыя навукоўцы Брэсцкага педінстытута імя Пушкіна адмоўчаюцца, робяць выгляд, што нічога не адбываецца. Пра гісторыю Брэста наогул нічога сказаць нельга: маладыя, пэўна, і самі не разабраліся ў гісторыі краю, а старэйшыя займаюцца хутчэй партызанскім рухам ці «советским строительством» на

Берасцейшчыне. У той жа час ёсць ужо шэраг выкладчыкаў, якія актыўна заняліся распрацоўкай гэтага пытання на карысць Украіны. Да таго ж, дадам, што сур'ёзны ўплыў робіць міграцыя з Валыні, адкуль шмат людзей ездзіць на працу ў Брэст і іншыя гарады. У 1990 г., наколькі мне вядома, некаторыя бацькі пад уплывам Казлоўскага ўжо спрабавалі адчыніць украінскія школы ў некаторых раёнах (у прыватнасці, Брэсцкім). Спробы, прэўда, засталіся спробамі, але ж... шмат якія школы на вёсцы — расейскія. Патрэбна грунтоўная дапамога з Мінска — гістарычныя факты, асабліва часоў БНР і УНР, аналіз моўных асаблівасцей з доказамі, чаму гэта дыялект беларускі, дапамога кадрамі, асабліва гісторыкамі, і шмат што інш.

І апошняе. Наколькі мне вядома, ГКА «Полісся» (яцвягі), яго ўкраінская частка ў нядрэнных адносінах з Рухам. А праз сцвярджанне аднолькавасці мовы на Валыні і на Берасцейшчыне нядоўга прыйсці і да высновы, што гэта ўсё ўкраінская мова, а значыць, канцэпцыя яцвягаў хутка знікне і застаецца адна ўкраінская канцэпцыя... Ды і сам М. Шаляговіч аднойчы сказаў, што калі не атрымаецца з яцвяжскай аўтаноміяй, то яны (г. зн. «Полісся») будуць змагацца за ўкраінскія школы...

Ігар БАРАНОЎСКІ, студэнт.

г. Брэст.

кую, здавалася б, адмоўную якасць характару нацыі, гэтаксама як навучыліся накіроўваць у патрэбнае рычышча свой кансерватызм англічане».

Эдуард ДУБЯНЕЦКІ, навуковы супрацоўнік гістфана БДУ, г. Мінск, 25 год:

«Як навуковец, ведаю, што асаблівасці нацыянальнага характару, псіхічнага складу розных народаў вывучае спецыяльная навука — этнапсіхалогія. На жаль, у Саюзе (хай былым) яна пачынае фарміравацца толькі ў нашыя дні. Ведаю, што і ў рэспубліцы Беларусь на сённяшні час няма яшчэ аніякіх грунтоўных прац, прысвечаных даследаванням асноўных рысаў нацыянальнага характару беларускага народа».

Аднак ужо даўно ўсталяваліся думкі, што беларусы маюць такія маральна-духоўныя якасці, як талераннасць (цярыпнасць) да прадстаўнікоў іншых нацый, памяркоўнасць, працавітасць, добразычлівасць, сумленнасць, цярыпнасць, адкрытасць, шчырасць, гасціннасць. Безумоўна, гэтыя меркаванні ў многім справядлівыя, з імі можна пагадзіцца. Але зараз нам патрэбны сур'ёзныя, шматбаковыя навуковыя распрацоўкі гэтай складанай праблемы».

Зразумела, не маюць пад сабою ніякіх падстаў сцвярджанні некаторых вучоных і палітыч-

ных дзеячаў данастрычнічнага часу аб беларусах, як аб «тупаватым», «няздольным да разуковай працы» народзе. Нават бацька М. Багдановіча Адам Багдановіч ставіў беларусаў па «тыпу душэўнага развіцця» ніжэй за «братоў-вялікаросцаў». У той жа час сам Максім Багдановіч быў упэўнены, што «беларусы — вялікі народ».

На мой погляд, ёсць такія рысы беларускага нацыянальнага характару, якія было б добра дзеля будучыні незалежнай Беларусі пераадолець, перамагчы ў сабе. У першую чаргу, да такіх адмоўных рысаў неабходна аднесці ўласцівыя не толькі беларусам, але і ўсім славянскім народам маруднасць у прыняцці рашэнняў і выкананні практычных спраў, недастатковае ўважэнне аб выніках і следствах сваіх дзеянняў, а таксама значную падпарадкаванасць, залежнасць ад думак кіраўнікоў дзяржавы (у мінулым — цар, губернатар, цяпер — прэзідэнт і г. д.) і пэўную несамастойнасць, нерашучасць у штодзённым асабістым і грамадскім жыцці».

Яўген ВОЙНА, настаўнік Сортаўскай школы, Наваградскі р-н, 40 год:

«У беларускім нацыянальным характары ёсць адпаведныя рысы і прыкметы, якія маюць гістарычныя карані. Яны павінны быць атрыбутамі штодзённага жыцця. Гэта, у першую чаргу, сімвалы нашай нацыянальнай веры — крывіцкі шасціканцовы крыж, трыкалор: сіні — сімвал нябеснай апякункі Ефрасіні Полацкай і бел-чырвоны — сімвалы чысціні, добразычлівасці, мужнасці, пралітай крыві ў барацьбе за волю, за самазахаваанне нацыі, мовы, культуры».

Уладзімір ЦУПРАНАУ, інжынер-канструктар, г. Гомель, 30 год:

«Поруч са станоўчымі найбольш адметнымі рысамі характару — унутранай культурай, гуманнасцю, неабходна мовіць пра комплекс нацыянальнай непаўнаважнасці. Як пазбаўіцца гэтага? Сёння ў розных людзей — розныя паніжэнні. А адных — жаданне як мага хутчэй пазбаўіцца гэтай недарэчнай «беларускасці», стаць нарэшце ці сапраўднымі палякамі ці часткай вялікага рускага народа. Другія дбаюць пра годнасць беларускага імя. І калі першыя з

прычыны гістарычнай недасведчанасці памыляюцца па сутнасці, то другія, на мой погляд, думаюць фармальна. Нам не хапае пачуцця нацыянальнай годнасці, выхаваць якое павінна сістэма нацыянальнай адукацыі, сродкі масавай інфармацыі на прадставе гістарычнай праўды. Каб убачыць сабе не пагарджанымі век беларусамі, а ліцвінамі, літоўцамі (не летувісамі), нашчадкамі найбольш уплывовага народа Вялікага княства Літоўскага, а не «княства беларускага». Каб вышэй узняліся нашы галовы...»

Віктар ЕРАМЕВІЧ, інжынер, г. Мінск, 56 год:

«Мы не вартыя таго, каб хваліць сябе за станоўчыя рысы характару. Бо некаторыя з іх даюць адмоўныя вынікі. Мы заздапамятаем, добрыя. Надзясць нацыянальнае прызначэнне, знішчальны фізічны і духоўны бальшавіцкія лідэры Ленін, Дзяржынскі, Мясніноў і іншыя. А прозвішчы іх носяць і сёння».

Цяпер адносна чарговага пытання, на якое хацелася б пачуць адказы нашых чытачоў.

«Панікла жыццё ў цёмным лесе, агаліўся твар зямлі» — на парозе стаіць зіма. Адусюль чуоцца трывожныя галасы, што будзе яна ў нас халодная і галодная. ЯК МЯРКУЕЦЕ ВЫ? ЦІ СПРАЎДЗЯЦА ГЭТЫЯ ВЛАГІЯ ПРАГНОЗЫ? ШТО ПРАКТЫЧНА РОБІЦЕ ВЫ, ВАШЫ СВАЯКІ, ЗНАЕМЦЫ І СУСЕДЗІ, КАБ СУСТРЭЦЬ І ПЕРАЖЫЦЬ ГЭТЫ (ПЭУНА Ж, НЕ ЛЕПШЫ) ЧАС?

Чакаем вашых адказаў 11 і 12 лістапада з 13 да 16 гадзін па тэлефоне 33-19-85.

АДЗЕЛ ПІСЕМ І ГРАМАДСКАЯ ДУМКА.

ЗУСІМ БЛІЗКА АД ВАЙНЫ

Славенія: не толькі фестывальныя ўражання

«Куды вы едзеце? — здзіўлена пыталіся многія ў мяне і Валерыя Раеўскага, дазнаўшыся, што мы збіраемся ў Югаславію. — Хіба не ведаеце, што там...» І тым не меней менавіта ў такі час адмовіцца ад запрашэння прыехаць на традыцыйны тэатральны фестываль у Рэспубліку Славенію было, вядома, нельга: нас жа клікалі гасцямі ад таксама незалежнай і самастойнай Рэспублікі Беларусь.

Пасля Будапешцкага вакзала, куды спецыяльна, нягледзячы на ранні час, прыйшла пагутарыць з намі нястомная прапагандыстка беларускай культуры і літаратуры Шара Карыг, у вагоне, што ішоў да Загрэба, апрача нас, нікога не засталася. Праваднікі загадкава падміргалі: маўляў, нічога, вы хлопцы на выгляд здаровыя, усяляе было, спынялі цягнікі і ўрываўся ў вагон у чорных масках і з аўтаматамі... Мы ж цешылі сябе загадкавае чаканне і набірліся смеласці і моцы ад найсмачнейшай венгерскай славовіцы, што прынесла нам Шара Карыг...

Загрэб сустрэў бетоннымі і зробленымі з рэак супрацьтанкавымі загародкамі на скрыжаваннях, групамі ўзброеных людзей у вайскавай форме на вуліцах. На шашы да Марыбора, на дзяржаўнай мяжы паміж Харватыяй і Славеніяй — узмоцненая праверка двойчы: пагранічнікамі і мытнікмі абодвух бакоў. Але ў Марыборы ўсё ўжо спакойна, горад жыве тэатральным фестывалем «Борштнікаўскія сустрэчы», названым так у гонар выдатнага славенскага акцёра першай паловы нашага стагоддзя Ігнація Борштніка. Праводзіўся фестываль дваццаць шосты раз.

Кожны драматычны тэатр маленькай Славеніі, а іх ужо з дзесятак, паказваў на фестываль сваю лепшую пастановку мінулага сезона. У праграме былі «Гамлет» В. Шэкспіра і «Войцэк» немца Г. Бюхнера, «Ізона», прызначыў Бургундская» паляка В. Гамбровіча і «Хто баіцца Вірджыні Вулф» амерыканца Э. Олбі, дзве сцэнічныя версіі

«Парубкаў» класіка славенскай літаратуры І. Цанкра, п'есы сучасных славенскіх драматургаў Душана Еванавіча, Маціяша Фарыча, Дане Заяца, эксперыментальныя спектаклі новага тэатра «Глядзі» — «Рамза і Джульета» і «Эрас, мастацтва, сістэма». Амаль усе спектаклі былі пазначаны захаленнем формай, пошукамі метафарычнай тэатральнай мовы. Адчувалася, што і славенскія тэатры актывізавалі змаганне за свайго гледача, за тое, каб усімі сродкамі прывабіць яго, зацікавіць сцэнічным мастацтвам.

24 кастрычніка ў Марыбор прыехаў прэзідэнт Рэспублікі Славенія Мілан Кучан. Ён адкрыў у адной з залаў горада выставу вядомага славенскага мастака Францэта Міхеліча, выступіў там з прамовай. Потым пабываў на фестывальным спектаклі. А на наступны дзень позна вечарам па ўсёй Славеніі загулі гудкі і сірэны — такім «салютам» вольная рэспубліка адзначыла хвіліну, калі апошні салдат Югаслаўскай народнай арміі ступіў на трап карабля ў порце Копер і пакінуў Славенію. У выступленні па радыё і тэлебачанні М. Кучан падкрэсліў, што цяпер на тэрыторыі маладой свабоднай рэспублікі няма ніводнага інашаземнага салдата і створаны ўсе ўмовы, каб на практыцы ажыццявіць будаўніцтва суверэннай прававой дэмакратычнай дзяржавы.

У Марыборы, потым у Любляне, Крані мы бачылі звычайнае, даволі напружанае, але спакойнае жыццё вольнага і працалюбівага народа. Есць, вядома, і свае цяжкасці. Разарваліся пастаянныя эканамічныя сувязі, у выніку даражэйшым стала жыццё, есць прыкметы інфляцыі. Уведзена свая славенская валюта — толлар (ці не аднакарэнная назва нашым талерам?), ствараецца свая нацыянальная гвардыя. Сувязі са знешнім светам ускладнены яшчэ і таму, што азрапорт Любляна не працуе — міжнародныя авіяслужбы прызнаюць пакуль што толькі кампанію з

цэнтрам у Бялградзе, а дарогі на поўдзень і ўсход перакрыты: зусім блізка ідзе сапраўдная вайна. Ужо сёння двухмільённая Славенія вымушана прымаць каля трыццаці тысяч бежанцаў з суседняй Харватыі.

Так, ідзе сапраўдная вайна. У газетах — трывожныя здымкі, паведамленні з гарачых кропак. «Дамокляў меч над Дуброўнікам», «Вукавар — лёс Сталінграда», «Спыніць братазбойства», — вось толькі некаторыя загаловкі на першых палосах. Распытаем людзей, у тым ліку і тых, хто быў ці жывіў там, дзе страляюць, — сведкаў, відэочаў. «Якія вы бачыце шляхі спынення канфлікту, прымірэння?» — пытаемся ў журналістаў, у іншых прадстаўнікоў творчай інтэлігенцыі. І высвятляецца, што ў тым, што мы ведаем пра падзеі ў Югаславіі, у тым, што пішуць пра іх ва ўсіх, нават самых дэмакратычных газетах Масквы і Мінска, — не ўся праўда.

Па-першае, дзяржава, якая раней называлася Сацыялістычная Федэратыўная Рэспубліка Югаславія і якую і цяпер у нас па інерцыі так называюць, ужо не існуе. Напачатку, абвясціўшы сваю незалежнасць і самастойнасць, Славенія і Харватыя якраз настойвалі на захаванні канфедэратыўнага саюза ў межах былой югаслаўскай дзяржавы. Цэнтральнае і сербскае кіраўніцтва ў Бялградзе тады не пагадзіліся. А цяпер, пасля таго як у чэрвені Югаслаўская народная армія пад камандаваннем артадаксальнага камуніста генерала Велькі Кадзіевіча накіравала свае ўзброеныя калоны ў рэспублікі, дзе абсалютная большасць насельніцтва прагаласавала за незалежнасць, калі армія пачала страляць у свой народ і распачала бамбардзіроўку і артабстрэл гарадоў і сёл, якія мяркуюцца потым перадаць Сербіі, — хто пасля ўсяго гэтага будзе гаварыць пра магчымую канфедэрацыю?

Па-другое, чамусьці нашы афіцыйныя ўлады, нашы органы масавай інфармацыі трактуюць падзеі ў Югаславіі як міжнацыянальны, міжэтнічны канфлікт. Магчыма, таму, што амаль уся інфармацыя ідзе толькі з Бялграда. Бялград у ж,

дзе яшчэ трымаюць уладу сербскія камуністы, выгадна схаваць такія знаёмыя беларусам імперскія амбіцыі ідэалагаў-банкрутаў за шырму нацыянальную, нацыянальную барацьбы, «патрыятычнага» змагання за абарону праваў сербаў у месцах іх сумеснага пражывання з харватамі. Да таго ж з'яўляецца прыдуманая пасля смерці І. Ціта групкай гісторыкаў-навукоўцаў (ведаем і мы такіх!) тэорыя, што сапраўдная Вялікая Сербія павінна займаць не цяперашнюю, а значна большую тэрыторыю. Менавіта таму і акружае ЮНА Вукавар, Асіек, Вінкаўцы, Сісак, Карловац, Госпіч, Здар, Пакрац, Буяр, Казарыцы, Шыбенік і іншыя населеныя пункты Харватыі. Вядзецца метадычны артылерыйскі абстрэл з усіх калібраў і бамбардзіроўка з паветра. Разбураюцца жыллёвыя і прамысловыя будынкі, дзіцячыя садкі і школы, дарогі і камунікацыі. Усё нішчаць пажары. Ад знішчальнага агню ўцякаюць усе — і сербы, і харваты. Ударамі з паветра і агнём гармат поўнаасцю разбураны кафедральны сабор у Шыбеніку — унікальны помнік архітэктуры ранняга сярэднявечча. Метадычна і настойліва разбураюцца з дапамогай гармат ваенных караблёў югаслаўскага флоту помнікі Дуброўніка — жамчужыны Адрыятыкі. Загінуў ад прамога пападання бомбы ЮНА ў сваім доме пад Дуброўнікам сербскі паэт Міліч. Тактыка камандавання югаслаўскай арміі проста — знішчыць усё, разбурыць, а тады на маўклівыя руіны і прысак засяліць сербаў. Між іншым, падпалкоўнік, які камандуе атрадам харвацкай нацыянальнай гвардыі, што ўжо некалькі месяцаў гераічна абараняе Вукавар, — па нацыянальнасці серб.

Дык хіба гэта міжнацыянальны канфлікт? Хіба так бароняць правы меншасці ў «месцах сумеснага пражывання»? Увядзе сабе, напрыклад, што Савецкая Армія акружыла Рыгу, у порт зайшлі баявыя караблі ВМФ, і пачаўся метадычны артылерыйскі і авіяабстрэл горада, каб «абараніць рускае насельніцтва ад латышоў». Вельмі лёгка распачаць і тэрэтычныя разважання: чыіх нацыянальных каранёў у Рызе болей... Вядома, вар'яцтва, іначэй назваць гэта нельга.

Стараючыся апраўдаць адну з «противоборствующих сторон» (вельмі дзіўны тэрмін маскоўскай прэсы і нашых палітыкаў), многія аглядальнікі даводзяць, што канфлікт пачаўся тады, калі ў гады Другой сусветнай вайны ўстаўшы (харвацкія фашысты) па-зверску распраўляліся з сербскім насельніцтвам і партызанамі.

Але тыя ж аглядальнікі забываюць, што, акрамя харватаў-усташоў, былі і харвацкія атрады народна-вызваленчай арміі. (Пра гэта, дарэчы, і спектакль быў у купалаўцаў — «Зоркі вечныя» Мацея Бора.)

Значыць, грамадзянская вайна на тэрыторыі былой Югаславіі — гэта канфлікт палітычны, ідэалагічны, калі неакамуністычныя кіраўнікі Сербіі і Югаслаўскай народнай арміі, каб захаваць сваю ўладу, імкнуцца разыграць нацыянальную карту і перафарбаваць у лідэраў нацыянальных. Ніякімі перамовамі спыніць агонь і перастрэлку пакуль што не ўдаецца. Генерал В. Кадзіевіч, які камандуе ледзве не чацвёртай у Еўропе па моцы і магутнасці, добра ўзброенай, з выдатна падрыхтаванымі ў савецкіх вайсковых вучылішчах і акадэміях кадрамі (каля 130 тысяч афіцэраў на такую невялікую краіну), нават не лічыць патрэбным адказаць на пасланне і запрашэнне лорда Карынгтона і прыехаць хоць на дзень у Гаагу на міжнародную канферэнцыю Еўрапейскага супольніцтва, прысвечаную падзеям у Югаславіі...

Рэспубліка Беларусь павінна была б прызнаць самастойнасць і незалежнасць вольных рэспублік Славеніі і Харватыі. Міністр Пётр Краўчанка як былы партыйны апаратчык, можа, чакае, што скажуць Б. Панкін, А. Козыраў ці яшчэ хто. А чаму маўчыць старшыня камісіі Вярхоўнага Савета РБ Пётр Садоўскі? Няўжо і ён чакае каманды з Масквы, каб хоць бы абмеркаваць не парламенцкай камісіі гэта пытанне?

Калі мы, беларусы, хочам, каб у свеце паважалі нас, давайце будзем паважаць народы, якія аднадушна выказаліся за самастойнасць і суверэннасць сваёй дзяржавы. Тым болей, што ў Славеніі, напрыклад, усе вельмі зацікаўлены ў значным пашырэнні эканамічнага і культурнага супрацоўніцтва і ўзаемаабмену з Рэспублікай Беларусь. Афіцыйным прызнаннем самастойнасці рэспублік Славеніі і Харватыі наш урад і Вярхоўны Савет важна пацвердзілі б, што суверэннасць Беларусі — не папяроя, не ўяўны, а сапраўдны, рэальны і дзейсны, паказалі б, што і ў галіне знешняй палітыкі мы можам прымаць самастойныя рашэнні.

Ванкарэм НІКІФАРОВІЧ.

ЛІСТ У РЕДАКЦЫЮ

ЦІ ВЕРНЕМ ДЗЕЦЯМ РАДАСЦЬ?

Як паведамлялася ў друку, вось ужо пяць месяцаў не выходзіць адзіны ў рэспубліцы часопіс для дашкольнікаў і малодшых школьнікаў «Вясёлка». З раніцы да вечара не змаўкаюць у рэдакцыі тэлефонныя звонкі, ідуць і ідуць пісьмы. Хвалююцца бацькі, настаўнікі, дзеці. Калі выйдзе «Вясёлка»? Як ёй дапамагчы? Ці можна падпісвацца на наступны год? Вось толькі адзін ліст, дасланы нам вучнямі 4 «Б» класа 3-й хойніцкай школы.

«Паважаная рэдакцыя! — пішуць дзеці. — Нас вельмі ўсхвалявала, што «Вясёлка» больш не выходзіць. Амаль усе дзеці нашага класа вось ужо два гады выпісваюць «Вясёлку». І на нас

тупны, 1992 год выпісалі. Гэта дапамагае нам цікава праводзіць урокі пазакласнага чытання, урокі беларускай мовы. А на перапынках мы разам чытаем смяшынкi, смяёмся, весялімся, разглядаем малюнкi.

Калі мы прачыталі ў раённай газеце «Ленінскі сцяг», што цябе, наш любімы часопіс, закрываюць, то вырашылі табе дапамагчы. На другі дзень хлопчыкі і дзяўчынкі прынеслі 42 рублі. Іх нам далі нашы мамы. Яны таксама некалі ў дзяцінстве выпісалі «Вясёлку». 58 рублёў дала наша настаўніца, і мы пералічваем на твой спецрахунак № 707 801 — 100 рублёў. Мы вельмі спадзяёмся, што і іншыя хлопчыкі і дзяўчынкі таксама падтрыма-

юць цябе, «Вясёлка». Да пабачэння. Мы чакаем сустрэчы з табой! Вучні 4 «Б» класа: Краўчанка Дзіма, Ракаў Сяргей, Даніленка Саша, Данчанка Коля, Грыгаровіч Саша, Маркавец Надзея, Халюшкоў Яраслаў, Равяка Сяргей, Гаўрыльчык Ларыса, Шахніцкі Сяргей, Грышкавец Гена, Нікалаенка Люда, Радзько Дзіма, Назаранка Ігар, Бельскі Валодзя, Смальцар Саша, Бордак Алена, Ярмольчык Ганна, Лушч Толік, Агрынская Таня, Краўчанка Руслан».

Хіба ж можна спакойна чытаць гэты ліст? Дарэгі дзеці, мы вельмі ўдзячны вам, вашым бацькам, настаўніцы (на жаль, вы не напісалі яе імя) за дапамогу, маральную падтрымку, за

добрыя словы ў адрас нашага часопіса. Можа, прачытаўшы ваш ліст некаторым дарослым дзяцькам стане сорамна. Гэта па іх віне дагэтуль не выходзіць «Вясёлка», гэта па іх віне няма для яе паперы. Няўжо ў гэтых людзей не абудзіцца сумленне, няўжо не ўспомняць, што і самі былі дзецьмі, што і ў іх некалі былі любімыя часопісы і кнігі?

А пакуль яны маўчаць. Маўчаць зяцята і ўпарта. Не маўчаць толькі тыя, каму неабяжывае лёс нашых дзяцей, унікаў, роднай мовы. Яны хвалююцца, звоняць у рэдакцыю, дасылаюць на «Вясёлку» свае добрачынныя ахвяраванні.

Адказны сакратар Мёнскай рады БНФ «Адраджэнне» Г. Банкевіч па-

ведамі, што бацькі вучняў 38-ай школы збіраюць подпісы ў абарону «Вясёлкі». У голасе Генадзя Уладзіміравіча чуецца шчырая заклапочанасць. «Беларускі народны фронт вам дапаможа», — кажа ён.

Дзякуй Генадзь Уладзіміравіч. Ваша падтрымка, як і падтрымка многіх іншых людзей, нам зараз вельмі неабходная. Мы выказваем шчырую падзяку ўсім, хто падтрымаў нас у крытычнай сітуацыі, хто не застаўся раўнадушным да лёсу адзінага беларускага выдання для самых маленькіх, хто знайшоў магчымасць грашовымі сродкамі падтрымаць «Вясёлку»:

1. Рэспубліканскі ашчэдня банк — 50.000 руб.
2. Міністэрства будаўніцтва — 5.000 руб.
3. Мінскі рысорны завод — 5.000 руб.
4. Міністэрства культуры — 1.000 руб.
5. Міністэрства будаўніцтва і эксплуатацыі аў-

тамабільных дарог — 10.000 руб.

6. Упраўленне беларускай чыгункі — 2.000 руб.

7. Таварыства «Веды» — 1.000 руб.

8. Нацыянальны банк «Беларусь» — 1.000 руб.

9. Барысўхлебпрам — 10.000 руб.

10. Гомельхлебпрам — 3.000 руб.

11. СШ № 3 г. Хойнікі, вучні 4 «А» і 4 «Б» кл. — 175 руб.

12. Міністэрства мантажных і спецыяльных будаўнічых работ — 5.000 руб.

13. У. Паўлаў, г. Мінск — 100 руб.

14. І. Жук, г. Гродна — 50 руб.

На сабраныя сродкі па камерцыйных цэнах (12 тысяч рублёў за тону) мы купілі паперу для 6-га нумара «Вясёлкі», і ў бліжэйшыя дні дзеці атрымаюць доўгачаканы часопіс.

А што будзе далей? Т. ТАРАСАВА, адказны сакратар часопіса «Вясёлка».

Першая сусветная вайна сталася вынікам супярэчнасцей паміж найбольш моцнымі дзяржавамі свету, імкнення іх кіраўнікоў да вырашэння праблем пры дапамозе зброі. Агрэсіўная сутнасць вайны прыкрывалася заклікамі да абароны свабоды і дэмакратыі ад «дзікуноў і варвараў». «Ныне прэстоіт... оградить честь, достоинство, целостность России и положение ее среди великих держав. Мы непоколебимо верим, что на защиту Русской земли дружно и самоотверженно станут все верные наши подданные. В грозный час испытаний да будут забыты внутренние распри, да укрепится еще теснее единение Царя с Его народом и да отразит Россия, поднашавшая, как один человек, дерзкий натиск врага», — заклікаў Маніфест, які

БЕЛАРУСКІ ШЛЯХ

«Стаць гаспадарамі на сваёй зямлі!»

Першы выхад Беларусі на міжнародную арэну

быў выдадзены царскім урадам у пачатку вайны.

За авантурыстычную палітыку кіраўнікоў Расійскай імперыі расплываліся народы, якія ўваходзілі ў яе склад, у тым ліку і беларусы. Мабілізацыя ў царскую армію адарвала ад роднай зямлі шмат сялян з беларускіх вёсак. Ад пачатку вайны да вясны 1915 г. Беларусь страціла толькі палоннымі і прапаўшымі без вестак 317853 чалавек.

Пасля адыходу расійскай арміі ў 1915 г. беларускі край быў расцэнены фронтам па лініі Дзвінск — Паставы — Баранавічы — Пінск, у выніку чаго пад уладу нямецкіх акупантаў трапілі Віленская, Гродзенская і частка Мінскай губерні з агульнай колькасцю насельніцтва ў 3977700 чалавек. Другая частка Беларусі (Віцебская, Магілёўская, частка Мінскай губерні) засталася пад уладай Расіі.

Тутэйшым жыхарам давалася ад абодвух ваюючых бакоў. Рэквізіцыі, гвалт, рабункі, цяжкія прымусовыя работы сталі звычайнай з'явай для беларусаў. Шукаючы паратунку ад бедстваў вайны, яны пакідалі родныя мясціны. Да патоку бежанцаў-добраахвотнікаў далучаліся выгнаныя гвалтоўна. «...Адступаючая расейская армія гнала перад сабою людзей, як быдла, у варунках самых цяжкіх і негігіенічных...», — апісваў сведка працэс такога адыходу ў газеце «Беларуская Думка» ад 14 мая 1919 г. Паводле У. Ігнатюскага, у выніку добраахвотнай і прымусовай эвакуацыі ва ўсходніх раёнах Расійскай імперыі ў час першай сусветнай вайны апынулася каля 2 мільёнаў беларускіх жыхароў.

Цяжкае становішча народа не магло не хваляваць беларускую інтэлігенцыю, якая ў пачатку XX стагоддзя зрабіла шмат дзяля абуджэння ў беларусаў пачуцця сваёй нацыянальнай і чалавечай годнасці. Трэба, аднак, заўважыць, што дзеячы нацыянальнага руху на Беларусі разам з прадстаўнікамі іншых нацыянальнасцяў вайну падтрымалі. «Беларуская інтэлігенцыя на вайну ішла ахвотна... ішла, разумеюцца, не як абаронца, а як удзельніца ў працы для знішчэння існуючага ладу і ў гэтым напярэмку вяла ўпартую барацьбу», — пісаў адзін з відных дзеячаў нашага Адраджэння П. Крачэўскі.

Падтрымаў царскі ўрад барацьбітоў за самастойную Беларусь прымусіла надзея на магчымасць змянення існуючага становішча. Пэўныя падставы для такой надзеі былі. Напрыклад, у жніўні 1914 г. ад імя вярхоўнага галоўнакамандуючага расійскай арміі вялікага князя Мікалая Мікалаевіча быў выдадзены маніфест, у якім абвешчвалася аб намеры кіраўніцтва Расійскай імперыі дараваць па заканчэнні вайны шырокую аўтаномію Польшчы.

Але ў адносінах да Беларусі палітыка царскага ўрада засталася нязменнай. Яскравым прыкладам таму з'яўляюцца словы С. Сазонава, якія, дарэчы, былі напісаны ўжо па вайне, у эміграцыі: «В управлении Западной Русью и заодно с ней Литвою, более сильно, но далеко не окончательно ополченной, «антипольская политика» была законна и целесообразна так же, как с отношении к Царству Польскому она была ошибочна и вредна». Вось так характарыза-

ваў палітыку фактычнай «дэбеларусізацыі» краю чалавек, які ў 1914 г. займаў пасаду міністра замежных спраў Расіі і адыграў значную ролю ў паяўленні на свет маніфеста па Польшчы. Царскія ўлады перашкаджалі спробам стварыць беларускія арганізацыі і камітэты па дапамозе бежанцам, спасылаючыся на тое, што беларус нічым не адрозніваецца ад жыхара Тульскай ці Пензенскай губерні і таму ніякіх сваіх нацыянальных арганізацый яму не патрэбна.

Трэба заўважыць, што і з боку левых рэвалюцыйных плыняў у Расіі ідэя самастойнасці Беларусі не знаходзіла падтрымкі. Эсэры, сацыял-дэмакраты і анархісты больш арыентаваліся на звяржэнне царызму і «экспрапрыяцыю экспрапрытараў», чым на вырашэнне нацыянальных праблем. Напрыклад, вельмі многія члены РСДРП падзялялі пазіцыю тады яшчэ мала каму вядомага І. Джугашвілі-Сталіна, выказаную напярэдадні

ваіны: «...Культурно-национальная автономия не разрешает национального вопроса. Мало того: она обостряет и запутывает его, создавая благоприятную почву для разрушения единства рабочего движения, для обособления рабочих по национальностям, для усиления трений между ними». (Яскрава праявіцца негатывнае стаўленне да беларускай дзяржаўнасці ў снежні 1917 г., калі будзе прымусова распушчаны І Усебеларускі з'езд. Дарэчы, у гэты час Сталін будзе займаць пасаду наркома па нацыянальных справах).

Не знаходзячы падтрымкі з боку расійскай улады і рэвалюцыянераў, змаганцы за самастойную Беларусь ускладаюць свае спадзевы на Германію. Германскі ўрад скептычна ставіўся да магчымасцяў беларускага нацыянальнага руху. «Немцы спачатку зусім не разбіраліся ў нацыянальных справах нашага краю, — успамінала беларуская эмігрантка Юльяна Дубейкаўская, — Яны зналі расейцаў, палякаў, жыдоў, часткова летуісаў, але беларусы былі для іх чымсьці новым». Германскі дарэчы на беларускіх справах фон Бекерат адзначаў у запіскі да ваеннага камандавання на Усходнім фронце: «Беларусы не выказвалі ніколі імкнення да дзяржаўнай самастойнасці... Некаторыя імкненні сепаратыстычныя, якія развіваюць некалькі археолагаў у літаратураў у Вільні, трэба аднесці да мясцовых спраў, якія не маюць палітычнага значэння...»

Тым не менш улады рэйха падтрымалі намаганні беларусаў. Такім чынам яны, па-першае, аслаблялі Расію як свайго праціўніка ў вайне, а, па-другое, аслаблялі антыгерманскія настроі ў польскім асяроддзі, выкарыстоўваючы супярэчнасці паміж палякамі і беларусамі.

Вельмі значным для справы «беларусізацыі» краю было тое, што ў гэты час у Вільні знаходзіліся многія вядомыя дзеячы беларускага нацыянальнага Адраджэння: браты Іван і Антон Луцкевічы, Алаіза Пашкевіч (Цётка), Вацлаў Ластоўскі, Францішак Аляхновіч, Язэп Салавей і інш. Іх намаганнямі былі створаны такія арганізацыі, як «Беларускі камітэт для дапамогі пацярпелым ад вайны», «Беларускі Настаўніцкі Саюз», «Беларускі клуб», «Цэнтральны Саюз нацыянальных грамадскіх арганізацый», з 1916 года пачала выходзіць газета «Гоман», друкаваная лацінкаю і кірыліцай.

Вялікая праца праводзілася па адраджэнні дзяржаўнасці Беларусі. Менавіта беларусы сталі ініцыятарамі пагаднення з прадстаўнікамі літоўцаў, палякаў і яўрэяў аб стварэнні Канфедэрацыі Вялікага княства Літоўскага. 15 снежня 1915 г. у Вільні быў выдадзены на чатырох мовах «Універсал» аб стварэнні Вялікага княства з раўнапраўных аўтаномных частак — Літвы і Беларусі. Праз некаторы час, у лютым 1916 г. у «Адозве Рады Канфедэрацыі» была дадана больш ясная фармулёўка яе палітычнай платформы: прадугледжвалася стварэнне літоўска-беларускай дзяржавы ў межах Ковенскай, Віленскай і часткі Мінскай губерняў, беларускай і літоўскай частак Сувальскай, Гродзенскай і Курляндскай губерняў з поўным забеспячэннем праў усім нацыям на названых землях, скліканне Устаноўчага Сойма ў Вільні з мэ-

тай распрацоўкі канстытуцыі новай дзяржавы на падставе ўсеагульных, роўных, непасрэдных і тайных выбараў. На жаль, гэтая ідэя так і не ажыццявілася з-за пазіцыі літоўцаў, якія больш імкнуліся да саюза з латышамі, і палякаў, якія ўвогуле арыентаваліся на стварэнне Жэчпалспалітай у межах 1772 г., а Беларусь разглядалі як «крэсы ўсходнія».

У гэтых умовах узнікла неабходнасць заявіць аб сабе як аб самастойным народзе. Лепш за ўсё было зрабіць гэта на міжнароднай канферэнцыі, якая магла б прыцягнуць увагу сродкаў масавай інфармацыі і такім чынам пазнаёміць свет з цяжкім становішчам Беларусі. Зрабіць такое выступленне патрэбна было і па той прычыне, што ў час сусветнай вайны за межамі Бацькаўшчыны — у Злучаных Штатах Амерыкі, Канадзе, Аргенціне і Бразіліі — засталіся сотні тысяч беларусаў. Газета «Вольная Беларусь» у нумары 25, напрыклад,

даводзіла, што ў 1917 г. за акіянам жыло амаль 500 тысяч былых жыхароў Літвы і Беларусі.

Вельмі ўскладняла становішча беларусаў за акіянам палітыка «амерыканізацыі». Найбольш актыўна яна праводзілася ў Канадзе і ЗША, дзе неасцярожныя выступленні ў пачатку вайны з боку некаторых славянскіх лідэраў (напрыклад, галіцыйскіх украінцаў) у падтрымку Германіі і Аўстра-Венгрыі выклікалі адказную хвалю — прымусовае вывучэнне англійскай мовы, прыпыненне дзейнасці школ і іншых нацыянальных арганізацый. Апрача гэтага, пад час вайны пашырыўся ўплыў на масу «тутэйшых» (так звычайна называлі сябе за мяжой перасяленцы з беларускага краю) з боку рускай праваслаўнай і польскай каталіцкай царквы з мэтай русіфікацыі альбо паланізацыі парафіяна-беларусаў. Амерыканскія чыноўнікі фактычна падтрымлівалі гэтыя намаганні. Беларусы на працягу доўгага часу не фігуравалі ўвогуле ў амерыканскай статыстыцы, таму што іх адносілі альбо да рускіх, альбо да палякаў. Тыя асобныя дзеячы, што прайшлі праз ідэі адраджэнскага руху ў родным краі, у Амерыцы засталіся гарачымі беларускімі патрыётамі, не здолелі аб'яднаць суайчыннікаў, каб супрацьстаяць палітыцы асіміляцыі з боку амерыканцаў, рускіх і палякаў. Выступленне ж на міжнароднай канферэнцыі з заклікам аб дапамозе радзіме магло падштурхнуць да стварэння нацыянальных арганізацый беларусаў у краінах Новага Свету.

Менавіта карыстаючыся гэтым планам, беларускія дзеячы прынялі ўдзел у Канферэнцыі народаў Расіі, якая адбылася ў маі (па старым стылі — у красавіку) 1916 г. у Стакгольме. Найважнейшымі вынікамі канферэнцыі сталі заява аб стварэнні «Лігі народоў Расіі» і адпраўка тэлеграмы да прэзідэнта Злучаных Штатаў Амерыкі В. Вільсана, тэкст якой быў апублікаваны ў шведскай газеце «Дагенс Нюхетэр» ад 10 мая 1916 г. Тэлеграма пачыналася наступнымі словамі: «Звяртаемся да Вас, спадар Прэзідэнт, у нашай бядзе, як да галоўнага барацьбіта за гуманнасць і справядлівасць, а праз Вас і да ўсіх тых, хто стаўца з прыязнасцю да людзей. Мы жадаем давесці да ўсіх аб тым горкім лёсе, які чакае нашых суайчыннікаў і аднаверцаў з боку Расіі. Звяртаемся мы таксама праз Вас, спадар Прэзідэнт, да саюзнікаў Расіі, будучы ўпэўненыя, што іх любоў да свабоды і пачуццё справядлівасці павінны абурываць уціску, які прычыняе нам няшчэрныя пакуты.

Мы, прадстаўнікі прыгнечаных народаў і іванерных суполак у Расійскай імперыі, абвінавачваем рускі ўрад перад усім цывілізаваным светам і молім аб дапамозе і абароне ад знішчэння».

Далей прадстаўнікі розных народаў — фінаў, літоўцаў, латышоў, остзейскіх немцаў, палякаў, яўрэяў, украінцаў, грузін, расійскіх магаметан і беларусаў — выказвалі свае прэтэнзіі да расійскага ўрада. Прадстаўнікі ад Беларусі, у прыватнасці, абвінавачвалі ўлады імперыі ў імкненні да асіміляцыі беларускага насельніцтва, інфармавалі грамадскасць аб цяжкім становішчы, у якім апынулася іх Бацькаўшчына ў час вайны. Ад імя беларускага народа тэлеграму падпісалі Вацлаў Ластоўскі і Язэп Салавей.

Трэба заўважыць, што стварэнне Лігі насіла ў асноўным дэманстрацыйна-палітычны характар. Яна ўвогуле не праявіла сябе нічым, акрамя згаданай тэлеграмы і выдання ў тым жа годзе ў Швецыі і Амерыцы кнігі «Ці ведаеце вы Расію?» на англійскай мове (пазней кніга была перакладзена яшчэ на некаторыя мовы). Старонкі 140—145 XI раздзела кнігі былі прысвечаны гісторыі і культуры Беларусі.

Зварот да прэзідэнта ЗША, разам з тым, быў адной з першых спроб нацыянальных лідэраў перайсці ад падтрымкі Германіі да апоры на краіны Антанты. Але Францыя і Англія ў час цяжкіх баёў за Вердэн на Заходнім фронце не жадалі адмовіцца ад падтрымкі расійскага царызму на карысць прыгнечаных ім народаў. 11 мая 1916 г. газета, у якой быў змешчаны тэкст тэлеграмы народаў, паведаміла чытачам, што англійскі ўрад затрымаў тэлеграму да прэзідэнта.

У адказ на гэта 14 чэрвеня 1916 г. у стаггольмскай газеце «Афтонбладэт» з'яўляецца новы заклік: «Да ўсіх суайчыннікаў і сяброў» наступнага зместу: «Мы, балты, латышы, літоўцы, палякі, рускія, яўрэі, украінцы, беларусы, магаметане і грузіны, што знаходзіліся дагэтуль пад уладай Расіі, аб'ядналіся ў звароце да Першага грамадзяніна найвялікшай нейтральнай дзяржавы, у якой свабода з'яўляецца найгалоўнейшай асновай Канстытуцыі — да Прэзідэнта Паўночна-Амерыканскіх Злучаных Штатаў. Мы прынеслі яму скаргу на наша бядотнае становішча і паведамілі аб нечуваных пакутах, на якія Расія асудзіла нас, мы прасілі яго аб дапамозе. Мы яшчэ не атрымалі адказу, ды і не патрабуем яго, бо вельмі добра ведаем, што нялёгка яму будзе падшукаць найбольш здатнае вырашэнне для адказу.

Мы, аднак, не сумняваемся ў яго жаданні дапамагчы нам, бо ён больш за ўсіх іншых павінен быць змагаром за гуманнасць і справядлівасць. Мы імкнемся толькі аблегчыць выкананне яго найсумленнага намеру. Таму мы звяртаемся цяпер да нашых суайчыннікаў ва ўсім свеце і ў асаблівасці да тых, хто самі альбо продкі якіх пакінулі прыгнечаную рускімі Бацькаўшчыну дзеля таго, каб знайсці новы дом у вольнай краіне.

Мы звяртаемся да ўсіх, хто адчувае, як мы, хто ведае, што адбывалася ў Расіі ў мінулы час і адбываецца ў нашы дні, хто абурецца пазбаўленнем правоў, рэлігійным праследваннем, тайным паклёпам і адкрытай прадажнасцю, нястрыманым рабункам, забойствамі і гвалтам над бязвіннымі, няўмыслым пагарджаннем да бедных, няшчасных людзей, і запрашаем іх далучыцца да нашага саюза і прыняць удзел у нашай працы.

Наша мэта — пазнаёміць чалавечтва з сапраўдным нашым лёсам. Дзеля гэтага мы перадаем дакументы і карэспандэнцыю, якія даюць карціну таго страшэннага прыгнёту, якому падвяргаюцца інародныя нацыянальнасці ў Расіі. Мы запрашаем нашых суайчыннікаў і сяброў распаўсюджаць іх у друку і лістах і абмеркаваць, чаму наш лёс, урэшце, стаў няшчэрным. Мы спадзяемся на справядлівасць, якая часта праяўлялася з боку нацый, што цяпер уваходзяць у саюз з Расіяй. Яны не ведаюць, што Расія, злоўжываючы саюзам з імі і менавіта прыкываючыся ім, чыніць нечуваныя злачыныствы супраць сваіх падданных з мэтай вынішчэння чужых нацыянальнасцяў непасрэдна на іх роднай зямлі.

Заклік да суайчыннікаў і сяброў стаў яшчэ адным крокам насустрач III Кангрэсу нацый, які адбыўся 27—29 чэрвеня 1916 г. у Лазане. Кангрэс быў арганізаваны «Саюзам Нацыянальнасцяў», створаным у 1911 г. з мэтай азнамялення сусветнай грамадскай думкі з этнаграфічным, гістарычным, літаратурным, эканамічным і сацыяльным становішчам «малых» народаў. З моманту свайго заснавання да 1916 г. Саюз арганізаваў два кангрэсы — у 1912 і ў 1915 гадах. Але больш значным па выніках стаў менавіта III Кангрэс, на адкрыцці якога прысутнічала 400 дэлегатаў — прадстаўнікоў 23 нацый з розных (у асноўным еўрапейскіх) краін.

Галоўным дакументам, які быў прыняты на з'ездзе народаў, стала Дэкларацыя правоў нацый. Яе артыкулы прадугледжвалі абарону правоў асобы як часткі нацыі («Ніхто не павінен быць прыгнечаным альбо абражаным за прыналежнасць да пэўнай нацыі ці за вызнанне пэўнай рэлігіі»), абарону культурных правоў нацыі, права на культурна-нацыянальную аўтаномію і імунітэт нацыі супраць эканамічнай эксплуатацыі, інтэрнацыяналізацыю мораў, праліваў і марскіх каналаў.

Вельмі значнай для прадстаўнікоў нацыі была магчымасць адкрыта паведаміць аб сваіх бедствах, выставіць нейкія патрабаванні і ўвогуле звярнуць на сябе ўвагу. Менавіта карыстаючыся гэтым намерам, рыхтаваліся да кангрэсу

(Працяг на стар. 12).

Чытайце бюлетэнь «НОВЫЯ КНІГІ»

Адметнай рысай нашага часу з'яўляецца цікавасць да роднай гісторыі, культуры, мовы. Але наўрад ці хто-небудзь мае магчымасць праглядаць усю драгаваную прадукцыю, каб знайсці патрэбную інфармацыю. Дапамагчы ж у гэтым могуць бібліяграфічныя дапаможнікі, у прыватнасці штомесячны бюлетэнь «Новыя кнігі БССР», які выдае Дзяржаўная бібліятэка БССР імя У. І. Леніна. Многія, магчыма, не ведаюць пра існаванне такога выдання. А яму ж летась споўнілася 30 гадоў. Напэўна, гэтае няведанне можна растлумачыць тым, што бюлетэнь адрасаваны ў першую чаргу бібліятэчным работнікам. Менавіта яны павінны знаёміць чытачоў з бібліяграфічнымі дапаможнікамі. Але ў грамадстве склаліся недаравальныя абыякавыя адносіны да бібліяграфіі, да руплівай працы бібліяграфа.

Што ж прапануюць «Новыя кнігі БССР» сёння? Пачынаецца выданне раздзела «Навінкі беларускага друку». Ён інфармуе аб новых кнігах, у тым ліку і кааператывных выдавецтваў, і найбольш значных, цікавых артыкулах з папулярных рэспубліканскіх газет і часопісаў. Тым, каго цікавіць гісторыя рэспублікі, яе надзённыя праблемы, карысна будзе сачыць за літаратурай, што падаецца ў раздзеле «Пра Беларусь і беларусаў».

Наступны раздзел — «Папулярна аб усім» — прапануе літаратуру па ўсіх галінах ведаў, пра тое, што адбывалася і адбываецца ў свеце.

У трэці раздзел «Мастацкая літаратура» ўключаны звесткі пра творы як асобна выдадзеныя, так і надрукаваныя ў беларускіх часопісах. Асабліва ўвага ўдзяляецца тым аўтарам, якія былі незаслужана забыты, рэпрэсаваны і раней публікаваліся вельмі мала ці не публікаваліся наогул. Раздзел «Кнігі — дзецям» прадстаўляе юным чытачам новыя выданні навукова-папулярнай і мастацкай літаратуры, казкі. Спецыялісты розных прафесій атрымаюць інфармацыю аб новых кнігах у раздзеле «У дапамогу прафесійнаму чытанню».

Выбраць лепшыя кнігі па той ці іншай галіне ведаў, пазнаёміцца з ацэнкай крытыкаў новай літаратуры дапаможа наступная частка бюлетэня «У полі зроку рэцэнзента».

Цікавымі для многіх чытачоў, на нашу думку, будуць і бібліяграфічныя матэрыялы да беларускага календара, якія штомесяц змяшчаюцца пад загалоўкам «Памятныя даты».

У адным з апошніх нумароў бюлетэня штогод змяшчаецца спіс памятных дат беларускага календара на наступны год.

Бюлетэнь павінен быць у любой масавай бібліятэцы. А найбольш зацікаўленыя могуць на яго падпісацца. Індэкс выдання 74972. Кошт гадавой падпіскі — 5 р. 40 к.

І. НАРЧУК,
загадчык сектара навукова-бібліяграфічнага аддзела
Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя
У. І. Леніна.

І ДЭЯ артыкула абумоўлена дзвюма акалічнасцямі. Першая — нікім нідзе не адзначаны ў годкі беларускага пісьменніка, памёршага ў эміграцыі — Юркі Віцьбіча. Другая — ужо добра вядомы артыкул В. Акудовіча і спрэчкі, што разгарнуліся вакол яго. Праблема ўласнага шляху беларусаў стала цэнтральнай у «Даследзінах беларускага светагляду» І. Абдзіраловіча, «Пра «цывілізацыйныя асновы» беларускага гістарычнага працэсу» Л. Акіньшэвіча, «Важнейшыя моманты культурных працэсаў Беларусі» Р. Максімовіча — так што гісторыя пытання налічвае не адзін дзесятак год. В. Акудовіч у згаданым артыкуле пісаў пра належнасць нашай літаратуры (лепшых яе ўзораў) да заходнееўрапейскай традыцыі, выказаў патрэбу разглядаць у такім аспекце і творчасць беларускіх пісьменнікаў.

Набліжанасць да гэтай традыцыі асабліва выразная ў беларускай гістарычнай прозе 20—40-х гг. Датычыцца сказанае і Юркі Віцьбіча. Паколькі яго імя яшчэ мала што кажа чытачу, хочацца, няхай і са спазненнем, ушанаваць яго памяць.

Юрка Віцьбіч (Стукаліч) нарадзіўся 15 чэрвеня 1905 г. у г. Веліж Віцебскага павета ў сям'і дыякана (бацька скончыў духоўную семінарыю і служыў у адной з Веліжскіх царквей). Хлопца з маленства вабіла новае, нязнаёмае. Аднак скончыў ён толькі некалькі класаў, бо неўзабаве пасля рэвалюцыі зачыніліся гімназіі. Так афіцыйнай адукацыі ён і не атрымаў.

Усведамленне сябе беларусам прыйшло рана. 11 лістапада 1918 г., калі Юрку было 13 год, у Веліжскім павеце пачалося вялікае антыбальшавіцкае паўстанне, жорстка падаўленае. У ім бралі ўдзел каля 50 тыс. сялян і мяшчан. Афіцыйна кіраўніцтва, штаба не было — паўстаў народ. Падставіў выбуху сталі ўчынікі чэкістаў, набор у войска. Па начах святары вучылі дзяцей беларускай мове, знаёмілі з гісторыяй, географіяй, літаратурай Беларусі.

Быць пісьменнікам Ю. Віцьбіч марыў з дзяцінства — колькі сябе памятае. Пісаў шмат, на самыя розныя тэмы, аднак за пачатак сваёй творчасці лічыў 1929 г., калі ў часопісе «Узвышша» надрукаваў апавяданне «Млынарава рука». Тады прыход Віцьбіча ў літаратуру вітаў К. Чорны: ён напісаў малодму пісьменніку ліст — своеасаблівы «дыплом на пісьменніка». У гэтым часопісе Ю. Віцьбіч друкаваўся да 1931 г., калі «Узвышша» перастала існаваць. Большасць аўтараў перайшла ў часопіс «Полымя рэвалюцыі». Аднак подых «Узвышша», яго ідэі настолькі глыбока ўвайшлі ў істоту Віцьбіча, што значна пазней, у эміграцыі, ён абвясціў літаратурным маніфестам: «Я — Узвышнец».

А пакуль што Ю. Віцьбіч туліцца з сям'ёю ў маленькім пакойчыку без усялякіх выгод на ўскраіне Віцебска. Працуе шмат — адно за адным з'яўляюцца ў друку апавяданні «Смерць Ірмы Лаймінг», «Кватэра 34», «Агрон», «Ветры Заходнія» — большасць з іх увойдзе ў першы зборнік пісьменніка «Смерць Ірмы Лаймінг» (1932 г.). У № 5 было надрукавана апавяданне «Арцыбіскуп і смерць». У аснове паказаны сапраўдны гістарычны факт — забойства Язафата Кунцэвіча ў 1623 г. У тканіну апавядання багата ўведзены цытаты з вядомага ліста Льва Сяпегі да Кунцэвіча, творца Мілецкага Смартыцкага, што само па сабе было нечакана. Як прыхільнік праваслаўя, Віцьбіч намаляваў Язафата адной чорнай фарбай — гэта наогул характэрна для беларускай мастацкай літаратуры, ды і гістарычных прац. Аднак вось што кажа галоўны герой апавесці — Ян

* Няхай даруе чытач пэўную фрагментарнасць апісання жыццявага шляху пісьменніка: усе звесткі, факты, успаміны вышукваліся па даваенных выданнях, у сучаснай замежнай беларускамоўнай перыёдыцы.

ка, на баку якога, без сумненняў, сімпатыі аўтара:

«Побач з Янкам закрычаў тлусты цэхмайстар:

— Смерць Язафату. Маём толькі Мілеці!»

Пачуўшы нібы скрозь сон гэты крык, Янка звярнуўся да цэхмайстара і выціснуў праз змочу з роту:

— Яны, свіячы гладыш, абое рабое — і Язафат, і Мілеці!».

Можна, безумоўна, сцвярджаць, што гэта голас чалавека 30-х гг., «воінствующага безбожніка». А можа, пісьменнік пісаў гэта, памятаючы словы, што сказаў у свой час пра

ўсё, што адбываецца вакол. Ён робіць свой выбар. «І зараз настаў час людзей, якія вымятаюць непатрэбны ім пыл мінулага. І здаецца, што я ёсць гэты пыл». Стась страляецца. Але невядома, хто перамог, хто пераможаны. Нездарма «Ліст самазайцы да сэрцам чужых» Стась напісаны стылем, які нагадвае Евангелле.

У апавесці не ўбачылі сцвярджальны пафас новага, бо яго там і не было. Як зазначыў М. Клімковіч, «ад цёплых, мастацка-высокіх месцаў — дзе Віцьбіч піша пра старажытнасць, пра тое, над чым ён сумуе і

належаць да тых пісьменнікаў, каго крытыка несправядліва абыходзіць, і сыхліся на тым, што ён павінен сабраць, падагульніць увесь матэрыял і ад асобных апавяданняў перайсці да стварэння вялікага эпічнага палатна. Вырашылі выпусціць і новы зборнік з гістарычнымі апавяданнямі.

Зборнік выпусціць не паспелі, не паспелі напісаць «эпічнае палатно» і Ю. Віцьбіч. Пачалася вайна. Сёння мы ўжо больш ведаем пра яе. Ведаем, што частка насельніцтва Беларусі ўспрыняла вайну як вызваленне, як пачатак сваёй самастой-

«МЫ ДОЙДЗЕМ!»

Юрка Віцьбіч: знаёмства праз гады

забойства Язафата В. Ластоўскі ў «Кароткай гісторыі Беларусі»: «У гэтым змаганні часта здараліся з абедзвюх старон крывіды і няпраўды».

У прыгаданай раней працы «Важнейшыя моманты...» Р. Максімовіч разважае пра належнасць беларускага народа да еўрапейскіх, адзначае, што яму ўласціва талерантнасць, пашана да прававой думкі, і піша: «Усе важнейшыя рэлігійныя светапоглядныя перамены ў Беларусі... адбываліся... без крываваў братоўскіх змаганняў. Гісторыя Беларусі не ведае інквізіцыйных агнёў, ані Баўтрамейных ночаў. Гэта наскрозь чужое псіхіцы беларускага народа. Адзіны вядомы выпадак гвалтоўнай народнай рэакцыі на настэрлівы рэлігійны фанатызм — забойства япіскапа Язафата Кунцэвіча ў Віцебску ў 1623 г. мае ў аснове сваёй чужыя, небеларускія прычыны». Мабыць, і Віцьбіча непакоіў лёс беларусаў, іх шлях?

Гэта тым больш верагодна, што яго наступная апавесць — «Лшоно Габоо Бйрушалайм (Налета ў Ерусалім)». Год друкавання — 1932. Звернем увагу толькі на падкрэсліванне Ю. Віцьбічам нацыянальнай талерантнасці беларускага народа, пра што чытаем у «Важнейшых момантах»: «Характэрна таксама для псіхіцы беларускага народа тое, што чужыя нацыяналізму. Ды іншаверныя ім жыды (гэта найменне жўрэў з'яўляецца літаратурнай нормай беларускай мовы ў эміграцыі, без негатывнага сэнсу. — Л. Ю.) не толькі знайшлі на беларускіх землях гасцінны сабе прытулак і магчымасць жыцця... Гісторыя беларуска-жыдоўскіх дачыненняў не ведае ніякіх гвалтаў ды ніякіх тэндэнцый даравага прыніжэння. Віцьбіч імкнуўся асэнсаваць — сябе, сваё месца, беларусаў увогуле, іх ментальнасць, месца ў гісторыі народаў».

Безумоўна, сэнс апавесці не зводзіцца толькі да гэтага. Трагедыя галоўнага героя Стася — трагедыя і І. Абдзіраловіча («Дзве душы»), Лясніцкага («Сцежкі-дарожкі»), які не можа прыняць руйнаванне таго, што яшчэ ўчора было святым для яго, не можа адшукаць сваё месца. Раней ён чытаў Маркса і Бебеля, зараз — Евангелле, Шапэнгаўэра, Шпенглера. «Прышлі новыя людзі і над імі ўзыходзіць новае сонца... Калі б у мяне цяпер была граната, я б шваргнуў яе ў тых, што разбіраюць касцёл Марыі Магдалены, леж я інтэлігент з вялікай галавой, трухлявым асяродкам і нікчэмнымі мускуламі. Бо, які вялікі боль». Як кажа ў апавесці сёндз Яранім, «гісторыя — гэта прыплыў і адплыў культуры». Мабыць, у нечым Стась больш мужны за аналагічных герояў беларускай літаратуры: ён не толькі цвяроза разумее

што блізка яму — да зрываў, да голай рыторыкі, да разважлівага дыялога ў тых месцах, дзе пачынаецца савецкая ідэалогія».

Аповесці не даравалі. У жыцці Ю. Віцьбіча пачаўся чорны перыяд. І раней Саюз пісьменнікаў не вельмі прыхільна сустракаў маладога аўтара, а з 1934 г. пачынаецца самае сапраўднае цкаванне, у якім прымалі ўдзел і П. Брсўка, і А. Александровіч, і іншыя. Але болей за ўсіх стараўся М. Клімковіч, тагачасны старшыня праўлення. «Зарубілі» дзве кнігі за «нацдэмаўскі дух», спынілі публікацыю твораў, а ў часопісах пачалі з'яўляцца артыкулы, дзе гучаць усё новыя, больш важкія «аргументы».

Вось некалькі цытат з «Полымя рэвалюцыі» за 1934 г. № 1: «З большай пільнасцю прыглядаемся мы да сваіх спадарожнікаў, самі ўскрываючы відэочныя элементы прыстройкі Віцьбіча, які пад савецкай тэматыкай хавае сваю класавую прыхільнасць да разбітага намі ворага». № 4: «Віцьбіч выражае напор на літаратурную мову варажых нам пластоў класовага грамадства; сам выражае нацдэмаўскія ўплывы на інтэлігенцыю». № 6—7: «Ад Віцьбіча зараз залежыць: ці стаць савецкім пісьменнікам, ці павярнуцца ў лагер класовага ворага — з усімі вынікамі, якія з гэтага вынікаюць». У кнізе «Пісьменнікі БССР аб рэформе правапісу» (1934 г.) пляжылі і правалі, і пісьменнікаў. І Віцьбічу дасталося — ставілася ў віну «архаізацыя мовы», «слёзы па жўрэўскай патрыярхальнай самабытнасці», «стыль сярэднявечных палацаў», «выразная дваранска-нацыяналістычная сутнасць». (Цікава, што ўжо ў 60-ч гг. у тым самым абдзінаваўца і У. Караткевіча. Так, на з'ездзе пісьменнікаў П. Броўка ў сваім дакладзе пахваліў эрudyцыю пісьменніка і пажадаў: «трэба паказваць жыццё народа, менш захапляцца побытам князёў»).

Але нешта змянілася, і ўжо ў 1935 г. Ю. Віцьбіч зноў друкуецца: ні тэматыцы, ні мове ён не здрадзіў. Можа, крыху змяніліся акцэнты, больш завуалявана ставіліся пытанні. Так ці інакш, «Полымя рэвалюцыі» змяшчае адно за адным яго апавяданні «Эжэн Дзялякруа», «Адоніс», «Альдэбаран», «Марыя» (яно вельмі цікавае тыпалагічнае сувяззю з «Чорным замкам Альшанскім» У. Караткевіча), «Рэкрут імператара Паўла». У 1937 г. выходзіць новы зборнік апавяданняў — «Формула супраціўлення касцей». Крытыкі (тыя самыя) пачынаюць ухваляць распрацоўку гістарычнай тэматыкі. На пасяджэнні праўлення ССП БССР 3—4 лютага 1941 г. творам Ю. Віцьбіча было адведзена асобнае месца. П. Глебка, А. Якімовіч, М. Лынькоў, К. Крапіва выказалі, што Віцьбіч

най гісторыі, аднаўленне дзяржавы. Гэта не іх віна, а іх бяда. Сярод тых, хто паверыў у новае жыццё, быў і Юрка Віцьбіч (які і большасць паваянных эмігрантаў).

Віцьбіч не адкладае яра. З друку выходзяць дзве кнігі нарысаў-апавяданняў «Вялікія паўстанцы» і «Нацыянальныя святыні». (Пісьменнік наследваў В. Ластоўскага і стварыў своеасаблівы жанр апавяданняў-нарысаў, дзе знітаваны ў адно непарушнае цэлае мінулае і сучаснасць, легенда і праўда, Беларусь і сам аўтар). Аднак яго поле дзейнасці — не толькі стол. Пісьменнік вандруе па Беларусі, даследуе яе архітэктурныя помнікі. На ўсё жыццё запамінуў разбураную сінагогу ў Магілёве, дзе быў разам з З. Бядулем, запамінуў, як цяжкі слёзы па яго твары. Таму апісвае тых, што яшчэ засталіся. Віцьбіч вандруе так шмат, быццам здагадаваецца, што больш ніколі не ўбачыць тых мясцін, пра якія будзе пісаць усё жыццё. Ён прысутнічае ў Катыві на эксгумацыі польскіх жаўнераў, расстраляных НКУС. У 1943 г. у дзіцячай каліцыі перавозіць з Віцебска ў Полацк урну з астанкамі Ефрасіны Полацкай, патронкі горада. Віцьбіч працаваў на Беларусь, а адступаў разам з фашыстамі.

Іронія гісторыі... Юрка Віцьбіч ішоў на Захад. М. Целеш, беларускі пісьменнік-эмігрант, прыгадавае, як шукалі Арбайтсштат, каб стаць на ўлік, атрымаць працу і карткі на харчаванне. Было гэта ў лютым 1946 г. Віцьбіч ішоў разам з сям'ёю. Было халодна, пальцы ног счарнелі. А ён ішоў і казаў:

— Іду і думаю: скончыцца вайна і паўстане Беларусь вольнай і незалежнай. Што з намі будзе? Шалеем ад радасці?

Ю. Віцьбіч, які ўсе астатнія эмігранты, напачатку апынуўся ў лагеры для палітычных дзеячаў. Што гэта былі за лагеры, лепей за ўсё даведацца з кнігі Алеся Вініцкага «Матэр'ялы да гісторыі беларускай эміграцыі ў Нямеччыне ў 1939—1951 гг.» (Лос-Анжэлес, 1968 г.). Там, у лагеры, пісьменнік бярыцца за наладжванне выдавецкіх спраў — мабыць, адзінага сродку аб'яднання эмігрантаў на чужыне. 9 красавіка 1946 г. ім створана літаратурнае згуртаванне «Шыпшына» і часопіс з такою ж назвай, пра якую Віцьбіч пісаў, што гэта «назоў сымбалічнае кветкі, якая стала за нацдэмаўскія часы адной з нацыянальных эмблемаў і знайшла адбітак у творчасці бязвыключна ўсіх рэпрэсаваных беларускіх літаратараў, якая для беларуса тое, што для ірландцаў трыпутнік». Сем нумароў часопіса было выдадзена ў Нямеччыне, два — у ЗША. Часопіс выступіў як нашчадак ідэй і традыцый «Узвышша» і аб'яднаў бадай лепшыя сілы беларускіх пісьменнікаў у эмі-

грацыі. Па эмігранцкіх колах хадзіла эпіграма К. Міхася: Не, не крывёю, а чарнілам Ён паражэе д'ябла сілы. І на узвышша шляхам чыну Вядзе праз немарач

«Шыпшыну».

У тым жа 1946 г. Юрка Віцьбіч арганізаваў і «Часопіс праваслаўных беларусаў «Звінчаны св. Сафіі». (Назва часопісу даў адзін з уласных твораў пісьменніка). У асноўным тут змешчаны нарысы Віцьбіча — «Св. Крыж Прэпадобнай Ефрасінні», «Беларусь заўсёды з намі», «Аб чым крычыць каменне», «Можна зняць звон, але нельга знішчыць народ» і інш.

Аднак творы Ю. Віцьбіча з'яўляюцца не толькі на старонках «сваіх» часопісаў. Ён актыўна друкуецца ў газетах «Беларусь», «Бацькаўшчына», у «Запісах Беларускага Інстытута Навукі і Мастацтва». Піша і аповяданні, і нарысы, і фельетоны, і крытычныя артыкулы. Творы Віцьбіча насычаны багатым пазнавальным зместам — этнаграфічнымі, гістарычнымі звесткамі, паданнямі. Адсюль, спачатку з Нямеччыны, потым з ЗША, пісаў пра мінскія помнікі і брукаванку, легендарных дзеячаў і сваіх папелікаў. Выдаў дзве кнігі «Не чарнілам, а крывёю» — першая прысвечана тым, каго ведаў да вайны, другая — беларускім эмігрантам. Яго праца ў «Новом руском слове» па-сапраўднаму тытанічная: звыш 200 публікацый (па падліках беларусаў-эмігрантаў) далі магчымасць усім на Захадзе і Амерыцы, хто ведае рускую мову і чытае названы часопіс, даведацца, што гэта такое — Беларусь.

Таму меў рацыю А. Салавей, калі пісаў пра Ю. Віцьбіча: «Віцьбіч з'яўляецца чалавекам, які больш як хто іншы аддаў сілаў, думкі і крыві за беларускую справу. Юрка Віцьбіч належыць да тых, каму цудам пашчасціла застацца жывым, не апынуўшыся там, дзе апынуліся нашы найлепшыя пісьменнікі — носьбіты й краса беларускага мастацтва... Адмаўляць сёння Ю. Віцьбіча як пісьменніка — гэта значыць рабіць пагром на беларускай літаратуры на эміграцыі».

Ва ўсіх сваіх творах Ю. Віцьбіч імкнецца да аб'ектыўнасці, непрадзўжасці. Пра сябе ён пісаў: «Аўтар... не бярэ на сябе ролі пракурора або адваката... Ён абмяжоўваецца роляй следчага, паклікаючыся на нешматлікіх сведкаў і маючы права на свет мыслі». І разам з тым ён спадзяецца, што сам чытач зробіць на падставе сабраных следчым матэрыялу належны справядліваму суддзі прысуд».

Віцьбіч рана зразумеў, што любое групаванне — кепска. І ў гэтым выявілася яго «еўрапейскасць». Яму прапаноўвалі ў эміграцыі стварыць згуртаванне беларускіх пэстаў і празаікаў з іх часопісамі ці газетай. Аднак Віцьбіч адмовіўся — ён быў прыхільнікам некалькіх згуртаванняў (як некалі на Беларусі), што садзейнічала б росквіту літаратуры. Ён казаў, што пайшоў у эміграцыю, каб захавач сваё права на ўласныя погляды і на іхняе выказванне.

Юрка Віцьбіч — адзін з тых, хто ствараў беларускую гістарычную прозу, хто зрабіў з яе самастойны жанр. Нават неглыбокі аналіз паказвае, наколькі адметны сам падыход у працоўцы тэм, бачанне ходу гісторыі, яе каштоўнасцей. Савецкая рускамоўная гістарычная проза нясе на сабе адбітак таталітарнага мыслення. Гэтая асаблівасць выявілася і ў тым, што цэнтральнае месца ў творы заўсёды займае буйная гістарычная постаць або нейкі волат-барацьбіт. У Ю. Віцьбіча, як і ў іншых беларускіх пісьменнікаў (Я. Дыла, В. Ластоўскі, Б. Мікуліч, М. Зарэцкі), галоўную ролю выконвае сам народ-творца. Калі ж з'яўляецца гістарычная постаць, яна малюецца без прыўкрас, незалежна ад таго, «наша» яна ці не «наша». («Арцыбіскуп і смерд»).

Набліжэнне да еўрапейскага свету ў паззіі зрабіў М. Багдановіч. У мастацкай прозе такі

крок зрабілі гістарычныя творы. Яны давалі магчымасць зліць у адно цэлае шырыню еўрапейскай думкі, яе талерантнасць, пашырыць межы формы, адарвацца ад этнаграфізму, выйсці за межы «адраджанізму», як сказаў Л. Гмырак. Паспрабаваць магчымасці фармалізму (Ю. Віцьбіч), фантастыкі (якая стала адметнай і досыць трывалай рысай беларускай гістарычнай прозы — у асобных творах В. Ластоўскага («Лабірынт»), М. Гарэцкага («Лірычны спеў», «Фантазія»), А. Гаруна («Маладоё», «У Пана-савым сяле»), што характэрна для заходнееўрапейскіх літаратур і адсутнічае ў рускамоўнай гістарычнай прозе.

Па-за ўсім ляжыць рознасць беларускай і расейскай культур, належнасць іх да розных цывілізацыйных асноў. І гэтая думка не з'яўляецца новай. Яшчэ ў 20-х гг. В. Ластоўскі ў «Гісторыі беларускай (крыўскай) кнігі», у прадмове да «Расійска-крыўскага (беларускага) слоўніка» пісаў пра візантыйскі ўплыў на Маскоўшчыну і яго вынікі і пра адсутнасць гэтага ўплыву ў культуры і сям'ядомасці беларусаў. Пазней тую ж думку па-мастацку выказаў Я. Дыла ў рамане «На шляху з варагаў у грэкі». Аднак і расейцы прызнавалі негатыўнае значэнне ўплыву Візантыі. (М. Дабралюбаў. Пра рускі гістарычны раман). Гэтую акалічнасць ўлічвалі і аўтары прац, узгаданых на пачатку артыкула. У чым сутнасць уплыву? Як піша Р. Максімовіч, «Нягледзячы на доўгія стагоддзі ўплываў бізантыйскіх вонкавых культурна-мастацкіх формаў, беларускі народ аднак не пераняў і крыхі такіх псіхічна-духовых асаблівасцяў Візантыі, як дагматызм ды цэзаранізм, якія гэтак глыбока ўспрыняліся ды ўраслі ў спрыяльную для іх, відавочна, духовую глебу суседняй Маскоўшчыны». Такі гістарычны аўтары тлумачаць беларускі дэмакратызм, талерантнасць, праўдасць — як трывалыя спадчыныя элементы беларускай псіхікі і сям'ядомасці.

Мы былі еўрапейскім народам. І мы павінны вярнуцца — у Еўропу. Можна, і гэтак вяртанне меў на ўвазе Ю. Віцьбіч у адным з найлепшых аповяданняў часоў эміграцыі «Мы дойдзем»: «І мы ідзем далей. Ідзем праз дзень, праз ноч. Ідзем і ўзімку, і ўлетку. Ідзем у навалніцу і ў спёкі. Мы цягнем з сабой у сціпных хатках няўтольны сум, што балейшы ад Гімалаяў і глыбейшы за Атлянтыку. І ніколі не можа стацца, каб мы не дайшлі нарэшце да сваёй непаўторнай любові, да сінэвокае Беларусі. Занадта вялікае наша заміланне ёю і занадта глыбокая варажнеца да ейных ворагаў, каб гэтак не здзейснілася. Але я бачу, як нечакана спазма сціснула вам горла і задрожэлі вашы вусны. На нашых нагах кроў, і крывёю сцякаюць нашы сэрцы. Дык дайце руку і пойдзем далей. Вунь, бачыце, там, далёка, далёка, дзе яснейшае неба, зноў сінеюць рэкі, чарнеюць лясы і ўздымаюцца ўзгоркі. Мы дойдзем, мы абавязкова дойдзем! Пашчасліў нам божа! Так станься!».

На жаль, сам Юрка Віцьбіч не здолеў дайсці да роднай Беларусі. Пісьменнік памёр 4 студзеня 1975 г. Пахаваны ў Саўт-Рыверы на Беларускіх праваслаўных могілках, дзе побач спачыла яго маці. Выйшаў жалобны нумар «Беларуса», у Таронце Віцьбіча адпяваў арх. Мікалай, у штаце Ілінойс — а. Я. Тарасевіч. Толькі ў нас ніхто не адгукнуўся...

Юрка Віцьбіч часта любіў паўтараць: «Фігуральна гаворачы, каб ацаніць, якая высокая ёсць гара, трэба адысці ад яе на пэўную адлегласць». Здаецца, мы ўжо на дастаткова адлегласці, каб ацаніць і творчасць пісьменнікаў-эмігрантаў, і лёс, які прайшоў беларускі народ, каб у будучым не збіцца са свайго шляху.

Лявон ЮРЭВІЧ,
аспірант Інстытута
літаратуры АН Рэспублікі
Беларусь.

НЕПРЫМУСОВА ДАЛУЧАЦЬ...

«Скарбы сусветнай літаратуры»: першыя тамы выдавецкай серыі

На гэтыя густоўна аздобленыя (для эстэты? эліты?) кнігі вы, пэўна, звярталі ўвагу неадночы. Чорныя агатавыя тамы з залатым скарынаўскім знакам захапляюць, прыцягваюць. З назіранняў: рускамоўныя чытачы з задавальненнем гартаюць старонкі, праглядаюць малюнкi і часта — купляюць, бо немагчыма чалавеку, улюбёнаму ў Літаратуру, прайсці міма твораў Шэкспіра, Апулея, Лонга, Мерымэ, Хемінгуэй... Для такіх людзей (і дзякуй Богу!) мова выдання не мае прынцыповага значэння: дакладней, яны ведаюць, што іншая славянская мова ўзбагаціць іх душу, надасць новае значэнне твору, падкрэсліць тыя радкі, якія, верагодна, маглі застацца па-за ўвагай... Для беларускага ж чытача гэта сапраўднае свята — мець сусветнага ўзроўню кнігу ва ўласнай бібліятэцы.

Выдавецтва «Мастацкая літаратура» распачало вялікую справу — адукаваць нас не-прымусцова, надаўшы таму выпадковасць (але за ўсім гэтым — прадуманасць, цяжкая праца перакладчыкаў — толькі з арыгінала, а таксама рэдактараў, усіх, хто мае дачыненне да выпуску: выбіць, знайсці адпаведную паперу, дамовіцца з лепшымі мастакамі і да т. п.). А ў чым выпадковасць? Сёння ты ідзеш у кнігарню і вольна набываеш творы Шэкспіра, а праз колькі часу — Гётэ. Ці наадварот. На выбар... Памятаю, у бібліятэках я доўга хадзіла па дзілітэках свайго правінцыйнага гарадка, каб адшукаць «Санеты» У. Шэкспіра. Аднак, калі б была магчымасць прачытаць усё гэта па-беларуску, можа, хутчэй прыйшло б адчуванне годнасці і болю за лёс сваёй мовы... А калі б тое адчуванне — для кожнага з нас ТАДЫ? Ці стаў бы такім марудным шлях да нашай незалежнасці?

У кнізе Уільяма Шэкспіра, выдадзенай у 1989 г. (мастак Віктар Мікіта, пераклады У. Дубоўкі, К. Крапівы, Ю. Гаўрука), сабраны, акрамя санетаў, і трагедыі «Рамэа і Джульета», «Гамлет, прынец Даўкі», «Кароль Лір». Творчасць геніяльнага Шэкспіра — вяршыня літаратуры эпохі Адраджэння. А яго п'есы трывала ўвайшлі ў рэпертуар тэатраў усяго свету. Цікава, да яго спадчыны несканчона. Таму гэтую кнігу будзем чытаць не толькі мы, але і нашы дзеці і ўнукі... «Краса ніколі не памрэ на свеце, — Тварэнні дзіўныя прыносяць плён...» Менавіта гэтымі радка-

мі пачынаецца кніга. Найвялікшы, найкаштоўны плён дае судакрананне з творчасцю вялікага літаратара. У чытанні саманасам зліваюцца дзве душы: аўтара і чытача. І свет наш незаўважна для нас становіцца светлым, поўным рамантамі і каханьня...

Упершыню на беларускай мове ў перакладзе з арыгінала выйшлі творы сусветна вядомых антычных аўтараў Лонга і Апулея «Пастушыная гісторыя пра Дафніса і Хлою» і «Метамарфозы, ці Залаты асёл». Пра час стварэння рамана Лонга (пер. А. Клышкі) можна меркаваць умоўна: ён быў напісаны прыкладна ў II—V стст. нашай эры. Невядома і дакладнае месца паходжання аўтара. Найбольш пэўна, што можна сказаць пра яго, — ён быў улюбёны ў Старажытную Грэцыю, яе краявіды, мову, літаратуру.

«Пастушыная гісторыя пра Дафніса і Хлою» — гэта хваласпеў каханню, ён чуцен у кожным радку. Эрас — бог каханьня — нябачны галоўны герой твора. На прыкладзе двух падкідышаў — Дафніса і Хлоі — добра праглядаецца аўтарская думка, што лішніх дзяцей няма, каб іх кідаць ці адракаць. Гэтая тэма ў нейкай ступені блізкая і нашаму грамадству, калі згадаць, колькі дзяцей пакутуе ў інтэрнатах, дамах дзіцяці... Нам усім так не хапае чысціні, сумлення, ахвярнасці... Але гэта тэма для іншай размовы.

Аўтар рамана «Метамарфозы, ці Залаты асёл» нарадзіўся прыкладна ў 124—125 г. н. э. на зямлі, якая завецца зараз Алжырам. Апулей быў заўзятым вандроўнікам, меў славу мага. І ў «Метамарфозах» шмат містычна-магічных тэм, тут жа паведмляецца нам пра побыт, умовы жыцця і норавы старажытных людзей. Кампазіцыйны твор складаецца з раздзелаў, у якія ўплецены 12 навел, большасць якіх носіць авантурна-крмінальны і эратычны характар. «Вось я хачу збаяць табе, чытач, розныя мілецкія казкі, якія павінны пацешыць твой слых...» — так пачынаецца кніга першая. Трэба дадаць, што, як сцвярджае П. Бітэль, аўтар прадмовы і перакладчык, эпітэт «залаты» даваўся звычайнай твора, якія мелі вялікі поспех. А слава рамана Апулея не знікла зараз, не счэзне і пасля.

Выданне аздоблена цудоўнымі малюнкамі вядомага беларускага мастака Міколы Селешчука.

У той жа серыі «Скарбы сус-

ветнай літаратуры» была выдадзена кніга Тараса Шаўчэнкі «Вершы. Паэмы». Уплыў вялікага песняра Украіны на беларускую літаратуру зазначыў яшчэ М. Багдановіч. Сёння імя Тараса Шаўчэнкі вядома ўсяму культурнаму чалавецтву. Натхнёнае слова Кабзара даходзіла і на Беларусь: па словах Купалы, беларускія сяляне спявалі песні Тараса Шаўчэнкі, не ведаючы, хто іх складаў. Лёс дзвюх краін, Украіны і Беларусі, падобны: прыгнёт, знявага, знявечаныя нацыянальныя сімвалы, заняпад мовы.

Кругом няпраўда і няволя,
Народ замучаны маўчыць.
І на апостальскім прастоле
Чарнец адкормлены

сядзіць.
Крывёй гандлюе
пад'ярэмных
І рай у наймы аддае!..
(Ерэты)

Ці не праўда — недалёкім часам гэтыя радкі маглі тычыцца і нашай Радзімы?

«Хочацца спадзявацца, — піша К. Хромчанка, — што і наш сучаснік, знаёмчыся з Т. Шаўчэнкам на сваёй роднай мове, успрыме яго паэзію ва ўсёй невымернай глыбіні яе зместу і адчуе пры гэтым сапраўдную асалоду ад судакранання з хвалючым, вечна жывым словам украінскага паэта».

Выдавецтва працягвае слаўныя традыцыі «залатога часу» беларускага адраджэння 20-х гг., калі выходзілі якасна аздобленыя, добра перакладзеныя кніжкі рускіх аўтараў, у тым ліку і дзіцячыя: Носава, Чукоўскага. У нашых кнігарнях ужо з'явіўся том М. Гоголя «Мёртвыя душы». Тарас Бульба. Рэвізор. У хуткім часе будзе выдадзены том выбранай прозы І. Буніна і А. Купрына.

У серыі «Скарбы сусветнай літаратуры» чытач знойдзе творы І. Гётэ, Шалам-Алейхема, Я. Райніса, І. Вазова. Зусім нядаўна выпушчаны наступны том гэтай серыі: Э. Хемінгуэй «Па кім звоніць звон» у выдатным перакладзе В. Небышынца.

Гэта кнігі, дзякуючы якім выдавецтва «Мастацкая літаратура» набліжае нас да Еўропы. Наша з вамі справа — як хутка мы да яе наблізімся...

В. КУРТАНІЧ,
рэдактар па рэкламе
выдавцтва «Мастацкая
літаратура».

ПЫТАЙЦЕСЯ І КУПЛЯЙЦЕ!

Магчыма, гэтак сціплае выданне не кінецца вам у вочы, тады запытайцеся ў прадаўцоў. Маю на ўвазе кніжку-размалёўку «Як кот звяроў напалохаў». Кажаче, хапае гэтых самых размалёвак, паспявай толькі купляць? Усё так, шмат іх, прытым з шэрай газетнай паперы і — чысцютка ўсё на «вельком и могучем». Гаворка мая — пра зусім іншую, адметную кніжку, ці не першую, выпушчаную ў Беларусі... па-беларуску.

Падрыхтавалі яе Беларускі фонд імя Рэўыхаў сумесна з фотакантрам, адрудкавалі на Мінскай картаграфічнай фабрыцы. Папера — высокага гатунку. Малюйце, дзеткі, алоўкам, малюйце фламастэрам, фарбамі карыстайцеся — вытрымае, не распаўзецца, не парвецца!

Праўда, цана крыху кусаецца. Шматлікія «ширпотребовские» размалёўкі звычайна па капеек пяцьдзесят.

Гэтая — рубель з паловай. Але, зрэшты, што лепей — адну кніжку купіць, каб дзіця магло доўга ёй карыстацца, ці некалькі, якія даводзіцца тут жа выкідаць? Акрамя ўсяго, кніжка-размалёўка «Як кот звяроў напалохаў» стане яшчэ для вашых дзетак і свайго роду падручнікам па беларускай мове.

Адным словам, пытайцеся і купляйце!

А. М.

Крумкач нашага лёсу

Трыста год крумкач кружыўся чорным крыжам лёсу над сялібамі, прасторай пушчаў, ніў і плёсаў.

І лунаў і павісаў ён, не спыняўшы лёту, чакаў смерці душам нашым з захаду і ўсходу.

Смерць ачмурная гуляла — радасна крумкач, што бяспамятным, бязмоўным выдзеўбе ён вочы.

Век злавесны крумкачовы трыста год — не болей... Мы жывём, не паддаліся смерці й чужой волі.

Сцвердзім зноўку перад светам наша слова й годнасць, дух і славу Беларусі роднай несмяротнай.

Вечаровыя вобразы

Напіўся конь з камягі, паўз калодзеж скрыгоча галькай, вуліцаю «ўдвору» нясе прамень апошні ў падбароддзі да брамы, крытай заімшэлым дорам.

Яго вітае віскатам кароткім Дунай вясёлы па-сабачы — шчыра, затым пускае ў двор свіней чародку рабых настырных, строга па ранжыру.

Сваіх няўцямна стоўплёных авечак, у браму гоніць... Гасне пыл ружовы, бляяне моўкне, аціхае вечар, ідуць хадой паважнаю каровы.

У двор ступае гордая Красуна з багатым вымем і здароўя й моцы, пасля ў змроку, далатае з пуні струменяў звон у цынкавай дабнцы.

Жывёльнай тут супольнасцю рахманай сапаты сон паціху заўладарыць, хоць шчэ пастух стаіць з трубой бляшанай, гамоніць дзесь пра дзеі на папары.

Ды мне вядома, што было ў тым полі... Не спіцца на дванаццатым паверсе: шчанок суседскі за сцяной скуголіць і мроіцца маленства ў паднябесці.

Паклон зямлі

Дзень сонечнай гарачай галавой схіліўся нізка да зямлі ў паклоне: настаў і мой, самотны вечар мой, маё свяціла за лясамі тоне.

І я схіляю белую маю замілаваную да зямлі з падзякай за боскі дар — крынічную брую, за шчодрасць глебы, хлеб з адменным смакам.

З удзячнасцю схіляю галаву, што мову красак зведзю, птаства слухаю, і нашы песні, першую з навук

прайшоў падлеткам і з касой і плугам.

Тады саманадзейна абяцаў зрабіць зямлю багатай і прыгожай, каб голас яе песенна гучаў у белы май і срэбную парошу.

А што ж прыдбала на маім вяку зямля з найменнем вольнай, чыстай, белай, з якой атрутай рэкі скрозь цякуць, з якой бяды, зямелая, счарнела!?

Душа згарае ад пакутных дум, што дзесь ліхую не спыніў навалу, каб не аддаць жывую плоць на глум, ці ж розуму, ці сілы не ставала!

Схіляюся ў паклоне, смутна мне... Але ж існуе той вышэйшы розум — зямля мая народзіць, як даўней, асілкаў на карысць людскому лёсу.

А ісціны старыя — не рыззё, іх паўтараем зноўку са здзіўленнем: усё праходзіць, незваротна ўсё і нельга нат на міг спыніць імгненне.

Мінуламу, былому наўздагон з пашанай шлюцца словы шкадавання, або з гаркотай, з крыўдаю — праклён нязмоўклых і няспраўджаных жаданняў.

Угледзець бы ўсяму мне часу зрэз, як дрэва зрэз і гадавыя кольцы, з якімі ўвыш імкнецца мудры лес, хай больш ці менш, а набірае моцы.

Гранільшчыкі слова

...Тлум і дым, рэдакцыя ці клуб!
Вырывае цыгарэту з губ
запальчыва зноў рукой двухпальцай
колішні ваяка «вершазнаўца»:
— Слухайце, а сёння вы читалі?
Трапіўся на вочы зранку «ЛіМ», —
вершы там на зайздрасць нам усім...
«Крытык генеральны» белы шалік
кідае на левае плячо,
з хітраю смяшынкаю ў вачох:
— Дай на зуб мне,
дай радок паэта,
з бляскам і фальшываю манета...
— Што твой зуб, — крычыць паэт Буян,
віцебскі бядовы партызан, —
зуб сталёвы — хрэна ўчучеш ты;
свой прывёз бы з вечнай мерзлаты —
не пісаў бы так пра «Смерць Маланні»...
Пра яе ж у Ціхім акіяне
ўсім чытаў пад мачтаю матрос,
от ён чуў — скажы!..
— Ой, хлопцы, — дос!
Балбатні ўжо аж занадта марнай,
сёння ж дзень святочны — ганарарны...
Гуртам выйшлі, рушылі наўпрост
адвечоркам снежным;
Свіслач, мост,
а вышэй і недалёкі «Нёман»,
Там куток пад пальмаю знаёмай,
там — усё з пагібельных дарог,
на развод мо ашчаджаў іх Бог!
Кожны з чаркай і са словам свежым;
тосты, спрэчкі, зноўку рыфмы, вершы,
і няхай збоч слухае сусед:
мусібыць нядрэнны ён паэт
знанай службы...
●
Дух неадольны крапівы
стаіць на сонечным угрэве
між прыдарожнае травы
і ў нерухомым ценю дрэва.

Аптэчны дух, шчымылівы пах
цяпер трывожыць і вяртае
праз далеч часу і прасцяг
да сцэжак у бацькоўскім краі.

Там неаднойчы хлапчуку
рудая крапіва ля тыну
пякуча стрыкала руку
мо дзеля гэтага ўспаміну.

Наўкола робіцца мілей
усё, што з нейкае нагоды,
хоць і назойліва, але
нагадвае — адкуль ты, хто ты.

Як паведамлялася ў мінулым нумары, у гарадах Ніжня Ноўгарад і Яраслаўль святкавалася 100-годдзе з дня нараджэння Максіма Багдановіча. Туды выязджалі афіцыйная і творчая дэлегацыя Беларусі, адбываліся вечары і канцэрты, іншыя юбілейныя мерапрыемствы.

Змяшчаем аповяд пра другую частку святкавання, звязаную з яраслаўскай зямлёй.

Свята Максіма

II. Яраслаўль

У Яраслаўлі ішоў дождж. Паўсюль дагтуль, дзе праходзілі юбілейныя святкаванні, сонечна было: у Ялце і Мінску ў маі, у Вяззі ў жніўні, у Ракуцёўшчыне ў верасні, у Ніжнім Ноўгарадзе 8—14 кастрычніка. 15 кастрычніка 1991 года ў Яраслаўлі ішоў дождж. А так — сонечна паўсюль. Калі не лічыць прасветленых слёз Ялты. І хмарка тая — з аўчынку. Ад гэтага насупраць Мэр-порта набярэжнаю Чорнага мора дайшла да помніка Лесі Украінкі на вуліцы Літкенса і — дождж. Між кветак мая, упярэмешку з імі — зіхоткі сонечны дождж. Дажджынкі трапілі на бронзавы лік Паэткі, і з яе правага вока па шчацэ пакацілася слязіна, дакацілася да губоў і... застыла. А я чамусьці адчула салёны смак слязы. Плакала Ялта. Плакала Лёся. Плакала прасветлена. Гэта была сляза суму? — што замала пагасцывала ў Лесіным Доме — Музеі Лесі Украінкі — яго, Максіма Багдановіча, юбілейная выстава на стэндах-складнях.

А цяпер гэтыя стэнды-складні везлі

мы ў Яраслаўль. У дажджлівы кастрычніцкі дзень пасля Пакроваў Божае Маці. Немалой талакой з Ніжняга Ноўгарада ў Яраслаўль ехалі музейнікі, пісьменнікі, артысты, рэжысёры... Яшчэ ў будынку чыгуначнага вакзала прыветная радыёжурналістка Людміла Вахмяніна, беручы ў мяне ранішняе інтэрв'ю пра Максімаў ўрачыстасці, паспачувала: «Мы вас очень ждали. Ярославцы знают о торжествах. Жаль, вот только дождь...» Я ўсміхнулася: «Дождж — гэта добра. Кажуць, калі на сустрэчу і на развітанне — дождж, — жаданы госць!» А Яраслаўль, залатоголовы, як і Ніжня Ноўгарад, вядома, чакаў Дух Максіма Багдановіча. Ён ведаў, не мог не ведаць — Вечнасць ведае ўсё! — што ў цэнтры Яраслаўля, на вуліцы Чайкоўскага, 21, памаладзёў, наліўся мускуламі здаровага бярвення няцесны драўляны дом — Дом-музей Максіма Багдановіча. Дом, у якім колісь жыла сям'я Багдановічаў. Жыў і любіў працаваць, закрывшыся ў сваім пакоі, Максім.

У Ніжнім Ноўгарадзе, хоць і сонечна было, але... Але ні на адным з чатырох дамоў, дзе жылі Багдановічы, адпавед-

УПЕРШЫНЮ У «ЛіМе»

Сергей Астрадаўцоў нарадзіўся ў 1959 годзе ў Мінску. Скончыў факультэт журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Жыве і працуе ў Гародні. Як праязік у «ЛіМе» друкуецца ўпершыню.

Нямецкі дом

ПЕРШ як стаць пісьменнікам, трэ прайсці пакутным шляхам, папакутаваць. Гэта яшчэ сцвердзіў, калі не памыляюся, сам Дастаеўскі. Так, аднаго жадання тут замала. Відавочная ісціна. Але я вось яшчэ аб чым падумаў. Каб у тваёй душы мог нарадзіцца літаратар, табе патрэбны дом. Не столькі маю на ўвазе сям'ю з яе ўнутраным жыццём, прыязнай атмасферай, але кажу літаральна. Так, менавіта дом. Смярдзючыя прусакоўні — інтэрнацыя нацлежкі, блочныя клеткі хрушчоўкаў або шматкватэрных гмахоў — нішчаць у нас мастацкія пачаткі. Санвузел, цесная куханька, пара пакойчыкаў-спальняў, тры акны ўнікуды. Гэта не дом.

Пчолы, тыя пры агульным доме, аднастайных каморках пляйстраў, маюць, аднак, дачыненне да цудоўнага — свету кветак і ў, здавалася б мёртвага, шасцікутнічкі з воску зносяць нектар — як вядома, боскі напоі. А што мы цягнем у свае закануркі? Туалетную паперу, гарэлку, мыла. Талонныя набыткі.

Краны спіяць, краны гудуць, цечна спльываюць, цурчыць вада ў старым унітазе. За дзвярыма лаюцца ажно занадта па-расейску. За сценкай схпіліся за-грудкі, з-за другой раве радыё, зверху... не хачу нават і казаць. Нізкая столь, тонкія сцены, цясноце лічаных квадратных метраў. Карацей, як гэта ў персеньчы спываецца:

Mój dom murem podzielony.
Po liewei stronie łazienka,
Po prawei stronie kuchenka.
Moje ciało murem podzielono... і г. д.

Вар'ятня, а не дом.
На гэтым заканчваю свой сціплы ўступ.

Аброслы плюшчам дом. Хвалі лісця, Шэры дом, шэры дах. Мне, прынамсі, зараз так пачынае здавацца зачасам. Але ў памяці між тым засталася чырвоная яшчэ, старая дахоўка, вокны на падстрэшы з лясвічкамі акенцаў. Старая камяніца.

Плюшч я датуль бачыў толькі ў кіно. Мы стаялі разгубленыя і здарожаныя. Нас запрасілі ў дом. Спачатку нам дастаўся адзін пакой. Як тамака мы размясціліся, не памятаю тусім, затое помню аб іншым, Вялікі дом, у якім ня-мала таямнічых і проста цікавых куткоў. Драўляная паўдужная лясвіца на другі паверх. Акенца, акно, прычым з каларовымі шыбамі, штукаванымі са шкельцаў. Прымітыўны вітраж. Плячоўка з парэнчамі. Вялікі пакой лазніцы. Нябачаны дагтуль тытан для сугрэву вады, кафля, прыгожая фаясавая ўмывальня, ванна. Ці бачылі вы калі вялікую лазніцу з вялікім акном у сад? Абапрэша на падваконне і ўдыхаеш водар садавіны. Першыя раслі і сліва і валоскі гарэх.

ТАЛЕНТ—ВОРАГ БАНАЛЬНАСЦІ

Лісток календара за 10 лістапада

А сёння толькі восьмае... Дык што там, на календары, праз два літкі? Радок чырвоным — «Дзень савецкай міліцыі»; радок чорным — «Сусветны дзень моладзі». Ніжэй — пара радкоў дробным шрыфтам: «70 гадоў з дня нараджэння В. У. Роўды, беларускага савецкага харавога дырыжора, народнага артыста БССР...»

«Всё врут календары... І сапраўды: маэстра Роўда за вялікую працу — запіс у фонд радыё «Анталогіі беларускай народнай песні» са збору Рыгора Шырмы — адзначаны Дзяржаўнай прэміяй рэспублікі; хор Дзяржтэлерадыё, якім ён кіруе ўжо чацвёрты дзесятак гадоў; атрымаў званне акадэмічнага, а сам Віктар Уладзіміравіч — званне народнага артыста СССР. І ўсё гэта — падае адносна нядаўня.

У календары не пішуць, але хто ж таго не ведае, што складаная і загадкавая творчая постаць В. Роўды — гэта не старонка нават, гэта цэлая кніга ў шматтомнай гісторыі беларускай культуры. І «кнігу» тую спазнаюць ды шануюць не толькі на Беларусі. Індывідуальнасць Роўды — музыканта і чалавека — ніколі не ўпісвала-

ся дый не ўпісваецца ў банальныя шэрагі «дзеячэй культуры і мастацтва». Нарадзіўся ў Сморгоні. Адукацыю атрымаў у Літоўскай кансерваторыі. Выкрадаў у Маскве. Працаваў з хорам знакамитага А. Свешнікава. Вярнуўся на Беларусь...

У самім абліччы маэстра — вечная загадка. Загадка не банальнай, таленавітай асобы. Загадка чалавечага духу, пародненага з Музыкай — вялікім светам, які ўбірае ў сябе і зямную крэўную песню народа, і малітву яго, спевамі ўзнёсенаю да Бога. Таму і няпроста знайсці дакладныя і тонкія штрыхі да партрэта юбіляра, каб абрысаваць яго невытлумачальную, выбуховую, магутную натуру.

Можа, гэта ўдалося творцу, які даўно і стала супрацоўнічае з маэстрам, — аўтару шматлікіх харавых твораў і вядомых музычных палотнаў, «сатканых» не толькі з галасоў аркестра, але і з цёплых харавых фарбаў (сімфоніі №№ 5 ды 6 — «Памяць зямлі», «Полацкія пісьмёны») Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі рэспублікі кампазітар А. Мдзівані віншуе свайго сябра па творчасці.

С. Б.

МАЁ КАРОТКАЕ ЭСЭ ДА ЮБІЛЕЮ

Роўда — Віктар Уладзіміравіч — вялікі з таго, што ва ўсе часы свайго жыцця здолеў захаваць у нас — усіх спагадных — веру ва Усявышняга і ў праўдзівае мастацтва.

- Калі пяяў — «Усяночную» на верш Янкі Купалы.
- Калі пяяў — «Галашэнне» на верш Янкі Купалы.
- Калі пяяў — «На Купалле» на верш Янкі Купалы.
- Калі пяяў — «Месяц» на верш Сяргея Ясеніна.
- Калі пяяў — «Шел Господь пытать людей в любви» на верш Сяргея Ясеніна.
- Калі пяяў — «Книга есть река...» у Шостаі сімфоніі.
- Калі пяяў — фінал сімфоніі «Памяць зямлі».
- Калі пяяў — «Міласэрны» на верш Фёдора Салагуба.
- Калі пяе...
- Віктор! Многая леталл!
- Многая леталл!
- Многая леталл!

Андрэй МДЗІВАНИ.

«ШЫРЫЦЬ ІДЭЮ ТЭАТРА...»

Штрыхі да творчага партрэта
Валянціна ЕРМАЛОВІЧА

Як зараз бачу перад сабой цудоўны, сонечны, веснавы дзень. У такія дні душа напаўнялася пачуццём свабоды, чысціні і радасці. У такія дні хацелася бегчы ў прасторы лугоў, каб жыць сярод кветак, слухаць гудзенне пчол і шчэбет ластавак. (Цяпер я разумею, які жыватворны: ўплыў аказвала чыстая прырода на рост і развіццё маладой душы. Прырода ў тыя шчаслівыя часы была тонкім і разумным выхавателем узвышаных духоўных якасцей — лірызму, рамантызму, даброты і прыхільнасці да ўсяго прыгожага). І вось у такі дзень, калі цвілі сады і паветра поўнілася тонкім водарам шыршыны і акацыі, па шляху Чэрыкаў — Краснаполле, які пралягаў праз наш хутар, рухаўся гурт незнаёмых людзей. Вось яны падыходзяць да нашага саду, запыленыя, змораныя, спацелыя, але вясёлыя, бадзёрыя, маладыя і прыгожыя. Яны садзяцца ў цені вішнёвых дрэў і просяць напіцца. Мая маці выносіць ім квас і малако. Я пільна ўглядаюся ў іхнія твары. Яны настолькі не падобныя на знаёмыя навакольныя, што здаюцца мне (у маім рамантычным уяўленні) нібы з іншай планеты.

«Адкуль жа вы, добрыя людцы, куды ж вы ідзеце і хто ж вы такія будзеце?» — пытаецца ў іх маці. І самы старэйшы з іх, з глыбокім позіркам сініх вачэй, адказаў: «Артысты мы, вандроўнікі, ідем аж с самога Менску. Пабывалі ў Чэрыкаве, Прапойску, а зараз ідем да вас, будзем ставіць спектаклі. Гэта быў сам Галубок.

Маё дзіцячае ўяўленне назаўсёды захавала ў памяці гэтую незвычайную сустрэчу з вандроўнай прафесійнай трупай Уладзіслава Галубка, і я доўга хавала маленькую белую хустачку з тонкага батысту, якую згубілі ў нашым садзе артысты Галубка — вандроўнікі...

Яны кіраваліся ў Краснаполле, — у адзін з самых старэйшых на Беларусі тэатраў, што заснавалі яшчэ ў 1918 годзе браты Андрэй і Васіль Шашалевічы. Ці не з тых часоў спалучэнне «вандроўныя артысты» абуджае ўва мне самыя рамантычныя пачуцці...

Тэатр, мабыць, і трымаецца на гэтых вандроўніках, на іхняй апантанасці ідэяй тэатра ды шчырай любові да тэатра народнага. Краснапольскі тэатр доўга чакаў «свайго вандроўніка», нягледзячы на здольнасці і творчую няўрымлівасць шмат каго з ягоных рупліцаў. А мо вандроўнік шукае свой тэатр?

Як бы там ні было, гадоў 25 таму назад выкладчык Магілёўскага культасветвучылішча В. Ермаловіч упершыню завітаў у тэатральны калектыў Краснаполля. Многае яго тут уразіла сваёй самабытнасцю, надзвычайнасцю. Запомніліся няўрымлівыя энтузіясты-акцёры, іх любоў да сцэны...

Трэба адзначыць, што В. Ермаловіч належыць да той слаўнай катэгорыі работнікаў нацыянальнай культуры, якія нібы прысягаюць служыць сваёй улюбёнай справе ўсё жыццё. Тэатр — гэта яго жыццёвы шлях, з якога ён ужо ніколі не зможа сысці, і будзе служыць яму, пакуль хопіць сіл. І шлях гэты прывёў яго ў Краснаполле. Многія пытаюць у яго, за якую правіннасць даводзіцца яму гойсаць кожны тыдзень з Магілёва да Краснаполля (220 кіламетраў) і назад, трымаць інтэрнацкую няўтульнасць, сталавацца як давадзецца, ды і гады ўжо немаладыя. Неаднойчы, прыехаўшы позна ўначы з канцэрта або з пастаноўкі з далёкай вёскі жорсткага радыяцыйнага кантролю, гэты апантаны чалавек клаўся спаць галодны, у няўтульным калгасным інтэрнаце...

Ермаловіч — акцёр-вандроўнік. Ён сам сябе называе «транзітнай душой». Шматлікія вандроўкі па вёсках Магілёўшчыны ён пачаў рабіць яшчэ ў маладыя гады — гэта былі так званыя літаратурныя чытанні разам з пэстам А. Пысіным і студэнтамі культасветвучылішча. З таго часу Валянцін Іванавіч чытае са сцэны гумарыстычныя творы беларускіх паэтаў, і Саюз пісьменнікаў Беларусі атэставаў яго як выдатнага майстра мастацкага чытання. І ў якіх толькі вёсках не быў гэты апантаны вандроўнік!

Варта нагадаць сёе-тое з біяграфіі В. Ермаловіча.

Яшчэ ў пачатковых класах ён любіў чытаць вершы беларускіх паэтаў. У гэтым яму дапамагаў настаўнік Якуб Балашэвіч. Чытанне малога Валіка вельмі падабалася слухачам. Яго хвалілі. Гэта быў яго першы крок у мастацкую самадзейнасць, у якой актыўна ўдзельнічалі яго старэйшыя браты Мікола і Дзямон. У 30-я гады

Мікола завёў Валіка ў тэатр імя Янкі Купалы на спектакль па п'есе К. Крапівы «Партызаны». Пастаноўка ўразіла малога. І з таго часу ён пачаў марыць аб паступленні ў тэатральны інстытут.

Пакаленню 20-х гадоў выпай нялёгка лёс: няскончаная вучоба ў школе, юнацтва, абпаленае вайной, усе яе нягоды і выпрабаванні. Вырас Валянцін, як сказаў паэт, пад гарматымі стваламі. Гітлераўцы ганялі яго з валакушай на партызанскія засады, каб першым падарваўся на той міне, якую заклаў яго брат-партызан. Немцы хапалі моладзь для адпраўкі ў Германію. Не абмінуў лёс і Валянцін. Але ён уцякае ад вяртавога-паліцая, паказаўшы яму дакумент старэйшага брата. Калі ж брат пайшоў у партызаны, Валянцін стаў заложнікам у немцаў. Пасля вызвалення Валянцін пайшоў на фронт. Раненне... Затым яшчэ адно — цяжкае, у выніку якога родныя атрымалі пахаванку. Але — выжыў! І зноў пайшоў даганяць сваю часць. Зноў — раненне! Шпіталь і канчатковая дэмабілізацыя.

«У першым пасляваенным верасні зноў пачаліся заняткі ў Дзяржынскай сярэдняй школе. На адной з парт у 10-м класе заняў месца прыгожы каржакаваты хлопец у вайсковым адзенні з ордэнам Айчыннай вайны і з медалём «За перамогу над Германіяй», — так пісаў паэт А. Пысін пра Ермаловіча-франтавік ў «ЛіМе».

Малады франтавік, відаць, верыў у сябе, калі пасля заканчэння вучобы ў школе паступае ў Мінскі тэатральны інстытут.

«У сваім кароткім жыцці Валянцін прадэманстраваў такое «пераўвасабленне», якога, бадай, не было яшчэ ў ніводнага вялікага артыста: з мёртвых стаў жывым, а галоўнае, у мастацтва імкнуўся малады чалавек, які прайшоў надзвычайную суровую школу жыцця» (А. Пысін).

У Магілёўскае культасветвучылішча Валянцін Ермаловіч прыйшоў з шасцігадовым акцёрскім вопытам і з вышэйшай тэатральнай адукацыяй. Трэба дзівіцца таму, адкуль чэрпаў энергію гэты нястомны педагог, артыст, рэжысёр, дзе браў сілы, каб удзельнічаць у тэатральнай студыі, ездзіць па вёсках і райцэнтрах, кіруючы адначасова аматарскім тэатрам на заводзе штучнага валакна ў Магілёве. Дарэчы заўважыць, што гэты тэатр набыў званне народнага дзякуючы вопытнаму, прафесійнаму кіраўніцтву В. Ермаловіча.

Прапаганда беларускага мастацтва, якую няспынна праводзіў Валянцін Іванавіч, цесна сплятаецца з яго вандроўным жыццём. Працуючы выкладчыкам рэжысуры ў Магілёўскім культасветвучылішчы, В. Ермаловіч не спыняе свае шматлікія паездкі па Магілёўшчыне і за яе межы. Не праімае ён ніводнай юбілейнай даты беларускіх пісьменнікаў, на юбілейных вечарынах разам з А. Пысіным і студэнтамі вучылішча чытае творы беларускіх паэтаў ды дакладны аб іх творчасці.

З 1976 года В. Ермаловіч пачаў кіраваць Краснапольскім народным тэатрам. У свой час пісьменнік М. Гарэцкі пісаў: «Пакажыце беларусу са сцэны, хто ён, чым бы ён мог быць, гукніце яго са сцэны да лепшага жыцця».

Уся дзейнасць народнага тэатра пад кіраўніцтвам В. Ермаловіча прысвечана свайму народу, і невыпадкова на сцэне тэатра з'явіліся п'есы Я. Купалы, К. Крапівы, І. Мележа, А. Макаёнка, І. Шамякіна, А. Дударова... У рэпертуары ёсць пастаноўкі і кампазіцыі, створаныя і самім рэжысёрам. У 1990 годзе гледачы ўбачылі пастаноўку па творах Андрэя Шашалевіча (Мрыя) пад назвай «Шчасце жыць».

...Апошнімі гадамі працаваць з тэатрам стала цяжка. Калектыў складаецца пераважна з маладых людзей, якія ў сувязі з радыяцыйным забруджаннем пакідаюць раён, а знайсці замену не так проста...

Партрэт заслужанага работніка культуры быў бы няпоўны, калі б мы не ўлічылі яшчэ адну вельмі важную рысу яго дзейнасці — страсную прапаганду роднае мовы. Вопытны рэжысёр разумеў, што дыялог з народам можна весці толькі на яго роднай мове. Тэатр быў у самых глыбінных вёсках, што стуліліся на самай ускраіне рэспублікі, і там у поўны голас гучала наша роднае слова.

І як пры гэтым не ўспомніць словы Якуба Коласа: «Трэба шырыць ідэю тэатра, несці яго ў самыя нізіны, а беларус, як мне здаецца, мае вялікую здольнасць да тэатра».

Яўгенія КАПЛУНОВА.

г. п. Краснаполле.

ЧАС ВЫЗВАЛЯЦА З КЛЕТАК

«ПРЫВІДЫ» («Машэка»)

М. Арахоўскага на тэлеэкране

Здарылася так, што рэспубліканскае тэлебачанне зрабіла своеасаблівы серыял па п'есе М. Арахоўскага. Яго «Машэка» зрабіў крок на хатні экран амаль што год назад. Спачатку з'явілася тэлеперадача. У рубрыцы «Тэатр і час» адбылося знаёмства з аўтарам — Мікалаем Арахоўскім. Да той размовы быў прыстасаваны ўрывак са спектакля Брэсцкага абласнога тэатра: пачаўся адлік сцэнічнага быцця сучаснага «Машэкі». Так прайшла, як цяпер кажучы, прэзентацыя новага драматурга і яго твора. Пазней тэлебачанне прапанавала «Машэку» ў пастаноўцы вучэбнага тэатра БДТМІ. Аднак тэлеверсія вызначыла спакусліваю метафарозу: «копія, на мой погляд, атрымалася больш цікавай за «арыгінал». У тэлеварыянце быў дадатковы эпізод: творчая група разважала над п'есай М. Арахоўскага, удакладняла асаблівасці пастаноўчай работы на вучэбных падмостках. Менавіта на гэты эпізод прыпаў кульмінацыйны пік тэлефільм-спектакля; ён быццам з'яўдаў творчы намер і мастацкі вынік,

абавязак і кампраміс, ілюзіі і рэчаіснасць... Адбылося іншае відовішча — спектакль пра спектакль, на жаль, пра сумны спектакль.

Такое «самаўпраўства» тэлебачання скончылася лагічным вынікам: у студыі нарадзіўся самастойны тэлетвор «Прывіды» па п'есе М. Арахоўскага «Машэка».

Аўтар тэлеспектакля рэжысёр В. Анісенка звярнуўся да гэтай п'есы другі раз. Ём ужо быў створаны спектакль на брэсцкай сцэне. У тэлевізійнай версіі В. Анісенка фарміруе новы склад выканаўцаў і карэктруе сваю рэжысёрскую партытуру: змяняецца назва спектакля, «дапісваецца» крымінальная экспазіцыя, стылістыка выкладання падпарадкоўваецца тэлевізійнай мове.

Па сваёй форме п'еса М. Арахоўскага адпавядае камернай інтанацыі тэлеэкрана. Трыо персанажаў — Халіпскі, Ясь і Клімовіч — зададзена драматургам у вострай тыпажнай манеры: гаспадар-баярын, халоп і бунтар-Машэка. Гаспадар Халіпскі — хітры, умее праду-

гледзец хадзі наперад. Ясь (яго шафёр) — вучыцца слугаваць. Гэтым тандэму адкрыта процістаяць і ў выніку расколюе яго бунтар Клімовіч.

У падзямеллі за жалезнымі дзвярыма разгортваецца змаганне па прынцыпе: трэці — лішні. То адзін, то другі спрабуе навязаць правільны гульні ў адпаведнасці з уласнай філасофіяй. Спачатку атакуюць Клімовіч, які недарэчна сапсаваў пазіцыю гаспадара Халіпскага, трапіўшы пад колы яго «Волгі». У выніку атак зламаны сам гаспадар.

У тэлеспектаклі надзвычайна згушчана прастора. Дачны падвал, дзе раскручваецца калізія, загрузаны каробкамі, скрынкамі. Сюды рэжысёр «падкідае» пару кантэйнераў з пад гародніны, каб лагічна ўвесці ў дзеянне клетку — кампазіцыйны і вобразны цэнтр п'есы. Тым самым падэкстрадынарную сітуацыю надзіва старанна падводзіцца «рэальны базіс». Адначасова В. Анісенка падкрэслівае ірэальнасць таго, што адбываецца. Твары ўсіх персанажаў падаюцца праз краты — такі ўніверсальны спосаб вядзення дыялога. А ў апагеі славесных схватак пастаноўчы карыстаецца своеасаблівай тэлеграфікай, калі замест чалавечага твару на экране застаецца толькі адбітак.

Дзеянне тэлеспектакля, такім чынам, балансуе паміж натуральнасцю і фантазмагорыяй. Трэба сказаць, што падобны прынцып павінен быў з'яўдаць у жанравым адзінстве ўсе эпізоды пастаноўкі. Аднак рэжысёр і выканаўцы (А. Ткачонак, А. Курловіч, В. Радзько) «чытаюць» п'есу, як псіхалагічную драму. На мой погляд, псіхалагічны рэгістр у творы М. Арахоўскага пазбаўлены неабходнай шчыльнасці. Таму пошук

Рэжысёр-пастаноўшчык спектакля В. Анісенка з драматургам М. Арахоўскім.

псіхалагічных матывіровак у тэлеспектаклі «Прывіды» ператвараецца ў разумовую прасталінейнасць прычын і выніку, суправаджаецца непатрэбнымі падрабязнасцямі (напрыклад, момант, калі Клімовіч запіхваецца ў самаробную клетку). У такіх выпадках тэлекамера робіцца бясплітнай.

Таксама цяжка ўявіць, што Клімовіч (А. Ткачонак) падсвядома выдае сябе за Машэку. Яго вочы на буйных планах сведчаць аб мэтанакіраваным выбары такога іміджу.

Мо пастаноўшчыкам тэлеспектакля лепш было разгледзецца ў п'есе «Машэка» трагікамедыю, як прапануе драматург? Ці паспрабаваць заастрыць яе да трагіфарсу? Безумоўна, пры такім падыходзе таксама нялёгка знайсці адпаведную тоеснасць, бо супярэчнасць зместу і формы існуе ў самой п'есе. І ўсё ж апорныя пункты для фантазіі рэжысёра ёсць...

Па-першае, настаўнік Клімовіч уяўляе сябе Машэкам і ў адпаведнасці пераймяноўвае Халіпскага (баярын), Яся (халоп), Івана Капітонавіча (князь). Тут намечана асноўнае асацыятыўнае перамяшчэнне і адначасова — абагульненне, тыпізацыя... маскі.

Па-другое, Клімовіч—Машэка заціснуты ў клетцы напярэду. І калі гэты «пасаж» перавесці ў эксцэнтрычную танальнасць, то атрымліваецца... цыркавы трук!

Па-трэцяе, у п'есе ёсць моманты і сцэны (так званыя хрэсьбіны, тэатралізаваная гульня Халіпскага), якія інтэрпртуюцца на трагікамічны лад...

Прызнацца, калі ўбачыла назву новай пастаноўкі БТ, то спадзявалася, што гэта «пераймянаванне» ёсць вынік новай канцэпцыі рэжысёра В. Анісенкі. Пераход ад «Машэкі» да «Прывідаў» мог змяніць суадносны дзеючых асоб, ураўняць іх зыходныя пазіцыі і парушыць звыклы прырытэт чыйгоўсці лідэрства (усё адно — станоўчага адмоўнага). На гэтай падставе магчыма было праграмаваць другую існасць, вызваляючы персанажаў ад прасталінейнай скутасці. Бо, па сутнасці, усе яны ў палоне, а клеткі адрозніваюцца толькі камфартабельнасцю. Можна, таму ўзаемадзейнічэнні ўсіх трох герояў сілкуюцца пераважна нізкімі пачуццямі: жорсткасцю, непрымірымасцю, агрэсіўнасцю...

...Па-мойму, надышоў час вызваляцца з клетак — станавіцца вольнымі ад нянавісці.

Н. АГАФОНАВА.

А. Ткачонак (Клімовіч). Фота Г. МАСКАЛЕВАЙ.

КРЫХУ ПРА ВЕЧНАЕ

Вечар сімфанічных прэм'ер

«Хлеба и зрелищ!» — такі адкі заглавак папярэднічаў анонсу філарманічных канцэртаў у тыднёвіку «7 дней». Але тыя, хто прагне відовішчаў, могуць не турбавацца. Тое, што сёння адбываецца ў нашым галоўным храме музыкі, — гэта высокае мастацтва, якое прымушае задумацца пра вечныя філасофскія праблемы жыцця і смерці, пра духоўныя каштоўнасці, пра складаны і супярэчлівы свет вакол нас. І вось што з гордасцю зазначу: сярод праграм з шэдэўраў музыкі XX стагоддзя (маю на ўвазе трагічную эпопею Д. Шастаковіча, якая адкрывала сезон, канцэрт з твораў С. Пракоф'ева) вечар беларускіх прэм'ер выглядаў зусім годна. Больш за тое: думаю, не памылюся, калі дадам, што гэта была падзея ў нацыянальным музычным мастацтве апошняга часу.

Тры імя, тры творчыя індывідуальнасці... Як жа яны не падобныя адна да адной!

Уладзімір Дамарацкі — мастак інтэлектуальнага складу, вострасучаснага мыслення. Цікава эксперыментуе ў галіне сінтэзу акадэмічных жанраў і джазавай або эстраднай музыкі. Музыкальная драматургія яго буйных твораў (Канцэрт для аркестра, Канцэрт для валторны, камерныя ансамблі, Санаты для фартэпіяна) будуюцца на рэзкіх вобразных, а часам і стылявых кантрастах. Тое ж характэрна і для яго новай Другой сімфоніі, дзе драматычная напружанасць суседнічае з гратэскам, а лірыка (чагоўная III частка на аснове старадаўняга балгарскага распева) набывае рысы філасофскага роздуму. Мінулае і сучаснасць,

непарыўная сувязь часоў як падмурак духоўнай культуры — так можна тлумачыць канцэпцыю новага сімфанічнага твора, які адкрыў вечар прэм'ер.

Галіна Гарэлава — кампазітар-паэт, романтик, лірык. Пра самабытнасць талента сведчаць яе лепшыя творы: вакальныя цыклы на вершы М. Багдановіча, Э. Верхарна, А. Ахматавай, кантата «У год сусветнага пажару» на тэксты пэстаў XX стагоддзя. У новай кантаце «1000 гадоў надзеі» на вершы кітайскіх, японскага, мексіканскага, карэйскага і егіпецкага пэстаў апошняга тысячагоддзя кампазітар звяртаецца да адвечнай тэмы кахання, апавядае пра галоўнае, на думку аўтара, прызначэнне жанчыны. Вытанчанасць пачуццяў, паглыбленая псіхалагічнасць і эмацыянальная выразнасць музыкі былі ўдала перададзены В. Цішынай, спявачкай вялікага драматычнага талента. Дарэчы, менавіта ёй і дырыжор В. Лявонаву, пад кіраўніцтвам якога раней была запісана кантата на радзі, Г. Гарэлава прысвяціла гэты твор. Твор, які, мяркуючы па рэакцыі публікі, крануў слухачоў за жывое.

Андрэй Мдзівані — з «прэм'ераў» самы масціты. Нядаўна мы віншавалі яго з Дзяржаўнай прэміяй Беларусі, якую ён атрымаў за Пятую («Голас зямлі») і Шостую («Полацкія пісьмёны») сімфоніі. Кампазітар-эпік, ён мае схільнасць да архаікі. Творчае мысленне А. Мдзівані адметнае тэатральнасцю, якая адбываецца на яго шматлікіх сімфанічных і народна-аркестравых творах з іх вынаходлівасцю, вобразнай канкрэтнасцю, яркасцю

каларыту. Усе гэтыя якасці выявіліся і ў сюіце з новага балета «Анафема». Балет апавядае пра лёс ці не самай прывабнай герані беларускай гісторыі — Рагнеды, якую А. Мдзівані трактуе як сімвал вечнай прыгажосці і высакароднасці. Музыка сюіты так цесна звязана з пластыкай, жэстам, што нараджае ва ўяўленні зрокавыя вобразы. Найбольш уразіла сімфанічная карціна «Разбурэнне Полацка». Узнікла жаданне хутчэй пазнаёміцца са сцэнічным увасабленнем балета.

У прэм'ерным паказе сімфанічнай музыкі адказна і, бадай, вызначальная роля належыць дырыжору. Гісторыя ведае нямала выпадкаў, калі добрыя творы былі загублены выканаўцамі. Акадэмічны сімфанічны аркестр Беларусі пад кіраўніцтвам народнага артыста рэспублікі М. Казінца з гонарам выканаў свой абавязак. Хаця і не абышлося без накладак, галоўнае — роздум аўтараў пра вечныя каштоўнасці чалавечага жыцця, прадстаўлены ў такіх разнастайна-індыўідуальных формах, — было дачасна да слухача дакладна. Музыка хвалявала. Пра яе гарача спрачаліся ў кулуарах (ох, ужо гэтак наша вечнае імкненне расстаіць усё па ранжыры!). Панавала атмосфера свята. Вядома ж, прэм'ера!

Але як горка, што гэтак свята адбывалася, мякка кажучы, у напуставай зале. Я разумею: нацыянальны нігілізм, амаль поўная адсутнасць у грамадстве культурнага пласта, раз'яднанасць творчай інтэлігенцыі... Дык няўжо і гэта — вечнае? Радаслава АЛАДАВА.

НАШ КАЛЯНДАР

85 гадоў народнай артыстцы БССР лаўрэату Дзяржаўнай прэміі рэспублікі Аляксандры Нікалаевай. У 1934—60 гг. яна — вядучая салістка беларускага балета. Яркая, высокатэхнічная, артыстычная балерына, яна ўвайшла ў гісторыю нашай культуры не толькі як таленавіты інтэрпрэтатар класічных партый у спектаклях «Лебядзінае возера», «Дон Кіхот», «Бахчысарайскі фантаз» і інш., а і як першая выканаўца партый у беларускіх балетах: «Салавей» М. Крошнера (Зоська), «Князь-возера» В. Залатарова (Надзеяка). Добра ведаюць Аляксандру Васільеўну Нікалаеву і як педагога: колькі гадоў таму яна выкладала ў Беларускай хэраграфічным вучылішчы, апошнім жа часам творчыя кантакты з вопытным майстрам сцэны наладзіла Мінская народная студыя класічнага танца. Летась мы друкавалі ўспаміны артысткі пра пастаноўку балета «Салавей», напісаныя ёю спецыяльна для «ЛіМа».

70 гадоў заслужанаму артысту рэспублікі Валерыю Прышчупенку. Працаваў у Ансамблі песні і танца БВА. Быў вядомы як саліст Дзяржтэатрадыі БССР, чый рэпертуар складаўся пераважна з песень, рамасаў, оперных партый беларускіх кампазітараў, народных беларускіх песень.

80 гадоў Аляксандру Апанасенку, заслужанаму дзеячу мастацтваў рэспублікі. У 1959—71 гг. быў мастацкім кіраўніком і галоўным балетмайстрам Дзяржаўнага ансамбля танца БССР, сярод яго вядомых пастацовак — «Беларуская партызанская», «Лянок», «Мяцеліца», «Беларуская сюіта».

120 гадоў з дня нараджэння беларускага харавага дырыжора, кампазітара, фалькларыста Уладзіміра Тэраўскага. Стваральнік аднаго з першых беларускіх хараваых калектываў у Мінску (1914 г.), рэарганізаванага ў 1917 г. у Беларуска народны хор. Узначальваў музычную частку Першага беларускага таварыства драмы і камедыі; як хормайстар БДТ-1 (тэатр імя Янкі Купалы) ствараў музыку да спектакляў, скарыстоўваючы беларускія песенны ды інструментальны фальклор.

Свята Максіма

(Пачатак на стар. 8—9).

схіме Трыфану, вырас Толгскі манастыр... Сёння, на жаль, сцены яго пакуль яшчэ нагадваюць разбураныя сцены Брэсцкай крэпасці: так з 1956 года час заняцця святой мясціны скрышыў іх. Але ёсць надзея: 130 сяцёр-інакіяў жывуць ужо тут. Намесніца ігуменні Варвары Любоў — з Негнявічаў, з Наваградчыны, будаўнік па мірскай адукацыі. Адзін з Храмаў Толгскае абіцелі ажыў ужо. Рэстаўруюцца Уведзенскі Храм і Нікольская надбрамная цэрква... Яраслаўль жыве. Духоўны горад-запавяднік ажывае, адраджаецца. Святкуе Максімаў 100-гадовы юбілей.

На маім службовым... не, праўдзівей сказаць, на пісьмовым маім стала нараджаўся маршрут юбілейных святкаванняў. Але ці думала, ці гадала, што гэта стане не толькі штуршком адраджэння месцаў, звязаных з лёсам Паэта: домік у Ракуцёўшчыне і дом у Яраслаўлі — рэальнасць. Надзея на рэстаўрацыю, на адбудову, на адраджэнне Вязеўскага дома — ляснога аб'ездчыка Франца Секаржыцкага, за якім замкам была родная сястра маці паэта Сцепаніда Апанасюна. У яе вясной — летам 1895 года і гасцявалі Вадзім, Лёва і Максім са сваёй Мамай. Веру, што і ніжагародскі Дом-музей Максіма будзе рады беларусам. Дом па Грузінскай 32-а, і ўсе тры дамы па вуліцы Караленкі. Пра тое, што з нагоды юбілею — калі не ўсё, але многае мы адбудуем, адновім, адрастаўруем, — ведала. Зведала за гады мусовага культурнага чыноўніцтва: «з нагоды» найперш і робімі! На гэта якраз і рэзлічвала. І не памылілася: Дзякуй Богу і юбілейнаму аргкамітэту на чале з рупліўцам-міністрам Яўгенам Вайтовічам, пры ўдзеле пісьменнікаў Ніла Гілевіча, Максіма Танка, Івана Шамякіна, Алега Лойкі, Івана Чыгрынава, Васіля Зунька, Віктара Каваленкі, віцэ-прэзідэнта Акадэміі навук Рэспублікі Беларусь акадэміка Івана Навуменкі, міністраў Пятра Краўчанкі, Анатоля Бутэвіча, намесніцы міністра Людмілы Сухнат... Каляндарны

маршрут святкаванняў падтрымалі, зацвердзілі. А зацверджанаму — дарога ў жыццё.

Але не гэта галоўнае. Зразумела я тое на Волзе. І, можа, найбольш — у Яраслаўлі. У мільённым горадзе высокай духоўнасці. Адам Багдановіч ведаў, дзе жыць. Без цудадейных вялікіх рускіх гарадоў Ніжняга Ноўгарада і Яраслаўля, горада, які быў заснаваны сынам кіеўскага князя Уладзіміра і полацкай княгіні Рагнеды Яраславам Мудрым, без гэтых двух цудаў на вялікай рускай рацэ Волзе ці мелі б мы — Беларусь, славянства — такога волата Духу, якім стаў Максім Багдановіч! І абсягаў і вышынь сусветнае літаратурнае культуры нёс ён свайму пакутнаму народу Праметэеў Агонь Адраджэння. Ён, як пчала, у меданосных травах культуры Паволжа, Расіі, Украіны... свету — назапашваў і перапраўляў на радзіму праз паэтычны радок, праз пераклады, апавяданні, артыкулы, рэцэнзіі залацісты мед высокае Духоўнасці. Геній Максіма Багдановіча без малінавых званоў Яраслаўля, без мудрасці, якую спасцігаў у Ніжагародскай і Яраслаўскай мужчынскай гімназіях не адбыўся б! І яраслаўцы разам з намі па праву дзялілі радасць выпельвання Генія і на іхняй зямлі. У знакамітым Яраслаўскім драматычным тэатры імя Фёдара Волкава (дарэчы, і тут не без землякоў: дырэктар тут Людміла Яраслаўна Охніч, бабуля якой — з Радзівілаў) Максімаў Дух з'яднаў і яраслаўцаў-русічаў, і пасланцоў Беларусі, і яраслаўцаў-беларусаў. Уладзімір Гілеп і Вольга Іпатава — ад гасцей, Юрый Кузняцоў — ад гаспадароў. І слова — Паэзіі Максіма Багдановіча. Артысты Зінаіда Бандарэнка, Ала Доўгая, Алена Акулёнак, Валерыя Ласоўскі, Аляксандр Якаўлеў, спевакі Валянціна Крываносава, Аляксандр Рудкоўскі, гурты «Свята» і цымбалістак Белдзяржкансерваторыі... Канцэрты ў горадзе і ў прыгарадных рускіх вёсках. Рэжысёр літаратурна-музычных прадстаўленняў Ніна Осіпава, музычны кіраўнік канцэрта Эдуард Фербераў, прафесар Белдзяржкансервато-

Надмагільны помнік бацьку паэта і Аляксандры Багдановіч-Мякоце. Магілу дапамаглі адшукаць родныя М. Багдановіча В. М. Кузняцоў і К. Ф. Кузняцова. Фота А. КАЛЯДЫ.

ры Яўген Гладкоў, музычны кіраўнік «Свята» Васіль Купрыяненка і салісты гэтага гурта Святлана і Уладзімір Салодкія, Міхась Пацук, абодва гарманічна-зладжаныя гурты разумелі адказнасць выступленняў і дарылі людзям і радасць душы, і сваё майстарства, і любоў да Максімавага Слова.

Вёска Ананьева. 900 чалавек тут жыве. Зала клуба на 200 месцаў поўная. Узрост — ад годзіка да тых, каму за 70. Кацярынка зусім маленькая. З пустышкай. Апладзірае. Радуецца. Вольна ёй у зале. Спрабуе ўзняць і на сцэну. Прышпільваю ёй юбілейны Максімаў значок. — Вы прыедзеце да нас яшчэ? — спя-

шаюцца не адпусціць артыстаў дзеці. (Першы за тры гады пасля ўводу клуба — з пастаянным дыскатэчным тлумам — чалавечы, нармальны, «жы канцэрт!» — так нам казалі сяляне).

І адказваю дзецям: «Запросіце прыедзем!»

А яны — як гарох: «Мы ўжо запрашаем!» І вочы іхнія, і ўсе іх шчырыя істоты — за-пра-ша-лі.

Радавала: у душах іхніх водсвет Максімавай Зоркі не згасне.

Яраслаўская зямля радавалася. Нарэшце распагодзілася.

Ніна ЗАГОРСКАЯ.

«Стаць гаспадарамі на сваёй зямлі!»

(Пачатак на стар. 5).

члены беларускай дэлегацыі. Трэба сказаць, што беларусы прымалі ўдзел і ў папярэдніх з'ездах народаў, але актыўна там не выступалі. Цяпер жа становішча змянілася. Дакладна выразіў пачуцці, з якімі ішлі беларускія прадстаўнікі на кангрэс, Іван Луцкевіч (дарэчы, ён быў кіраўніком дэлегацыі) у газеце «Гоман» ад 21 ліпеня 1916 г.: «Народ, каторы сто гадоў маўчаў, губляе зусім свой голас, не ўмее гаварыць аб сабе і за сябе. Але бываюць такія здарэнні ў жыцці прыспаных народаў, каторыя прымушаюць іх падаць свой голас, вырываюць той голас з грудзей. У нас, у Беларусі, гэта першы раз зрабіла вялікая расейская рэвалюцыя, тады выраваўся з грудзей народу крык: «Жыве Беларусь!» — і пачалася ўнутраная творчая работа над адбудаваннем нацыянальнай культуры, над агульным адраджэннем. А цяпер зноў вайна прымусіла наш народ заявіць аб сабе, і гэты раз выступіць перад усім светам».

На гэты раз беларусы выступілі вельмі актыўна, што адзначалі агенты царскай паліцыі. У данясенні кіраўніку Дэпартаменту паліцыі МУС Расійскай імперыі яны пісалі, што беларусы, разам з прадстаўнікамі палякаў, літоўцаў і ўкраінцаў, выказалі рашучае жаданне пазбавіцца ад прыгнёту з боку расійскіх улад. Ад імя беларусаў на кангрэсе выступіў Іван Луцкевіч. Непасрэдны тэкст прамовы не захавалася (ці пакуль не знойдзены), але, па ўсёй верагоднасці, прамова абапіраўся на тэкст «Мэмарандума прадстаўнікоў Беларусі», які захавалася ў Цэнтральным дзяржаўным архіве Кастрычніцкай рэвалюцыі СССР у г. Маскве (тэкст мэмарандума быў змешчаны таксама ў газеце «Гоман» у нумарах 52 і 58 ад 11 і 15 жніўня 1916 г.). Дакумент даволі вялікі — 4 машынапісныя аркушы. Тэкст безазаўны, але

па стылі вельмі падобны да «Кароткай гісторыі Беларусі» Вацлава Ластоўскага. Ластоўскі таксама прымаў удзел у працы кангрэса, і таму ёсць усе падставы лічыць, што менавіта ён быў аўтарам памятнага запісу.

З-за вялікіх памераў няма магчымасці прывесці поўны тэкст мэмарандума, таму абмяжуемся яго асноўнымі тэзісамі.

— Мы — народ беларускі! Мы існуем на тэрыторыі ад Брэст-Літоўскага да Ржэва, ад Чарнігава да Рэжыцы і маем усе падставы дзеля таго, каб лічыцца асобным народам і існаваць побач з іншымі народамі...

— Мы — народ беларускі — нашчадкі крыўскіх плямёнаў, княства Полацкага і Вялікага княства Літоўскага. Мы выжылі як нацыя, нягледзячы на многавкавыя спробы з боку Польшчы і Расіі асіміляваць нас. Мы стварылі за 10 год да вайны літаратуру, адкрылі ў сябе палітычныя і літаратурныя таленты, стварылі нацыянальныя, культурныя і эканамічна-сацыяльныя арганізацыі. Мы мелі да пачатку вайны 7 перыядычных выданняў, 4 выдавецкія таварыствы, некалькі крэдытных таварыстваў і кааператывных саюзаў, шэраг вясковых народных бібліятэк...

— Мы — народ беларускі — сталі сапраўднай ахвярай вайны, раскідаліся па бяскарайні абшарах Расійскай імперыі, урад якой нават забараняе ствараць арганізацыі па дапамозе тым жыхарам, што эвакуіраваліся з нашых вёсак. Нашых дзяцей пераводзяць у сховішчы, адрываючы ад бацькоў, каб потым русіфікаваць. Зараз над намі нависла рэальная пагроза поўнага знішчэння ў якасці асобнай нацыі.

Заканчалася пасланне наступнымі словамі: «Цяпер, дзякуючы III Канфэрэнцыі Нацыяў, мы ў першы раз за 120 гадоў маем магчымасць паведаць цывілізаванаму свету, якой поўнай бяс-

праўнасцю мы пакутуем у Рускай імперыі. Мы просім у цывілізаваных народаў спачування і падтрымкі дзеля таго, каб прымусіць павяжаць нашы нацыянальныя і культурныя правы».

Мы можам, нарэшце, спадзявацца, што які б ні быў зыход вайны, еўрапейскія нацыі дапамогуць нам забяспечыць Беларусь ўсе яе палітычныя і культурныя правы, што яны дадуць нашаму народу магчымасць вольна развіваць свае разумовыя, маральныя і эканамічныя сілы і гэтыя правы дазваляць нам стаць гаспадарамі на сваёй уласнай зямлі».

Пройдзе час — і некаторыя нядобра сумленныя гісторыкі ахарактарызуюць тых, хто прадстаўляў Беларусь у Лазане, як «германскіх агентаў» (паўтараючы, дарэчы, хлусліваю байку царскіх паліцэйскіх) і «беларускіх буржуазных нацыяналістаў». Сапраўды, беларускія дзеячы атрымалі дазвол на паездку ў Лазану з рук германскіх улад, якія ў той час былі гаспадарамі ў краі. Але аніводным сваім дзеяннем яны не падтрымалі агрэсіўную палітыку Германіі, а думка аб незалежнасці Беларусі ўвогуле супярэчыла нямецкім намерам. Юльяна Дубейкаўская пісала ў сваіх успамінах, што Іван Луцкевіч апавядаў ёй, як бараніў на кангрэсе незалежнае становішча Літвы і Беларусі і не пахваліў немцаў. На заўвагу, што той нямецкі ўрадавец, які даў яму пропуск на праезд у Лазану, яго па галоўцы не паглядзіць, Луцкевіч адказаў: «!чу, няхай гневаецца, на міжнародным форуме нашы справы іначэй ставіць нельга».

Што да «беларускага нацыяналізму», то «айцы» беларускага Адраджэння не належалі да тых, хто ўзвышае нацыянальную культуру і адначасова ганьбіць культуру іншых народаў. Нават у час вайны, актыўна выступаючы супраць царскага ўрада, дзеячы беларускага на-

цыянальнага руху з павагай адносіліся да рускай культуры і рускага народа. Так, напярэдадні кангрэса ў Лазане ў «Гомане» ад 9 чэрвеня 1916 г. з'явіўся артыкул з наступнымі словамі: «...Трэба дабіцца ўнутранай перастройкі Расейскай дзяржавы, трэба разарваць адвечныя пугі, у якія царскі ўрад закаваў не толькі «інародцаў», але і свой маскоўскі народ. Гэту справу развязаць шмат цяжэй, і правядзенне ў жыццё той ці іншай пастановы будзе вымагаць супольнай працы з расейскім народам, каторы гэтаксама, як усе «інародцы» пакутуе пад страшэнным уціскам і жджэ вызвалення». Такім чынам, сапраўдныя беларускія патрыёты змагаліся не толькі за вызваленне Бацькаўшчыны, але і падтрымлівалі барацьбу за стварэнне вольнай дэмакратычнай Расіі.

У выніку дзейнасці беларускіх прадстаўнікоў на канфэрэнцыі ў Стакгольме і на Кангрэсе Нацыяў у Лазане ў маі і чэрвені 1916 г. народы Еўропы і ўсяго свету ўпершыню пачулі галасную заяву аб тым, што Беларусь жыве і жадае існаваць далей у якасці самастойнай дэмакратычнай дзяржавы побач з іншымі краінамі. Была падрыхтавана ідэя асновы для практычных дзеянняў па стварэнні беларускай дзяржаўнасці, якімі сталі абвешчаныя БНР у сакавіку 1918 г. і БССР у студзені 1919 г.

Менавіта дзейнасць беларусаў на міжнародных кангрэсах паўплывала на ўзнікненне ў 20-я гады першых арганізацый беларускіх эмігрантаў на амерыканскім кантыненте і ў іншых краінах свету, што спрыяла захаванню нацыянальнай спадчыны ў час цяжкіх выпрабаванняў Бацькаўшчыны. Удзел беларускай дэлегацыі ў Лазанскім Кангрэсе Нацыяў паклаў пачатак доўгаму і складанаму працэсу выхаду Беларусі на міжнародную арэну, у выніку якога рэспубліка стала членам-заснавальнікам Арганізацыі Аб'яднаных Нацыяў. І таму цяпер, калі Дэкларацыі аб суверэнітэце БССР нададзены статус канстытуцыйнага закона, калі Вярхоўны Савет рэспублікі зацвердзіў яе новую назву — Рэспубліка Беларусь, калі беларускія гістарычныя сімвалы — герб «Пагоня» і бел-чырвона-белы сцяг — сталі дзяржаўнымі, калі ўвогуле паскорыўся працэс адраджэння нацыянальнай свядомасці, трэба памятаць тых, хто ішоў на стагольмскі і лазанскі з'езд народоў з мэтай данесці да ўсяго свету жаданне беларусаў «людзьмі звацца».

Алесь ЦІХАМІРАУ,
аспірант Інстытута гісторыі
АН Беларусі.

ЛІТКУР'ЕР

Як боль сэрца — заклінанне

Вечар пачынаецца. Аляксей ДУДАРАЎ (злева) і Сяргей ЗАКОННІКАЎ.
Фота Ул. КРУКА.

«Заклінанне» — чарговая кніга паэзіі Сяргея Законнікава, якая нядаўна пабачыла свет у выдавецтве «Мастацкая літаратура». У ёй — вострапубліцыстычны роздум аб нашым часе, у ёй — боль душы паэта, які прама і беснампрамісна гаворыць пра беды, што абрынуліся на нашу спакутаваную зямлю. Найперш аб чарнобыльскім эле — радыяцыйным і маральным, бо духоўны Чарнобыль — не менш страшны, чым Чарнобыль фізічны.

Пра гэта згадвалася на прэм'еры кнігі, што прайшла ў мінулы чацвер у ДOME літаратара. Вядучы вечара А. Дудароў, народны пісьменнік Беларусі В. Быкаў, Р. Барадун, С. Грахоўскі, намеснік старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі А. Пісьмянкоў падкрэслівалі не толькі плённасць мастацкіх набыткаў С. Законнікава, а і гаварылі пра яго плённую грамадскую работу на ніве нацыянальнага Адраджэння, пастаяннае змаганне за беларускую мову.

Вечар паэзіі стаў адначасова і вечарам песні. Стаць мелодый асобным вершам С. Законнікава дапамаглі Э. Зарыцкі і самадзейны кампазітар Г. Смольскі.

Як заўсёды, прысутныя змаглі пачуць і самога аўтара, услухацца ў яго споведзь пра час і пра сябе, пра ўсіх нас, бо сапраўдная паэзія — гэта далучанасць да лёсу народа.

«Дарогамі Несцеркі»

Вечарынай «Дарогамі Несцеркі» ў ДOME літаратара адзначана 90-годдзе з дня нараджэння вядомага пісьменніка Вітала Вольскага. Уступным словам адрыў сустрэчы сын Вітала Фрыдрыхавіча, пісьменнік А. Вольскі. Пра жыццёвы і творчы шлях В. Вольскага падрабязна расказала кандыдат філалагічных навук М. Яфімава. Студэнты філалагічнага факультэта ўніверсітэта прачы-

талі ўрыўкі з крывавых кніг пісьменніка.

Успамінамі пра Вітала Фрыдрыхавіча падзяліліся З. Азгур і Я. Садоўскі.

Артысты тэатра музычнай камедыі і філармоніі паказалі ўрыўкі з музычнай камедыі «Несцерка». Прысутныя пазнаёміліся таксама са спектаклем Дзяржаўнага тэатра лялек Рэспублікі Беларусь «Дзед і Жораў», які аб'ехаў многія краіны Еўропы.

З павагай да мінуўшчыны

Кніга А. Краўцэвіча «Гарады і замкі беларускага Панямоння XIV—XVII стст.», выпушчаная выдавецтвам «Навука і тэхніка», з выданняў, якія гэтак патрэбны сёння, у час нацыянальнага Адраджэння. Яшчэ адно сведчанне, што мы, беларусы, людзі з багатай

культурай, а на нашай зямлі захавалася нямала гісторыка-архітэктурных помнікаў. Аўтар вядзе чытача ў Наваград, Гродна, Слоні, Ліды, Ашмяны, Мір, мястэчкі Гальшаны, Любча—туды, дзе можна шмат даведацца, як жылі нашыя продкі стагоддзі назад.

Есць свой Сакрат...

«Народная газета» пазнаёміла нас з выданнямі: маўляў, ёсць і на Беларусі свой Сакрат. Калі быць больш дакладным, дык — на Беласточчыне. Але, разважаючы, можна пагадзіцца і з першай высновай. Бо Сакрат Яновіч — беларускі празаік, які жыве і працуе ў Польшчы, але добра вядомы і на Беларусі. Ён часта наведваецца да нас, рэгулярна выступае ў перыядычныя выданні тут кнігу прозы «Срэбраны вазон». У хуткім часе ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» мае выйсці і наступная — «Самасей».

Справаздачу трымае Сакрат Яновіч.
Фота Ул. КРУКА.

Ягоная пісьменніцкая справаздача перад беларускім чытачом адбылася днём у ДOME літаратара ў Мінску. Вёў яе народны пісьменнік Беларусі Янка Брыль. Пра творчасць С. Яновіча гаварыў і вядучы, і А. Мальдзіс, і загадчык рэдакцыі

прозы «Мастацкая літаратура» У. Рубанаў, і У. Дамашэвіч.

Прыцягненне Старога Дзедзіна

«Трэба дома бываць часцей, трэба дома бываць не гасцем — каб душою не ачарсцвець, каб не страціць святое штоscopy» — гэтыя барадулінскія радкі былі да месца пад час сустрэчы Паўла Пруднікава з землякамі ў Старадзедзінскім сельскім клубе Клімавіцкага раёна. Павел Іванавіч часта наведваецца ў родную вёску Стары Дзедзін, дзе сёння жывуць яго сёстры. І сваё 80-годдзе вырашыў адзначыць менавіта тут, сярод землякоў. «Мне не трэба прадстаўляцца, — гаворыў ён у час творчай справаздачы, — мы з вамі разам працуем на сенакосе, разам бульбу ўбіраем. Ды і

многія вершы мае нараділіся менавіта тут, у Старым Дзедзіне».

Пра жыццёвы і творчы шлях П. Пруднікава гаварылі намеснік старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі У. Паўлаў, галоўны рэдактар часопіса «Польмя» С. Законнікаў, крытык А. Марціновіч, парадыст Г. Юрчанка. Яны падкрэслівалі, што П. Пруднікаў з тых, што зведалі жахі сталінізму. Яго сённяшняе слова — і пэтычнае, і праязічнае — праўда пра наш складаны час.

Творчыя сустрэчы адбыліся таксама ў Клімавіцкім саўгасе-тэхнікуме, у Мілаславіцкім Полацкім культурнаму.

МУЗЫКА

Запрошаны ў Сопат

У нядзельнай радыё-рубрыцы «Прэм'ера песні» прагучаў лірычны шлягер брэсцкага аўтара А. Казловіча на верш А. Вавілава «Для маёй кханай». Спяваў Андрэй Хлястоў. Новае імя? Так. Але пачаткоўцам Андрэя не называюць: яшчэ пад час службы ў СА ён паспяхова ўдзельнічаў у адным з першых конкурсаў, які ладзіла сярод маладых выканаўцаў БТ, потым займаўся ў самадзейнасці пры ДOME культуры прафтэхадукцыі. А нядаўна выйшаў на Міжнародны конкурс эстраднай песні, наладжаны Літоўскім тэлебачаннем. Удзельнічалі спевакі з 14 краін;

гэводле ўмоў конкурсу, яны павінны былі выканаць песню на мове свайго народа і песню англамоўную. Журы прысудзіла першае месца спевку з ЗША, другое — поляку і трэцяе — прадстаўніку Літвы. Чацвёртым быў названы Андрэй Хлястоў. Пасланец з Беларусі, аднак, аказаўся адзіным удзельнікам конкурсу, які ад імя дырэктарыі вядомага фестывалю эстраднай песні ў Сопате быў запрошаны на «Сопат-92». Па выніках абодвух фестывальных дзён у Літве А. Хлястоў двойчы заваёваў і прыз глядацкіх сімпатый. Пospех яму прынесла песня «Для маёй кханай».

«Мастацкі нерв» — гэта...

«Настаў час прадставіць мастацкі нерв фестывалу», — урачыста зварнуўся да публікі вядучы канцэрта У. Шаліхін і назваў імя У. Байдыва, цудоўнага музыканта, кіраўніка ансамбля салістаў «Класік-Авангард». Чытачам «ЛіМ» ні ансамбль, ні Байдыва прадстаўляць не трэба. Хіба толькі нагадаць, што дзякуючы гэтай вышэйкаласнаму калектыву ўдалося наладзіць у Мінску і Міжнародны фестываль сучаснай камернай музыкі (гл. публікацыю напярэдадні падзеі ў нумары за 25.X). Усе канцэртныя

праграмы выклікалі неспадзяваную цікавасць публікі, аншлагі. З лістапада адбылося закрыццё фестывалю і дыскусія за «круглым сталом» (БТ трансліравала яе ў «жывы» эфір, вяла гутарку Л. Барадзіна). Удзельнічалі ў ёй, апроч беларускіх кампазітараў ды музыкантаў, госці: М. Эдлунд, А. Гацкосік, С. Г. Шонберг (усе — Швецыя), Ф. Янаў-Яноўскі (Узбекістан), А. Калагерас (ЗША), Н. Крысцова (Балгарыя), Э. Пенхэрскі (Польшча). «ЛіМ» з часам расказа пра фестываль: сачыце за публікацыямі!

Піраты, гарэм, фантаны...

Фантаны на сцэне — сапраўдныя. Бураленнае мора, па хвалях якога імчыць рамантычны карабель з піратамі, — эфектны казачна-тэатральны вобраз, вынайзлены сцэнографам... Відовішча ўвогуле надзіва маляўнічае, святочнае — быццам кавалачак нічым не азмрочанай фантазіі. Хочаце светлых эмоцый? Паглядзіце ў ДАВТе новую пастановку балета «Карсар». З аншлагам прайшла і прэм'ера 2 лістапада, і наступныя, пазачасныя спектаклі. У ім гучыць музыка А. Адама, Ц. Пуні, Л. Дэліба,

Р. Дрыго, П. Альдэнбургскага. Паставілі «Карсар» (на аснове кампазіцыі ды харэаграфіі М. Пеціпа) нашы госці народны артыст РСФСР П. Гусеў, народны мастак Грузіі Т. Мурванідзе. Музычны кіраўнік спектакля — галоўны дырэктар нашага тэатра А. Анісімаў. Яркі, цудоўныя касцюмы — работа нашых мастацка Л. Ганчаровай ды Э. Грыгарук. Прэм'еру тэнцавалі вядучыя ды маладыя салісты балета К. Фурман, У. Камкоў, Ж. Лебедзева, Ю. Раўкуць, А. Захарай і інш.

Няўжо закулісныя плёткі?

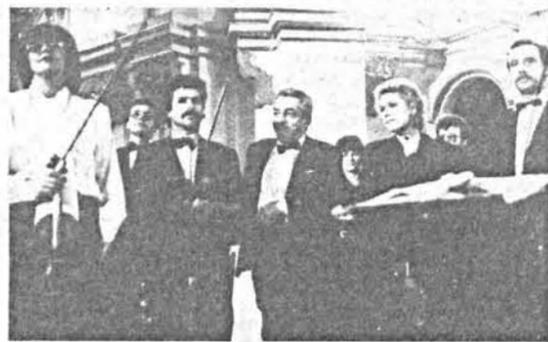
Не-не, з дапамогай тэхнікі, якая рэдакцыі «ЛіМ» і не сілілася, ДАВТ Беларусі выдасць пра сваё закуліссе зусім прыстойна, можна сказаць, афіцыйную інфармацыю! Пробны выпуск оперна-

балетнага аркуша «Закуліссе» з'явіўся ў фее тэатра побач з праграмнамі 2 лістапада. На лістоўцы коштам 20 кап. патаварыску жыва, разнастайна, з ілюстрацыямі пададзена тэатральная

хроніка, анонсы бліжэйшых падзей. Пастараліся ініцыятары своеасаблівай «малатыражні», з якой, на іх думку, можа, з часам вырасце і сапраўдная тэатральная газета! Але... Але чаму ў сваім эксперыменце пагрэбавалі яны

беларускім словам? Шнада, што «рускоязычным закуліссе» пакуль не зрабіла крок да адраджэння беларускасці і ў закуліссе, і ў зале: багаты на звесткі, прыбабны для публікі аркуш дае для гэтага шанц...

Латвійскі аркестр у Полацку

Новы сезон у канцэртнай зале «Полацкі Сафійскі сабор» адкрылі госці — Камерны аркестр Дзяржаўнай філармоніі Латвійскай рэспублікі. Гэты выдатны музычны калектыв узначальвае заслужаны дзеяч мастацтваў Латвіі Т. Ліфшыц (на здымку ў цэнтры). Рэпертуар уражвае: класічныя шэдэўры розных эпох і нацыянальных школ, творы кампазітараў XX стагоддзя; асабліва ўвагу аркестр надае сучаснай латышскай музыцы. На афішах Камернага аркестра з Латвіі — імёны выдатных вакалістаў, скрыпачоў, піяністаў, арганістаў: У. Співакова, І. Ойстраха, У. Віярдо і інш. Гастролі яго пралягалі ў Чэхаславакію, Германію, Францыю, Індыю, Фінляндыю, Польшчу... І вось цудоўнае мастацтва латышскіх музыкантаў парадавала палачан.

М. ТАРАКА, музычны рэдактар канцэртнай залы «Полацкі Сафійскі сабор».
Фота А. МАРЦІНКЕВІЧА.

ВЫСТАЎКІ

У Менску адкрылася новая мастацкая галерэя. Яе нельга параўнаць з Дзяржаўным мастацкім музеем Беларусі ці Палацам мастацтваў, бо гэта невялікая экспазіцыйная прастора для невялікіх камерных выстаў. Але ж дзякуючы зручнаму месцазнаходжанню і сур'ёзнаму стаўленню фундаментара да справы прапаганды культуры, яна з цягам часу зойме месца ў шэрагу з Домам мастацтваў і выставачнай залай на праспекце Машэрава. Галерэя месціцца ў акруговым ДOME афіцэраў, у памяшканні, дзе колісь была танца-

вальная зала. Побач з экспазіцыйнай залай — офіс міжгаліноўнага малога прадпрыемства «Медэя», якое арандуе гэтыя плошчы і з'яўляецца фундатарам галерэі. У фарміраванні экспазіцыі дапамог мастацтвазнаўца У. Пракапоў. Выстаўлены творы скульптара У. Слабодчыкава, жывапісца У. Тоўсціка, графікаў В. Славунка, У. Лукашына і некастрычаных мастакоў. З часам фундаментар мае намер стаць пасроднікам паміж мастакамі і патэнцыйнымі заказчыкамі, дапамагаць творчай моладзі ў рыначных варунках.

2 лістапада адкрыўся Мінскі мастацкі ліцейны Беларускім дзяржаўным тэатральна-мастацкім інстытуце. Адбылася ўрачыстая цырымонія пасвячэння першых трыццаці вучняў у ліцейны. У ліцеі будучы працаваць выкладчыкі БДТМІ і, адпаведна, рых-

тавацца кадры для гэтай навучальнай установы. Ліцей знаходзіцца па адрасе: Камуністычная, 52 (гэта побач з Сувороўскім вузвылішчам, у будынку колішняй 26-й сярэдняй школы). Стварэнне ліцея — крок да рэарганізацыі БДТМІ ў Беларускае акадэмію мастацтваў.

Кнігі Беларусі ў Баку

Словы «Книга есть мать всех речей и учитель всякому доброму умению» вядомага мысліцеля, першадрукара Францыска Скарыны сталі лейтматывам выстаўкі кнігі Рэспублікі Беларусь, якая адкрылася 5 лістапада ў сталіцы Азербайджана. Багата экспазіцыя, якая сіладаецца больш чым з шасцісот тамоў,

знаёмчы наведвальнікаў з вытокамі кнігадрукавання, дасягненнямі Беларусі ў галіне кнігаздавецтва, шырока прадстаўлена на выстаўцы грамадска-палітычная, тэхнічна-эканамічная, мастацкая — у тым ліку і дзіцячая, перакладная літаратура, кнігі-лаўрэаты 1990 года.

Адгучалі «Каласавіны»

На Міншчыне прайшло традыцыйнае свята «Каласавіны», прысвечанае 109-й гадавіне з дня нараджэння і 85-годдзю з пачатку літаратурнай дзейнасці слаўнага песняра Беларускай Якуба Коласа. У Літаратурным музеі паэта сабраліся яго сваякі, вучоныя-коласазнаўцы, пісьменнікі, студэнты-філолагі. Тут адбылася навуковая канферэнцыя. На думку даследчыкаў творчасці Коласа, сёння неабходны якасна новыя гістарычныя і метадалагічныя падыходы

пры асэнсаванні месца і ролі пісьменніка як у беларускай літаратуры, так і ў нацыянальнай культуры ў цэлым. Прадоўжылася свята на радзіме паэта ў Стаўцоўскім раёне. Паклоннікі яго таленту наведвалі філіялы Літаратурнага музея — «Акінчыцы» і «Альбуць», пазнаёміліся з мемарыяльна-мастацкай кампазіцыяй «Шлях Якуба Коласа». І, вядома, усюды ў гэтыя дні гучалі жывыя і шчырыя коласаўскія вершы.

КРЫТЫКАВАЦЬ МОЖНА, АЛЕ...

Сёння забароненых тэм няма, крытыкуецца ўсё і ўсім. А вось літаратурнай крытыцы амаль не засталася месца. Нават у застойныя часы перыядычныя выданні, у тым ліку газеты, куды больш увагі ўдзялялі рэцэнзіям, творчым партрэтам. Цяпер ці не ўсе яны ганяюцца за сенсацыйнымі матэрыяламі. Трывожнае становішча і з выпускам кніг на крытыцы і літаратуразнаўстве ў рэспубліканскіх выдавецтвах. Прынамсі, у «Мастацкай літаратуры» пагаворваюць аб ліквідацыі адпаведнай рэдакцыі...

На такой, далёка не аптымістычнай ночы, праходзіў у аўторак справаздачна-выбарчы сход секцыі крытыкі Саюза пісьменнікаў Беларусі. На ім выступілі Т. Чабан, М. Мушынінскі, Н. Пашкевіч, У. Конан, Г. Кахановіч, А. Сабалеўскі, А. Сямёнава. Прамоўцы сьпіраліся на адным: крытыка знаходзіцца на грані вымірання, каб выжыць — неабходна аб'яднацца ўсім аднадумцам.

Старшынёй бюро секцыі выбраны М. Мушынінскі, намеснікам — А. Сабалеўскі і А. Сямёнава. Пытанне аб сакратары будзе разгледжана ў рабочым парадку.

ХРЫСЦІЯНСКАЯ МІЛАСЭРНАСЦЬ

9 ліпеня мінулага года Управа БНФ «Адраджэнне» была прынята адозва да хрысціянскага свету ў сувязі з чарнобыльскай катастрофай і яе наступствамі для народа Беларусі. Гэта адозва мае водгук у сэрцах хрысціян. Інфармацыя аб зборы сродкаў на чарнобыльскую праграму БНФ паступае ў Народны фронт з Вялікабрытаніі, ЗША, Канады, іншых краін. Уладка Сава, архіепіскап Беларускай і Гданьскай, перадаў прадстаўніку БНФ першую суму грошай, сабраных у фонд дапамогі ахвярам Чарнобыля праваслаўнымі вернікамі Беларускага. Гэтая сума — 10 мільёнаў золотых.

ДАПАМОГА АХВЯРАМ РЭПРЭСІЙ

Беларусы Аўстраліі сабралі грошы ў фонд дапамогі ахвярам палітычных рэпрэсій «перабудовачнага» часу на Беларусі. Размяркоўваюць сродкі даверана Беларусі на народнаму фронту. Рахункам Управа БНФ напярэдні 7 лістапада матэрыяльную дапамогу перададзена шэрагу асоб. Сярод іх — мастакі Аляксандр Свістунювіч (ён быў збіты міліцыяй у часе выбарчай кампаніі ў Верхояўны Савет рэспублікі) і Аляксандр Пушкін — ён таксама быў збіты і падвергнуты зняволенню за спробу адкрыта адсвяткаваць 71 гадавіну Беларускай Народнай Рэспублікі. Раней з гэтага фонду была аказана дапамога Валерыю Сядову.

П. В.

Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку, сакратару Віцебскага абласнога аддзялення СПБ Алегу Салтуну з прычыны напатакушага яго гора — смерці МАЦІ.

Калектыў Белдзяржмузея народнай архітэктуры і побыту выказвае глыбокае спачуванне тэхніку Дзімітрыю Барысу Рыгоравічу з прычыны напатакушага яго гора — смерці МАЦІ.

«Двое ў горадзе сёння скончылі жыццё самагубствам. У сваёй кватэры павесіўся 14-гадовы школьнік. Пракуратура праводзіць расследаванне. Днём з балкона сёмага паверха выкінулася 32-гадовая жыхарка г. Заслаўя, якая прыехала пагасцяваць да сваячкі». [Мінская гарадская газета «Добры вечар» за 10 кастрычніка 1991 г.]

Ад прачытанага стыне ў жылах кроў. Не ведаю, як на каго, а на мяне кожны выпадак самагубства, па медыцынскай тэрміналогіі — суіцыду, пакідае больш пакутлівае ўражанне, чым забойства. Як бы кашчунна гэта ні гучала, але забойства нейкім чынам «упісваецца» ў чалавечую прыроду — колькі існуе чалавецтва, столькі людзі забівалі адзін аднаго. І не толькі на вайне. Тут усё больш-менш зразумела — здзейснена цяжкае злачынства, яно квалі-

фікава, на якую не варта звяртаць увагі, другі прымае як трагедыю, як удар лёсу. Нават спецыялісты-псіхолагі разыходзяцца ў ацэнках такой з'явы, як суіцыд. Адны лічаць, што самагубцы — слабовольныя людзі, другія, наадварот, сцвярджаюць, што гэтыя асобы вызначаюцца моцным характарам... Відавочна толькі адно: прычына пераважна большасці самагубстваў — невыносна цяжкія жыццёвыя калізіі, з якімі даводзіцца сёння сустракацца

мне гісторыю, сведкай якой ёй надарылася быць самай. З яе сынама са школы моцна сябравалі два хлопчыкі. Адзін з іх асабліва вызначаўся недзіцячай самастойнасцю, разважлівасцю, дысцыплінаванасцю, здольнасцямі. «У гэтай хлапечай тройцы», — гаварыла мая субсяседніца, — ён заслужана лідзіраваў, і я, як маці, была вельмі задаволена. Скончыўшы школу, Ігар (назва яго гэтым імем) паступіў на хімічны факультэт і паспяхова здаваў сесію за сесіяй. І вось аднойчы сын усхвалявана паведамае мне, што Ігар... павесіўся. Ад нечаканасці я не магла слова вымавіць. Як, чаму? Аказалася, канфлікт з выкладчыкам, які «зарубіў» Ігару курсавую работу, суправа-

музычнай камедыі запрасілі папа, каб ён асвяціў сцэну. Без гэтага, разумеецца, шануюныя артысты не змогуць з натхненнем спяваць «красотки, красотки, красотки кабарэ...»

Я палічыў нетактоўным сустракацца з бацькам Мішы, каб не сыпаць яму, як кажуць, соль на раны. Але ад людзей, якія былі з ім знаёмы, ведаю, што да гэтага ў царкву ён ніколі не хадзіў, ні ў якога Бога не верыў, але, тым не менш, вырашыў менавіта такім чынам паэксперыментаваць на сыне з яго надзвычайна ўважлівай, тонкай натурай...

Ну, а школа? Якім бокам павярнулася да гэтай трагедыі школа, у якой вучыўся Міша? Я гутарыў з яе дырэктарам Алай

АДКУЛЬ УЖО НЕ ВЯРТАЮЦА, АБО ГЭТА ЖАХЛІВАЕ СЛОВА «СУІЦЫД»

фікуецца тым ці іншым артыкулам кримінальнага кодэксу, і вінаватага чакае пакаранне. Вядома, не ўсё тут проста, барацьба са злачыннасцю — адна з самых цяжкіх праблем, якія стаяць перад грамадствам, але, паўтараю, гэта падаецца ўспрыманням розумам — мы ж яшчэ ў дзіцячстве гулялі ў «сышчыков і разбойніков».

Дарэчы, я ніколі не чуў, каб дзеці гулялі ў самагубцаў. Вядома, таму, што пачуццё самазахавання, прага жыцця закладзены ў чалавечых генах.

І вось жахліва, на фоне «генетычнага» страху перад смерцю, лічба — за 8 месяцаў гэтага года ў рэспубліцы было зафіксавана 715 выпадкаў суіцыду. Паўтараю сам сабе гэты «паказчык» і імкнуса ўявіць страшэнны адчай, пякельныя душэўныя пакуты, што валодалі гэтымі людзьмі перад тым, як яны вырашылі зрабіць апошні крок...

Голас начальніка інфармацыйнага цэнтру Міністэрства ўнутраных спраў палкоўніка Міхаіла Пятровіча Бондара, які даў мне нагаданую лічбу, — сухі і будзённы. Скажаў, што больш нічога па гэтым «пытанні» ён паведамаць не можа, хіба толькі назваць яшчэ колькасць самагубстваў па абласцях і горадзе Мінску, дзе, дарэчы, за гэты час зарэгістраваны 161 самагубца. Мае натуральныя пытанні да Міхаіла Пятровіча — хто гэтыя людзі, іх узрост, сацыяльны статус, прычыны самагубства — застаюцца без адказу. «Такіх звестак мы не збіраем», — кажа М. Бондар і рэіць звярнуцца ў пракуратуру рэспублікі, бо кожны выпадак самазабойства «праходзіць», па яго словах, па «графі» «гвалтоўная смерць» і павінен праварацца органамі пракуратуры.

Але і ў Пракуратуры рэспублікі мне адказалі, што самагубцамі «не займаюцца». Адно параілі «выйсці» на якую-небудзь раённую пракуратуру, дзе, магчыма, больш дэтальна ўнікаюць у такія праблемы.

Званю ў пракуратуру Першамайскага раёна сталіцы. Трубку бярэ памочнік пракурора Галіна Васільеўна Радкевіч. Дамаўляюся аб сустрэчы. Неўзабаве я знайду ў яе асобе цікавую і шчырую субсяседніцу. З непадробным хваляваннем яна будзе расказваць пра выпадкі самагубстваў, якіх і ў іх раёне не менш — летась тут пазбавілі сябе жыццём 28 чалавек. Адзначаў пра сябе, што Галіна Васільеўна імкнецца прааналізаваць кожны выпадак суіцыду, які ёй даваўся расследаваць, зразумець, што прымусіла чалавека рашыцца на такі адчайны ўчынак. «Вы спрабавалі неякі сістэматызаваць прычыны самагубстваў?» — пытаюся. Мая субсяседніца цяжка ўздыхае: «Зрабіць гэта, відаць, немагчыма. Усё залежыць ад псіхічнага складу, тэмпераменту людзей. Тое, што аднаму здаецца дро-

значнай колькасці людзей»...

Мая субсяседніца адзначае, што з 28 чалавек, якія летась завялі рахункі з жыццём, — 10 пенсіянераў, што змушаны былі жыць у адзіноце, пакутуючы ад беднасці; ад адчування, што нікому ўжо не патрэбныя.

Я слухаю яе і ўспамінаю дзе прачытаную нататку, дзе прыводзіўся факт, які напачатку падаўся мне досыць кур'ёзным — у Англіі некалькі гадоў назад ва ўсіх буйных універсітэтах, ва ўстановах, размешчаных у вялікіх будынках, былі зняты шылдачкі з надпісам «Тупік», якія павінны былі папярэджваць наведвальніка, што далей ходу няма. Як высветлілася, некаторых людзей, што сутыкаліся з гэтым надпісам, апаноўваў такі жах, такі невыносны адчай, што яны гатовы былі тут жа пакончыць жыццё самагубствам. Слова, адно толькі слова. Нездарма гавораць — «слова лечыць і слова калечыць». У нашым бласлаўным грамадстве, на жаль, больш распаўсюджаны словы апошняга «гатунку».

Для мяне заўсёды гучаў здэкліва адзін з пастулатаў камуністычнай прапаганды: у нашым грамадстве чалавек чалавеку сябра, таварыш, брат. Здэкліва таму, што жыццё кожнаму хаціну сцвярджала адваротнае. Ці не вышэй усіх у свеце сцягнуўшы ў космас, мы апусціліся да самай нізкай аднакі агульначалавечай культуры, ці больш правільна — чалавечага бескультур'я. Я маю на ўвазе нават не хамства і грубасць нашых простых савецкіх людзей у транспарце, у чэргах, дзе бліжняга гатовы абразіць самай брыдкай лаянкай. Гэта ўсё, як кажуць, ляжыць на паверхні. Я б назваў галоўнымі рысамі гэтага бескультур'я — нецярпімасць, абьякавасць, адсутнасць слагады ў адносінах між людзьмі, няўменне дараваць адзін аднаму.

Кажуць, нашы траўматалагічныя бальніцы заўсёды перапоўнены. Людзі ламаюць рукі, ногі, галовы. Да такога бедалагі адрозу імчыць «хуткая дапамога». Не лечыць у нас толькі душэўнай траўмы... Помню, у бальнічнай палаце са мной ляжаў інфарктны хворы, дырэктар нейкага завода, які свой інфаркт «зарубіў» на калегіі міністэрства, куды яго выклікалі на чарговае «зняццё стружкі». Міністр, ці намеснік міністра (ужо не помню) вёў сябе яшчэ больш груба, чым заўсёды, абражаў, папракаў у неіснуючых грахах, пагражаў зняць з работ. Дырэктар тут жа, у кабінце, страціў прытомнасць. Прышоў да памяці ў рэанімацыі з дыягназам цяжкага інфаркту. «Ведаецца, — гаварыў мой субсяседнік, — не хачу жыць, не хачу. Як успомню тую калегію, дык такі ахоплівае адчай — хоць у пяццю...»

Галіна Васільеўна расказала

дзіўшы гэтае сваё «рашэнне» яшчэ і здэклівымі заўвагамі ў прысутнасці аднакурснікаў. І Ігар, з яго абвостраным пачуццём чалавечай годнасці, не вытрываў, зламаўся... Як гэта можна на такое рашыцца, пытаўся я ў сына, з-за слоў нейкага хама?.. Адкаж яго ўразіў да глыбіні сэрца, хоць і складаўся з аднаго, ведаецца, распаўсюджанага цяпер сярод моладзі слоўца — «запросто».

Перагортваю журнал рэгістрацыі фактаў суіцыду. Сярод самагубцаў нямала школьнікаў, і гэта асабліва горка і незразумела. Галіна Васільеўна ўспамінае некалькі такіх выпадкаў і ва ўсіх іх малалеткі, што не захацелі больш жыць, аказаліся загнанымі ў кут з-за няўвагі, неразумнення, грубага ўтаржэння дарослых у іх такі крохкі ўнутраны свет. Андрэй М., 1978 года нараджэння. Памерла маці, якая была з яго бацькам у разводзе. Пасля матчынай смерці хлопчык аказваецца на папярэдняй сваякоў. Хоча завязаць кантакты з бацькам, перайсці да яго жыць. Той адмаўляе. Фінал...

Міхаіл В., вучань дзевятага класа. Выдатнік, вельмі здольны да многіх навук хлопчык. Інтэлігентная сям'я — бацькі — інжынеры аднаго з мінскіх заводаў. Выхаваннем Мішы займаецца ў асноўным бацька, які не толькі ўважліва сочыць за яго вучобай, але яшчэ і ўводзіць яго ў свет сваіх захапленых агульначалавечых культурных і адукацыйных навукамі. Дома ідзе пастаянная гаворка пра экстрасенсаў, ёгаў, ясновідаў. У нейкі дзень бацька вырашае далучыць дамацадцаў да рэлігіі. На вяліздзень усе ідуць у царкву, адстойваюць там усяночную. Служба так уражвае, скаланае Мішу, што ён кідаецца на падлогу, ашалела моліцца, крычыць: «Ісус, я іду да цябе!». Бацька, які не можа не бачыць, што ў Мішы ў выніку наведвання царквы адбыўся нервовы зрыў, каб «паправіць становішча», паўтарае з ім візіт у храм. Адтуль падлетка прывозяць дахаты ў паўвар'яцкім стане. Назаўтра ён выкідаецца з акна чацвёртага паверха...

Яшчэ зусім нядаўна выпадак гэты звязалі б з тлятворным уплывам царквы. Сёй-той нават сачыніў бы на гэту тэму апошесць ці зняў кінафільм (успомніў сумнаведомы «Хмары над Борскам»). Такі погляд на царкоўнае веравучэнне сёння выглядае анахронізмам, і гэта добра. Але, але... Мне асабіста прага царкоўных тайнаў, якая раптам прачнулася ў многіх маіх суграмадзян, здаецца часам штучнай, не выпакутаванай, проста данінай модзе. Раней насілі значкі з выявай Леніна, не верачы ні ў Леніна, ні ў д'ябла, цяпер надзяваюць на шыю ланцужок з залатым крыжыкам — як, зноў-такі, моднае ўпрыгожанне. Вось ужо чытаю, што і артысты Мінскага тэатра

Піліпаўнай Прылуцкай. Яна адразу ж стала хваліць свайго былога вучня — выдатнік па ўсіх прадметах, гонар школы. «І нічога ў яго паводзінах не прадказвала гэткага сумнага фіналу?» Прылуцкая адводзіць вочы: «Ведаецца, мы даўно заўважылі ў ім нейкія псіхічныя адхіленні...» «І ў чым гэта выяўлялася?» «Ну, разумеецца, ён заўсёды гаварыў, што думае, мог уступіць у спрэчку з настаўнікам, даводзіцца, што той няправільна выкладае матэрыял...» — адказвае Ала Піліпаўна і дадае фразу, якая мне запамнілася: «Дэмакратыя дэмакратыя, а ў нас вучыцца трэба...»

Ці быў Міша псіхічна хворы? Не, не быў. Бытуе такое стэрэатыпнае ўяўленне аб самагубцах: маўляў, усе яны псіхічна хворыя людзі. Бо як гэта чалавек у цвярозым розуме рашыцца на самагубства? Каб больш не вяртацца да гэтай тэмы, скажу, што па сведчанні спецыялістаў — суіцыдолагаў, сярод самагубцаў псіхічна хворых людзей не больш за 15—20 працэнтаў.

Я хачу разбурыць яшчэ адзін устойлівы стэрэатып, згодна з якім нішто і нішто не можа перашкодзіць чалавеку звесці рахункі з жыццём. Можна! У большасці цывілізаваных краін свету эфектыўна працуе служба прафілактыкі суіцыдаў, да якой падключаны лепшыя псіхолагі, псіхіятры, псіхатэрапеўты, сацыялагі.

Да свайго сораму, толькі цяпер, працуючы над гэтым матэрыялам, я ведаю, што існуе цэлая навука — суіцыдалогія, якая вывучае розныя аспекты такой страшнай з'явы, як самагубства, выпрацоўвае метадыкі яго папярэджання. У нас, на Беларусі, навука гэта фактычна не мае выхаду на практыку. Навука — сама па сабе, жыццё — само па сабе.

Фактычна ў нас няма каму ўсур'ез займацца гэтай праблемай. Міністэрства ўнутраных спраў збірае толькі звесткі аб колькасці самагубстваў, пракуратура ажыццяўляе над імі нагляд з пункту гледжання кримінальнага кодэкса — самагубства гэта ці забойства, медыкі... А што робяць у гэтым плане медыкі?

Галоўны псіхіятр Міністэрства аховы здароўя Уладзімір Дзімітрыевіч Каралёў, з якім я сустраўся, адрозу прызнаўся, што нічога пэўнага па праблеме папярэджання суіцыдаў сказаць не можа. Хіба толькі, што працуе «тэлефон даверу», які павінен аказваць псіхалагічную дапамогу патэнцыйным суіцыдным хворым. «А да яго лёгка дазваніцца?» — пытаюся я. «Чаму ж не, — адказвае У. Каралёў, — і падсоўваючы тэлефон, прапануе, — паспрабуйце, пазваніце». Па падказцы майго субсяседніка набіраю нумар: 46-11-11. У трубку доўгія гудкі. Спрабую звяніць яшчэ

раз — з тым жа вынікам. «Некуды пайшлі», — выказваю я здагадак. Уладзімір Дзімітрыевіч паціскае плячымі: «Зараз набяру па сваім канале». Дачкаўшыся адказу, некаму сярдыта выгаворвае: «Тут у мяне сядзіць карэспандэнт, які паспрабаваў пазваніць па «тэлефоннае даверу», і ніхто яму не адказаў, разбярэцца і далажыце мне!» Сапраўды, праз колькі хвілін звоніць званок. Карацей хмурыць бровы, слухае, папроху твар яго спакойнее: «Гаварылі па іншым тэлефоне? Так, так, зразумела...»

Спрабу ўявіць сябе на месцы чалавека, якому ну проста жыццёва важна пазваніць па «тэлефоннае даверу» менавіта ў гэтую хвіліну. Потым псіхолагі мне раскажуць, што, бывае, чалавек, які, здаецца, вырасціў ужо звесці рахункі з жыццём, вагаецца да апошняга моманту, адчуваючы пры гэтым танталавы пакуты — зрабіць — не зрабіць? У некаторых дастае сіл узняць сябе ў рукі, пазваніць... Хто — бліжэй, а хто і па «тэлефоннае даверу». Я спытаю ў сімпатычных маладых жанчын-псіхолагаў, якія яго «абслугоўваюць», ці многа такіх званкоў? Не, не многа, недзе адзін працэнт абанентаў гаворыць пра сваё жаданне скончыць жыццё самагубствам. «Але ж кажуць, што той, хто пагражае гэта зрабіць, ніколі на такі ўчынак не пойдзе», — заўважаю я. «Гэта няпраўда, у некаторых людзей рашэнне звесці рахункі з жыццём выпявае паволі і яны, чакаючы, робяць з гэтага тайны, — тлумачыць псіхолаг Вера Сяргееўна, — вось тут важна нам перахапіць ініцыятыву».

Даведваюся пра «тайну» маўчання «тэлефона даверу». Не, ніхто з іх нікуды не адыходзіць з паста. Усё тлумачыцца тым, што напачатку задумвалася зрабіць «тэлефон даверу» чатырохканальным, каб яго незалежна адзін ад аднаго маглі адначасова «абслугоўваць» чатыры псіхолагі. Ды неўзабаве штаты скарацілі акурат у чатыры разы, і цяпер спецыялісты, што засталіся, працуюць толькі на адным канале. Тры астатнія тэлефоны, што стаяць у іншых кабінетах, на званок абанента адгукваюцца доўгімі гудкамі.

Хай дарэ мне чытач, што раскажваю пра ўсё гэтак падрабязна. Гэта дзеля таго, каб паказаць, як умеюць у нас спрафанаваныя дыскрэдытаваць сабою карысную справу.

Аглядаю цесны, душы пакойчык, у якім працуюць псіхолагі. Стол, пара крэслаў, невялікая старая канапка. Няма дзе расслабіцца, адпачыць (дарэчы, «тэлефон даверу» працуе кругласутачна). Такі пакойчык падышоў бы вахцёру, а не людзям такога тонкага занятку, як псіхолагі.

«Нам, як пажарнікам, трэба заўсёды трымаць сябе ў гатоўнасці нумар адзін», — жартуе адна з жанчын. Жарт гэты не такі ўжо далёкі ад ісціны. Сапраўды, людзям, якія працуюць на «тэлефоннае даверу», трэба быць заўсёды максімальна сабранымі, эмацыянальна падрыхтаванымі да самай цяжкай і складанай размовы. Не сфальшывіць, пераканаць чалавека на тым канцы провада, што ты яму верыш, спачуваш, можаш даць добрую параду. Гэта, відаць, нялёгка, калі яшчэ ўлічыць, што такіх званкоў бывае да трыццаці за змену.

дапамогі, які працуе пры 18-й паліклініцы, там ёй акажа дзейснаю дапамогу вельмі вопытны псіхатэрапеўт Сяргей Андрэевіч Язерскі...

Неўзабаве пазнаёміўся з Сяргеем Андрэевічам і я. Буду доўга блукаць па калідорных лабірынтах, пакуль знайду яго кабінет. У Мінску ён адзіны і, значна, размешчаны не ў самым зручным месцы — у канцы мікраараёна «Серабранка», дабірацца сюды, скажам, з мікраараёна «Паўднёвы Запад», трэба некалькімі відамі транспарту, затраціўшы на дарогу больш за гадзіну. Падумае, падумае чалавек... і не паедзе.

Я пытаюся ў Сяргея Андрэевіча, што ён думае наконт прафілактыкі суіцыдаў. «Службы такой у нас няма, — рашуча гаворыць Язерскі. — А калі што і робіцца ў гэтым плане, дык на ўзроўні самадзейнасці».

Расказваю яму, што пару год назад у «Огоньке» быў надрукаваны фотарэпартаж з так звананага крызіснага стацыянару пры адной з маскоўскіх бальніц, куды трапілі людзі, якіх удалося ўратаваць пасля спробы скончыць жыццё самагубствам. Прафесар, які стаяў на чале гэтага стацыянара, раскажваў, як праводзіць тут псіхалагічную рэабілітацыю трапіўшых сюды людзей, як літаральна вяртаюць іх да жыцця. Патрэба ў такой медыцынскай установе вельмі вялікая, калі ўлічыць яшчэ, што, згодна са статыстыкай, большасць асоб, якія аднойчы зрабілі спробу самагубства, пры «няўдачы» спробу такую паўтараюць.

Выслушаўшы мяне, Сяргей Андрэевіч паціскае плячымі, кажа, што пра той маскоўскі стацыянар чуў, і, вядома, вельмі няблага было б, каб такія былі і ў нас, але... «Няма каму за такую справу ўзяцца. Патрэбны сродкі, і немалыя, хто іх дасць...» «Спробы нека «працаваць» з уратаванымі суіцыднымі хворымі, — працягвае Язерскі, — робяцца ў некаторых нашых клінічных бальніцах, скажам, у таксікалагічным аддзяленні мінскай бальніцы хуткай дапамогі. Прамыўшы страўнік чалавеку, які прыняў атруту, і крыху падлячыўшы, перад выліскай яму раіць звярнуцца ў наш кабінет. Хто прымае гэтую параду, а хто і не, бо многія не хочуць успамінаць пра тое, што з імі здарылася, тым больш раскажваю пра гэта незнаёмаму чалавеку, хай і псіхатэрапеўту. І потым, ведаючы, праз колькі часу нам дасылаюць з бальніцы ўрачбыныя карткі: суіцыдных хворых? Праз паўтара-два месяцы пасля іх выпіскі». Язерскі паказвае мне толькі што атрыманую картку, пазначаную ліпенем гэтага года. «Дык не працей было б аказаць суіцыдна хвораму псіхалагічную дапамогу на месцы, у бальніцы?» — пытаюся. «Працей, — згаджаецца Сяргей Андрэевіч, — але па штатным раскладзе такой вялізнай бальніцы дазволена мець толькі аднаго псіхатэрапеўта. Гэта на шмат соцен хворых... Ды і знайсці вопытнага спецыяліста вельмі цяжка...» Успамінаю размову з Каралёвым, які, між іншым, паскардзіўся, што ў рэспубліцы ніхто не рыхтуе ўрачоў такой спецыялізацыі. Толькі ў Маскве і Санкт-Пецярбурзе. Адсюль і востры дэфіцыт такіх урачоў. Сёння ў рэспубліцы іх налічваецца ўсяго крыху больш за дваццаць, а трэба трыста...

Будзе ў мяне (праўда, толькі тэлефонная) размова з загадчыкам аддзялення неўрозаў Мінскай дзесятай клінічнай бальніцы Дзімітрыем Іванавічам Данскім. Зноў на тую ж тэму — прафілактыка суіцыдаў. Ён таксама прызнае неабходнасць стварэння такога цэнтру, заўважыўшы, дарэчы, што гэта не толькі медыцынская праблема, у такім цэнтры павінны працаваць побач з псіхатэрапеўтамі, псіхолагамі, псіхіятрамі сацыялагі, аналітыкі, работнікі праваахоўных органаў. «Але хто возьмецца за гэта?» — задае рытарычнае пытанне Дзімітры Іванавіч.

Задамо яго і мы.

Міхась ЗАМСКІ.

На Беларусі ўсё яшчэ жыве заганныя традыцыя атаясамлівання нацыянальнай і канфесійнай прыналежнасці. І атрымліваецца, што «каталік — значыць паляк», «праваслаўны — значыць рускі». Гэты касцёльна-царкоўны шавінізм шкодзіць і справе веры Хрыстовай на Беларусі, бо вымушае свядомага беларуса насцярожана ставіцца і да каталіцтва і да праваслаўя. Між тым здаровы сэнс даводзіць іншае — вера Хрысціянская можа і павінна мець беларускае аблічча. Сведчанне гэтаму — стварэнне Беларускай Каталіцкай Грамады...

ЭМБЛЕМА БЕЛАРУСКАЙ КАТАЛІЦКАЙ ГРАМАДЫ

БЕЛАРУСКІ КАТАЛІЦЫЗМ

Наш пераменны час пазначаны вольным выказаннем асабіста выпакутаваных, надуманых ці запазычаных ідэяў і догмаў. У іх святле па тэле- і радыёэфіры, на старонках шматлікіх газет і часопісаў раз-пораз уздымаюцца праблемы, звязаныя з мінулым і сучасным станам каталіцызму на Беларусі.

Закранаючы ўнутрыканфесійны лад жыцця вернікаў, міжволі або свядома закранаюцца інтарэсы беларусаў і палякаў. На жаль, усё часцей і выразней высвечваюцца замутнёныя колеры ў багатай адценнямі прызме суседніх узаемаадносін нашых старажытных народаў.

Як правіла, інфармацыя практуецца на ўсталяваны добра-звучаючы ад хрысціянства адзін «гістарычны» стэрэатып. Сутнасць яго менавіта такая. Па сваёй прыродзе каталіцызм нясе не рэлігійна-абрадную, а нацыянальна-экспансіўную накіраванасць. І адносна славянскай Беларусі безумоўна — польскаю.

Але зразумела, што ва ўмовах крушняня камуністычна-калінальнай сістэмы мы абавязаны тварыць новую палітычную і эканамічную стабільнасць, ладзіць надзейныя партнёрскія адносіны з бліжэйшымі суседзямі. Так робяць усе цывілізаваныя і суверэнныя краіны, таму варта яшчэ раз звярнуцца да паднятай тэмы.

Сёння немагчыма аднакова трактаваць бяспрэчны факт шырокага распаўсюджвання каталіцызму ў сярэднявечнай беларускай дзяржаве — Вялікім княстве Літоўскім экспансіяй Захаду з мэтай паланізацыі, пачолькі ёсць адна маленькая супярэчнасць. Ад самога свайго пачатку каталіцызм на беларускіх землях атрымаў уласна нацыянальнае аблічча. Паўсюдна ў набажэнствах ужывалася беларуская мова, прытым у дзюж абрадавых формах: з часоў Міндоўга, ці нават раней, лацінскай, а з 1596 года — грэцкай і захоўвалася вернікам да трагічнага фіналу Рэспублікі Двух Народоў.

Пасля захопу імперскай Расіяй яе ўсходняй часткі жыхарам Беларусі сапраўды ў прымушовай форме накідавалася «істинно русская вера», з багаслужэннем на чужой мове. І як ні парадаксальна гэта выглядае, але менавіта пад царскім скіпетрам — значыць, з боку Масквы, не Рыма і, безумоўна з далёкай гістарычнай перспектывай, праводзілася шырокамаштабная акцыя паланізацыі рэальна, а не міфічна паняволенага народа.

Для такой «дывной» справы царскай адміністрацыяй быў выкарыстаны забаронены папскай булаі і распушчаны ў 1772 годзе ордэн езуітаў, які знайшоў прытулак у паўночнай краіне з адзінай праваслаўнай верай — дзяржаўнай спадкаемніцай Візантыйскага двухгаловага арла. Ад гэтага часу пад

наглядам і з блаславенства «трэцяга Рыма» і Санкт-Пецярбурга праводзілася ў жыццё, нават з сённяшняга пункту гледжання, выдатна інспіраваная акцыя, палітычная і рэлігійная ахвярай якой становілася беларускае насельніцтва, што сілай далучалася да нібыта праваслаўнай імперыі.

Пасля скасавання ордэна езуітаў у Расіі прыдворныя гісторыкі па загаду, у прапагандысцкіх мэтах, выкарысталі вынікі арганізаванай паланізацыі. Да нашых дзён яны супрацьпастаўляюцца ўсяму вялікаму і значнаму, што зрабілі для беларусаў айцы езуіты, навучаючы на роднай мове нашых продкаў ў школах, калегіумах і Віленскім універсітэце, выдаючы на ёй, па скарынаўскай традыцыі, рэлігійную і іншую літаратуру.

Дарэчы, пры разглядзе гэтага пытання варта заўсёды прыгадаць дзеі мінулага, якія сведчаць пра бесперапынны збройны пратэст беларускіх патрыётаў супраць уціску вернікаў-каталікоў. Прыкладаў самаахвярнасці на крывавай ніве змагання ніколі не бракавала.

Узнятыя сродкамі масавай інфармацыі праблемы беларускага каталіцызму яшчэ падсвечваюцца сістэматычнымі паведамленнямі з гісторыі уніяцтва, структуры якіх аналагічна лацінскім, падняны ў агульным цэнтры. (Прымаюцца захаваныя па адраджэнні поўнасцю зруйнаванай на Беларусі гэтай адметна нацыянальнай канфесіі.)

Тут не месца, паколькі яно сапраўды абмежавана для газетнага артыкула, падрабязна аналізаваць згаданыя выступленні і публікацыі, але ўсім, хто шчыра жадае плёну ў развіцці хрысціянства і міжканфесійнага супрацоўніцтва, належыць імкнуцца да большай разважлівасці ў вельмі-такі важнай для нашай нацыі справе. Кампетэнтнае асяветленне рэлігійных формаў зносін беларускіх вернікаў з Богам не накліча рознай непатрэбшчыны пры кансалідацыі народа, стаюча пасля прыяе абдудове нашай дзяржаўнасці.

«Беларуская Каталіцкая Грамада» (БКГ), зарэгістраваная грамадская арганізацыя рэспубліканскага характару з сродкамі інфармацыі і адпаведна створанымі культурна-асветнымі структурамі, будзе, выказваючы погляды вернікаў, дзейнічаць у гэтым напрамку.

Пасля вяртання нацыянальнай незалежнасці перад усімі каталікамі паўстае важная задача канфесійнай кансалідацыі, праўда, яе супольнаму вырашэнню можа пашкодзіць агрэсіўнасць пэўнай часткі вернікаў да выкарыстання нашай дзяржаўнай мовы ў набажэнствах.

Для гэтага патрэбна агульнымі намаганнямі з боку новай фармацыі, гісторыкаў, вучоных сумежных іх галінаў разбурыць

сфабрыкаваны міф пра неіснаванне беларускага каталіцызму. З такой мэтай БКГ наладжвае факсімільнае перавыданне разнастайнай рэлігійнай літаратуры на роднай мове, якая асабліва пашырылася на пачатку XX ст., друкавалася лацінкай і была вынікам вялікай працы беларускіх ксяндзоў. Сярод святароў узвышаецца постаць кс. Адама Станкевіча, стогадова юбілей якога грамадскасць рэспублікі адсвятае сёлета 21 снежня. Плёнам іх дзейнасці карысталася не адно пакаленне беларусаў-каталікоў. Гэтыя прыгожыя, хоць і на таннай паперы, малітоўнікі, спеўнікі, жыцці беларускіх святых не павінны стаць бібліяграфічнай рэдкасцю, існаваць толькі для аматараў старыны.

Спадзяёмся, што прыняўшы грамадзянства Рэспублікі Беларусь, свядомыя каталікі — палякі, літоўцы, латышы і г. д. з годнай сваім нацыям павагай адносяцца да краіны, дзе падрастаюць іх нашчадкі. Інакш антыбеларускі синдром саветскай абыякавасці ў вобліку манкурта і перакаці-пола пакідае магчымае уваскрашэння на шматпакатнай зямлі іх бацькоў, не перастае быць зачэпкай для калатнечы і ўнутрыканфесійнай раз'яднанасці, будзе аслабляць каталіцызм.

Дынамічнае адраджэнне беларускага каталіцызму таксама не можа паспяхова ісці без справядлівага вырашэння пытанняў сацыяльна-гарантаванага побыту яго носбітаў. Надыходзіць час збірання горкіх камяніц крыўды, якія ляжаць на сэрцах старэйшых пакаленняў жыхароў рэспублікі і, асабліва, яе заходняй часткі.

Сябры БКГ лічаць, што гарантам стабільнага існавання, а таксама рэальным падмуркам каталіцызму і хрысціянства ўвогуле павінен стаць закон аб вяртанні вернікам усяго адабрананага ці «добраахотна» абагуленага камуністамі. У першую чаргу, трэба аддаць людзям зямлю, рухомую і нерухомую маёмасць, якая па праву спадчыны належыць ім. (Змарнаванае вяртаць з кампенсатывай за нядбайнае выкарыстанне і знішчэнне іх часовымі ўладальнікамі). Валодаючы сваім адвечным дабрам, беларускія вернікі дадуць рады ў аднаўленні зруйнаваных або пабудове новых касцёлаў і царкваў, шпіталью і прытулкаў для нямоглых, будуць на належным узроўні весці культурна-творчую працу.

Закрануты ў артыкуле праблема, як і пытанне сяброўства ў БКГ усіх каталікоў, што жывуць у межах Рэспублікі Беларусь без іх нацыянальнага абмежавання, будуць вынесены на чарговы Сойм, які будзе праведзены 9 лістапада ў Гародні — адным з гістарычных цэнтраў беларускага каталіцызму.

Фэлікс ЯНУШКЕВІЧ.

АБ'ЯВА

БЕЛАРУСКАЯ ОРДЭНА ДРУЖБЫ НАРОДАУ ДЗЯРЖАўНАЯ КАНСЕРВАТОРЫЯ АБ'ЯўЛЯЕ КОНКУРС

на замяшчэнне вакантнай пасады прафесарска-выкладчыцкага складу (для тых, хто мае мінскую прапіску).

Кафедра баяна-акордэона дацэнт (баян) — 1
Кафедра спеваў дацэнт — 1
Кафедра драўляных духавых інструментаў дацэнт (кларнет) — 1

Кафедра медных духавых і ударных інструментаў дацэнт (ударныя інструменты) — 1.
Заявы і дакументы згодна Палажэнню аб конкурсах накіроўваць на імя рэктара на адрас: 220600, г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30. Даведкі па тэл.: 27-49-42, 26-06-70.

Алесь ГАРУН, невядомы псеўданім

У гісторыі беларускай літаратуры Алесь Гарун вядомы не толькі як таленавіты паэт, празаік і аўтар некалькіх п'ес для дзіцячага тэатра. Неад'емную частку яго мастацкай спадчыны складаюць так званыя «маленькія фельетоны» і публіцыстычныя артыкулы, якія убачылі свет на старонках беларускіх перыядычных выданняў у гады грамадзянскай вайны. Яшчэ Максім Гарэцін у сваёй «Гісторыі...» пісаў пра Алесь Гаруна як пра здольнага публіцыста. Што ж меў на ўвазе даследчык? Дзве ці тры публікацыі паэта ў «Вольнай Беларусі» і літаральна некалькі вострапалемічных артыкулаў, змешчаных у газетах «Беларускі шлях» і «Беларусь» пад крыптанімам П. (гл.: «Спадчына». 1991, № 1—2). Сёння, аднак, ёсць падставы мернаваць, што цэлы шэраг мастацкіх і публіцыстычных твораў Алесь Гаруна схаваны пад нерасшыфраванымі псеўданімамі. Адзін з іх — А. Новадворскі.

Упершыню гэты псеўданім сустракаецца ў беларускай грамадска-палітычнай газеце «Беларускі шлях», якая штодзённа выходзіла ў Мінску з сакавіка па кастрычнік 1918 года. Яе рэдактарам з другога нумара быў прызначаны Аляксандр Прушынскі (сапраўднае прозвішча А. Гаруна). І менавіта з другога нумара ў газеце пачынаюць друкавацца матэрыялы А. Новадворскага, з'яўляюцца шматлікія артыкулы і фельетоны, падпісаныя крыптанімамі А. Н. — і (варыянты А. Н., Н — і, А. — і, — і).

Тое, што псеўданім А. Новадворскі належыць Алесю Гаруну, тлумачыцца перш за ўсё фактамі біяграфічнага характару. У судовай справе паэта захаваны метрычны выпіс, з якога вынікае, што «младзенец Александр... законных родзіцей сын, родившийся... в НОВОМ ДВОРЕ Минско-Кальварийского прихода» (ЦДГА Літвы, ф. 445, воп. 1, справа 3939, арк. 35). Адсюль вядома паходжанне псеўданіма. Літара ж «А» паказвае на імя Аляксандр, Алесь, Андрама таго, ёсць пэўныя звесткі, што пад час жыццядзяння Прушынскіх у Мінску і ў вёсцы — у Новым Двары заставаліся ў іх сваякі. (Не выключана, што якраз там жыла цётка Гаруна, да якой, як і сцвярджаў са слоў самога паэта Максім Гарэцін, «у часе вучэння, улетку і ўзімку выязджаў ён на вакацыі») (ГБЛ, 1920, с. 186).

Танім чынам А. Новадворскі — гэта псеўданім Алесь Гаруна, але ўжо не столькі паэта, колькі публіцыста і палітыка.

Пра мастацкую творчасць Алесь Гаруна напісана багата, а вось размова пра яго як незалежнага дзеяча і актыўнага ўдзельніка беларускага нацыянальна-вызваленчага руху па-сапраўднаму толькі распачынаецца. Віцэ-прэзідэнт Усебеларускага Кангрэса, кіраўнік аддзела грамадскай і сацыяльнай апені пры балшавіках, супрацоўнік Беларускай Вайскавой Камісіі пры палляках, Алесь Гарун заўсёды заставаўся паслядоўным у сваёй грамадска-палітычнай працы на ніве беларушчыны. У выключна складаных умовах нямецкай і польскай акупацыі ён рашуча выступаў супраць тых, хто рабіў з Беларусі то «красу», то «окраіну». У сваім публіцыстычным слове паэт настойліва падкрэсліваў важнасць адбудоўваць беларускую дзяржаўнасць, «каб не паўтарылася старая гісторыя над «тутэйшымі людзьмі». Вялікае значэнне ён надаваў справе арганізацыі нацыянальнай асветы. Ужо ўвесну 1918 года Алесь Гарун выказаў патрэбу стварэння канстытуцыі Беларускай Народнай Рэспублікі і выступаў за неадкладнае правядзенне «зямельнай еўрапейскай рэформы» на Беларусі...

Вашай увазе прапануецца адзін з артыкулаў Алесь Гаруна, апублікаваны пад псеўданімам А. Новадворскага ў газеце «Беларускі шлях» за 1918 год (№№ 18; 19; 20). Тэкст друкуецца сучасным правапісам з захаваннем асаблівасцей мовы пісьменніка, з невядомымі скарачэннем.

гарадах гару ўзялі расійскія с.-р., якія ў сваіх шарэнгах, асабліва на Беларусі, мелі нават быўшых членаў (членаў. — Ю. Г.) «союза істинно русских людей» і «Архангела Михаила».

З'езд склікаўся Вялікай Радай з трыма другімі беларускімі арганізацыямі: краёвым арганізацыйным бюро, рэпрэзентаўшым правыя і масквафільскія элементы, хаця і пад флагам расійскіх рэвалюцыйных партыяў, выканаўчым камітэтам 2 бежанскага з'езду ў Маскве, таксама рэпрэзентаўшым хаця і шыра беларускія, але масквафільскія гэндэцый і з абласным беларускім бюро пры Усерасійскай Сялянскай Радзе дэпутатаў, — арганізацыя права — с.-р.-ская і масквафільская.

З'езд налічаў 1167 дэлегатаў з правам пастанаўляючага, 705 з правам дарадчага голасу. Цывільныя дэлегаты на ім мелі перавагу, — разам дарадчых і пастанаўляючых 1156 галасоў. Яны прадстаўлялі земствы, гарады, кааператывы, аб'яднанні, зямельныя і харчовыя камітэты, рады сялянскіх дэпутатаў і рады работніцкіх дэпутатаў, а таксама бежанскія, палітычныя і культурныя арганізацыі, якія разам мелі каля 300 галасоў з агульнай лічбы. Прыймаючы павуагу працу, зробленую з'ездам да яго разгону 18 снежня і разглядаючы рэзалюцыі, прынятыя з'ездам да і пасля афіцыйнага разгону, трэба прызначыць яго ўдачным з боку нацыянальнага і саўсім няўдачным з боку дзяржаўнага, будаўнічага. Нацыянальны здабытак з'езду — гэта прызначэнне ім нязгоднасці беларускіх інтарэсаў з інтарэсамі дзяржаўнага вялікарускага цэнтру і патрэбы для Беларусі свайго краёва-тэрытарыяльнага органу Улады. Мінусам было прызначэнне, што гэты орган павінен быць пабудаваным на расійскім кшталт, павінен быць «Усебеларускаю Радою Работніцкіх, Сялянскіх і Салдацкіх дэпутатаў». Такое прызначэнне «совдеповской» сістэмы было ўступкай на карысць бушаваўшага навокал, ды і па самой Беларусі на фронце, расійскага балшавізму.

Кароткі яшчэ, прыжыты намі час нямецкай акупацыі выявіў усю штучнасць і нежыццёвасць прынятай з'ездам пад прымусам акаляючых умоваў сістэмы ўлады. Адарваная ад расійскага анархічнага безначалля, яна аказалася мёртвай. Замкнуўшыся ў рамках аднаго стану Рады і створаны ёю Сакратарыят нічога не здолелі зрабіць.

Так з цяжкім возам народнай палітычна-нацыянальнай цемнаты і недасваення Беларусі, едуцы па гнілой грэблі ўсерасійскага бэзладу, не пасунулася далей першай вярсты...

Цяпер смялей, беларускія фурманы! Грэбля скончылася. Перад вашым возам шырокая гладкая шосса еўрапейскай дзяржаўнасці.

1918 г.

З ЦЯЖКІМ ВОЗАМ НА ГНІЛОЙ ГРЭБЛІ

Яшчэ не настаў час пісаць гісторыю перажытых нядаўна Беларусі дзел. Яшчэ мы няпэўныя ў яе долі. Але карысным будзе цяпер, у цішэйшых варунках, зрабіць кароткі агляд пройдзенай дарогі і можа ўзяць ступлю якую навуку для сваіх сягонняшніх крокаў. Тым важней зрабіць гэта цяпер, што, зноў скажам, мы не можам мець пэўнасці. Можкалі мы спазнімся з гэтым цяпер, та потым нам ужо не пазволяць нічога зрабіць. Можкалі і само імя беларуса будзе забаронена. Быў жа некалі «Северо-Западный край», была ж «Область» замест Беларусі...

Пачатак шырокай арганізацыйнай працы на гэтым, незанятым тады яшчэ немцамі баку Беларусі, умяжлівіўся толькі з пачаткам рэвалюцыі ў Расіі. Калі мы азірнемся на той час, то ўбачым, што духоўныя праведцы беларускага дзяржаўнага руху спачатку сталі на праўдзівую дарогу.

Першы нацыянальны Камітэт паставіў сваёй мэтай аб'яднанне ўсяго народу дзеля дасягнення ім, глаўным чынам, нацыянальна-палітычнага ідэала. Дзеянчы беларускія зразумелі, што перш за ўсё патрэбны нацыянальна аднасьць і магчымасць самаазначэння, а рэшта дадаецца само праз сябе, у парадку будоўлі ўласнай хаты. Праўда, хата гэта мыслілася тады яшчэ як пакой з асобнымі дзвярыма ў служнай хароміне расійскай федэрацыі, але, зразумела, што іначай не магло і не павінна было быць. Кепскім суседам лічыўся б той народ, каторы, маючы прад вачыма магчымасць добра ўжыцца з сваімі суседзямі, не папрабаваў бы выкарыстаць гэту магчымасць да канца.

Нацыянальны Камітэт адразу пачаў шырокую працу. Выдаваліся адозвы да ўсіх станаў, у якіх народ заклікаўся да нацыянальна-дзяржаўнай арганізацыі і будаўніцтва, паложаны быў пачатак нацыянальнаму

фонду, заснавана было «Таварыства Беларускай Культуры», якое потым мелася зрабіцца народным міністэрствам прасветы, завязваліся стасункі з беларусамі, вялікімі масамі, служыўшымі ў рускай арміі, пасылаліся дэлегацыі ў урадовыя расійскія цэнтры для абароны беларускай справы.

Але рэвалюцыя толькі пачала магчымасцю творчай працы, а самай магчымасці не стварыла. Новы расійскі «цэнтр» — сацыялісты, ці бліжэй дэмагогі ў сацыялістычных вяртаннях, не раздзяляючы кірункаў, с.-р. — ці балшавікі, не веручы ў розум народа, баючыся, каб «буржуазныя» ўрады не «абдурылі» народу галаву, сам узяўся за гэту работу і пачаў выкідаць адзін за другім правакацыйныя лёзунгі недаверыя да ўлады. «Углубленне рэвалюцыі» з цэнтру перакінулася і да нас. Зрабілася гэта тым лягчэй, што тут быў фронт, куды насылаліся тысячы агітатараў, тысячы пудоў правакацыйнай «літаратуры», і ў канцы, тут быў «зем-саюз», свой пастаўшчык усялякіх дэмагогаў, з каторых кожан думаў калі не аб міністэрстве, та, прынамсі, аб якім-небудзь камісарстве ці дэлегацтве.

Дзеянчы Нацыянальнага Камітэту апынуліся акалянымі атмасферай лгарства, дэмагогіі, правакацыі і, не маючы ў сабе досіць унутранай сілы, каб змагацца з усім гэтым, адступілі. «Сацыялістычная» рэвалюцыя пачалася і на Беларусі...

«Сацыялістычную» рэвалюцыю Беларусь спаткала не маючы моцнага, добра арганізаванага меськага (гарадскога. — Ю. Г.) пралетарыята, з адным цёмным, забітым многавяковым гнятам з боку чужынцоў сялянства. Праўда, сялянства гэта данясло і да апошняга часу сваю пашану да закону, да прыватнай уласнасці, маець вялікую неахвоту да чужынцоў, хціва прабіваецца да асветы і разумее яе карысць, але гэтыя добрыя

прыкметы не памагілі яму ў патрэбны час. Надта асяржоны, беларускі селянін не схацеў сам забраць у свае рукі парадку, а дапусціў да гэтага «малодцов» з Тулы, якія ўслужліва ўзяліся пазбавіць яго ад усіх няшчасцяў капіталізму, каторага Беларусь яшчэ не перажывала.

Беларусь не мела ў гарадах і свайго «трыцяга стану», драбнейшыя слаі каторага, не астэйшыся з боку такога руху, маглі б надаць яму нацыянальны характар, як то рабілася ў Расіі, дзе крамнікі і рамесленікі абасноўвалі ідэю с.-р. і балшавіцкі цэнтралізм. Адукаваныя вэрсты (станы. — Ю. Г.) не былі народнымі: шляхоцкая часць будучы «польскай» пагарджала «хлопствам», яго баляся і не любіла, а так званыя «разначынцы», дастаўляўшыя, глаўным чынам, працаўнікоў ва ўсякіх расійскіх канцылярыях, прапіталіся наскрозь другам (духам. — Ю. Г.) расійскага бюракратызму і не аказаліся здольнымі да творчасці.

Невядлічкія сілы яшчэ малядой і да гэтага падпаўшай разгону ў 1906—1908 гадах беларускай сацыялістычнай партыі апыніліся ў надта цяжкіх варунках.

Тое, што паўсюдах навокал іх чуліся варажыя галасы; тое, што правакацыя дэмагогаў цэнтралістаў сыпалася аднакова і на сацыялістаў, стварыўшых новы нацыянальны цэнтр замест кааляцыйнага Нацыянальнага Камітэту; тое, у канцы, што на гэту правакацыю лавіўся цёмны беларускі народ, — усё змушала беларускіх сацыялістаў «ісці ў кантакце» з рускай рэвалюцыяй. Кінуты рускай рэвалюцыяй лёзунг: «далоў каляцыю» павінен быў прыняць і імі, хаця беларускаму народу, як ніякому другому, гэта кааляцыя была патрэбна дзеля слабасці яго нацыянальных інтэлігентных сілаў. Мы павінны прызнаць, што гэта быў ядны выхад для таго часу. Але як мала ён даў skutкаў

(вынікаў. — Ю. Г.)! Замест стварэння моцнага, здольнага да дзяржаўна-аганізацыйнай працы цэнтру, тварыліся цэнтры на абраз і падобнасць расійскіх «исполкомов», праўда, лепшыя чым расійскія гаварыліні і пякарні рэвалюцыяў, бо пренятны духам патрыятызму, але слабыя і мала здольныя да працы.

Усё ж ткі гэта былі цэнтры, каля каторых збіралася беларуская свядомасць, пачці стыхійна ўзрастаўшая ў народзе, і асабліва сярод войска. І папіханы ўперад па дарозе чыну беларускія цэнтры — Цэнтральная Рада, а потым Вялікая Рада, станаўліся ўсё смялейшымі ў сваіх дамаганнях перад Расійскімі ўрадамі і ў сваіх арганізацыйных плянах. Поруц з стараннем стварыць ўласнае войска з'явілася думка склікаць першы агульна-беларускі з'езд.

Ось тутакі і выявілася трагічнасць таго ўнутраняга становішча, у якім знаходзіліся ўсё час сацыялістычныя кіраўнікі беларускага нацыянальнага руху, які добра разумелі, што каб надаць такому з'езду характар нацыянальнага кангрэсу, трэба, каб ён прадстаўляў усё народ з яго заможнымі і немаможнымі станамі, а «кантакт» з ходам падзеяў Расіі вымагаў, каб аб «буржуазіі» нават і спаміну не было. Але на помяну прыйшлі незалежны ад сацыялістаў прычыны. Як ведама, у Расіі ад пачатку рэвалюцыі саўсім не стала палітычных партыяў праваей к. д. (кадэтаў. — Ю. Г.): Ідэолагі станавах інтарэсаў перасунуліся ўлева і занялі не ўласцівыя ім мейсцы, абы б хоць як бараніць справу сваіх станаў. Беларусь, ніколі не ведаўшая арганізаванай абароны інтарэсаў сваёй нацыянальнай буржуазіі, бо такавая як стан да беларушчыны ніколі і не прызнавалася, аказалася ў «лепшым» чым Расія станаўшчы, — яна не мела партыяў і арганізацыяў, якія б стаялі праваей за народных сацыялістаў. А ў земствах і

ЛІМ

Заснавальнікі:
САЮЗ ПІСЬМЕНІКАЎ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ БССР.

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах.

Друкарня «Беларускі Дом друку».

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.
Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказы сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурнага жыцця: Алесь МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жана ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выўлечнага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕУСКІ — 33-24-62; аддзел народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65, Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАЎ — 33-44-04; фотакарэспандэнт: — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛІМ». Руканіскі рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе. Паціцця рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацыяў.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.
Рэдакцыйная калегія:
Заір АЗГУР, Алесь АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОВ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алесь ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАЎ.

Адказы сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12